

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia VWestfaliæ

Schaten, Nicolaus

Nevhsii, 1690

Liber II. VWestfaliæ Romanæ.

urn:nbn:de:gbv:3:1-367846

LIBER II.
VVESTFALIAE
ROMANAE.

Tiberius
 Cæsar
 post ex-
 cessum
 Augusti.

Sueton. in
 Tiber. c. 21.

Livius l. 7.
 Dec. 1.
 Sabinius in
 Carl. bello.
 Tacitus l. 1.
 ann.

Accessit Augusto Tiberius, jam antè Imperatoris nomine adscitus collega, fortitudine bellicâ multum Augusto remissior, vitijs deterior, moribus dirior; quæ cum in successore agnosceret Augustus, *miserum*, dixit, *populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* Felicia interim orbi Christiano tempora. Quàm enim celebris Augusti principatus natali Christi, tam is salutaris sub Tiberio morte Servatoris pro humano genere perpeffa, clarusque primis Christianæ religionis exordijs, quibuscum novum Christi Regnum, tot vatum & sæculorum oraculis promissum, exurgere cœpit. Contrà Romanum Imperium ab excessu Augusti, quocum ad fastigium potentia pervenerat, sensim in pejus prolabi, Cæsarum regentum malo, Magistratum avaritiâ, discordijs civium, potentum vi atque ambitu; donec postremùm solutis legibus, & corrupta veteris Reipublicæ disciplinâ, per luxum & vitia in præceptum itum. Accessit longè potentius malum ab exteris barbarisque gentibus, quas justa numinis ira torrentis instar ad exitium Reipublicæ ruere permisit; ut quantum Romani vel sceleribus contaminarent priscos Reipublicæ mores, vel sævirent in Christianos Cæsares, Tyranni, ac provinciarum sanguinarij Præsides; tantum fortunæ & felicitatis pristinae subtraheret Deus barbarorum in Imperium incursionibus; donec Gothi, Alemanni, Wandali, Longobardi, Schytæ & Getæ discerperent, raperentque postremùm Franci Germaniæ populi. Ita se nimirum habent regna, ut quibus virtutibus sunt parta, iisdem contrà vitijs amittantur.

Ipsa statim Tiberij exordia imperandi incerta, turbida & invisa domi forisque, civibus veterem libertatem Reipublicæ affectantibus, quam ab Augusto per vim atque dominandi libidinem oppressam noverant. Drusus si superstes mansisset, creditus fuit pristinum Reipublicæ statum libertatemque redditurus, quod Tiberio succeden-

cedente agitatum à multis Romæ. Neque exteræ provinciæ tantum, Gallia, Pannonia, Dalmatia, aliæq; complures respectare arma, molirique conspirationes, asserendi se Germanorum exemplo in pristinam libertatem, exfortemque Romani dominatus statum; Sed & Romanorum legiones in Pannonia, Gallia & ad Rhenum exardere diffidijs, cœptare seditiones, & multa postulare, quæ metu & potentia Augusti toleranda fuerant; quæque ad eum diem malè pressa ingenti flammâ erupere. Alij palàm Tiberium aspernari, & Germanicum postulare Cæsarem: militum alij missionem flagitare: quidam stipendiorum angustias, & præfectorum sævitiam accusare; tantoq; motu seditio hæc exarsit in Pannoniâ, ut legatis vim inferrent, necemque intentarent, & legiones inter se discordantes ferrum in se mutuo tanquam in hostes stringerent. Sed Pannonica seditio coercita per Drusum filium, quem Tiberius misit in castra cum prætorianis militibus & robore Germanorum; jam enim Germanos, quos Augustus è custodia corporis post cladem Varianam abjecerat, Tiberius receperat inter armigeros ob fidem & constantiam armorum: quorum etiam præsidio Drusus Tiberij filius ab irrupentibus seditionis servatus. Sub idem tempus multò furiosius legiones ad Rhenum tumultuari cœperunt: tribuni castris exturbati, trucidati centuriones: & cadavera in Rhenum projecta, simul omne militare imperium confusum. Octo hæc legiones erant in duos exercitus divisæ, alteri exercitui ad superiorem Rheni ripam Silius legatus, alteri apud Ubios ad inferiorem Rheni partem Cæcina præerat, summa rei penes Germanicum Cæsarem erat. Quibus cognitis: advolat ex Gallia ad Rhenum Germanicus; jamque rabies eò processerat, ut exuta omni militari disciplina Ubiorum oppidum, apud quod duæ legiones hyemabant, diriperent, & Galliam omnem deprædandam sibi designarent. Seditionis incendium ab eo milite ortum, quem Augustus post cladem Varianam tumultuario opere scripserat, & Rheni limiti custodiendo è tironibus & vernaculâ multitudine imposuerat, duris bellorum infuctum. Haud minus inceserat periculum, si Rheni ripa nudaretur, ne Germani obvolitante Arminio, transmissio flumine irrumperent in Gallias. Nihil non egit Germanicus, quo seditionem in fomite comprimeret, fregitque tandem furentium animos corporis objectu, solutione stipendiorum, & coercitione suppliciorum: præclaro simul documento, militum seditionem in ipso æstu disijciendam, militumque licentiam severitate, audaciam constantiâ frangendam esse: nam si timeas, tarde scè, dum vires sumat per impunitatem, ægre prævalefcens incendium extinguitur. Cœptavere & in Chaucis Romani milites seditionem: Auctores duo Vexillarij discordium legionum; at præsentis duorum militum supplicio, quod Menius castrorum præfectus imperarat, paulatim repressa:

Seditio Romanorum militum in Pannoniâ.
Tacitus l. 1. Ann.

Coercitio seditionis per Drusum Tiberij filium.
I. Germanici expeditio in Germ.
Seditio militum ad Rhenum.
Tacitus l. 1. Ann.

repressa : mox intumescente motu , arma in ipsum Menium conversa. Ille præsidium ab audaciâ mutuatur , raptum vexillum ad ripam vertit, & si quis agmine discessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit ad hyberna turbidos, & nihil ultra ausos. Quibus facile adducor ut Dioni assentiar , post cladem Varianam præsidia quædam Romanorum in Germania trans Rhenum relicta fuisse , comprimisque in Chaucis & Frisijs , ad Amisiæ & Visurgis ostia , per quæ haud multò post Germanicus classem invexit. Sumptis apud Ubios reorum supplicijs , abductisque veteranis in Rhætiam adversus Suevos irrupturos, quievit seditio. Idem in castris , quibus Vetera nomen erat, ubi duæ legiones hyemabant , Germanicus per literas facere jussit Cæsinam legatum. Illæ Germanici accepto imperio, collatoque cum aquiliferis signiferisque consilio , postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententiâ legati statuunt tempus , quo cœdissimum quemque & seditionis crimini obnoxium ferro invadant. Tum signo inter se dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros, ut quemque fors vel in cubili, vel in mensa obtulit. Et quidam bonorum cæsi. Postquam intellectum, in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerunt. Non legatus ipse Cæcinna tutus, non tribunus moderator adfuit ; donec Germanicus ipse cum legionibus, quas secundo Rheno ab Ubijis advexerat , castra Vetera ingressus, factum Cæcinnae probat , & militi seditionis facinus exprobrat. Convictos pudore & conscientia, in hostes, quos Germanos trans Rhenum monstrabat, accendit ; & milites nullo se merito gloriosius expiare posse seditionis scelus persuasi, Germanico se ad expeditionem in Arminium & Germanos permittunt. *Sequitur ardorem militum Germanicus Cæsar , junctoque ponte haud procul à castris Veteribus , duodecim millia ex legionibus , sex et viginti socias cohortes , octo equitum alas per Rhenum transmittit. Latè neque procul Germani agitabant.* At Romanus agmine propero silvam Cæsiam limitemque à Tiberio ceptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concadibus munit. Inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus, breve ac solidum sequatur (ad Alisonem per tramites stratorum pontium) an impeditius et intentatum, eoque hostibus incautum ? Delectâ longiore viâ, cetera accelerantur. Etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcinna cum expeditis cohortibus praire, et obstantia silvarum amoliri jubetur ; legiones modico intervallo sequuntur. Furore nox sideribus illustris ; ventumque advicos Marsorum, et circumdata stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. Adeo cuncta incuriâ disjecta erant, neque belli timor ; ac ne pax quidem, nisi languida et soluta inter temulentos. Cæsar avidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit.

Quinqua-

Com-
pressâ se-
ditione,
Germa-
nicus in
strato
ponte
Rhenum
transit.
Tacitus l. i.
Ann. c. 50.
Bellum
Germa-
nici cum
Germa-
nis trans
Rhenum.

Quinquaginta millium spatium flammâ ferroque pervastat, non sexus, non etas miserationem attulit. Profana simul ac sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfana* vocabant, solo æquantur. Sine vulnere milites, qui semi somnos, inermes, aut palantes ceciderant. Excitavit ea *Cædes Bructeros, Tubantes, Usipetes*; saltusque, per quos exercitui regressus, in sedere. Quod gnarum duci; incessitque itineri et prælio, pars equitum et auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio, et mediis impedimentis, sinistrum latus Unde vice simani, dexterum quintani clausere: vice sima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera et frontem modicè adsultantes, tota vivissimos incurrere; turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum *Cæsar* advectus ad vice simanos voce magnâ: Hoc illud tempus obliteranda seditionis, clamitabat, pergerent, properarent, culpam in decus vertere. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque. Simul primi agminis evasere silvas, castraque communi vere. Quietum inde iter; fidensque recedentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. At cautè ac timidè adhuc Germanicus ingressus Westfaliam regiones; nec longius, quàm ut ad Rhenum se facile reflecteret; nihilque eâ expeditione memorabile editum, præter spolia & cædes imbellis ætatis. Adeo *Varianæ* cladis vestigia, & Germani ab *Arminio* exciti terrebant, ne à *Visurgi* cæteris auxilio advolarent. Satis quoque constat ex hac *Taciti* narratione, quam idcirco induximus, ubi *Cæsia Silva*, ubi *Marsis* quærendi. Quippe cum castris *Veteribus* ad Westfaliam Rhenum trajecerit, atque inde in *Cæsiam Silvam* delatus sit, non *Duisburgensis* ad Ruram saltus, sed inter *Coesfeldiam* & Rhenum statuendus; inde non ad dexterum latus, *Luppianam* versus per solitum iter & pontes longos ad *Alifonem*, sed ad lævam per circuitus viarum & inferiora *Dicæcesis* *Monasteriensis* loca itum in *Marsos*, ubi celebre illud *Tanfana* templum dirutum, de quo supra memoratum. At quæ hæc *Tanfana* dea, aut quis deus? plerique originis deam interpretantur, ducto *Tanfana* nomine ex præscâ Germanorum linguâ, quæ hac voce principium significat: nisi forte eadem fuerit cum *Hertha* Dea. Certè *Tacitus* de Suevis præscisque Germanis, præter *Mercurium* & *Martem*, in commune *Hertham*, id est terram matrem colunt. Ac verisimile *Tacitum* linguæ Germanorum ignarum *Ærthum* voluisse significare; hac enim voce Teutonicâ, perinde ut aliarum gentium linguis terra appellatur, omnium quæ gignuntur procreatrix & origo. Utcunque hæc acceperis, iram Romanorum ad deiiciendum *Tanfana* templum accenderunt, signa & spolia *Varianæ* cladis, quæ Barbari diis suis tutelariibus istuc oblata suspenderant. Una certè aquilarum inter *Marsos*, altera inter *Bructeros* reperta, apud quos hoc celeberrimum templum & *Tanfana* dea culta.

Tanfana
templum
in *Marsis*
æquatur
solo.

Tanfana.
Tacitus de
Germ
Germanis
Erde sive
Ærde.
Gothis artea
Belgis Ærde.
de.
Scotis Erth.
Britannis
Earth.
Hebrais
Erecht.
Chaldæis
Ara.
Arabibus
Arth.

Annus Insequens annus Druso Cæsare & C. Norbano Coss. Germa-
 Christi 17 niæ propè exitialis; nec facile infestior antè procella perculit. Quip-
 Tiberij pe Germanicus Cæsar, quod anno superiore tentaverat ulciscendæ
 Imp. 1. subigendæque Germaniæ bellum, id nunc exequi ingentibus ani-
 Tacitus l. 1. mis est aggressus: Juvenis militari gloriâ ex Germanico nomine &
 ann. Drusi patris vestigijs incensus. Et debellandæ Germaniæ spes in-
 Dio hb. 57. II. Ger- cesserat ex dissidijs inter Arminium & Segestem Cheruscorum prin-
 manici cipes, quòd Arminius Segestis filiam alteri pactam rapuerat; præter
 expeditio hoc *Gener in visus, inimici soceri, quæque apud concordem vincula caritatis,*
 in Ger- *incitamenta irarum apud insensos erant.* His incitatus Germanicus,
 maniam. Tacitus l. 1. initio veris *quatuor legiones, quinque auxiliariorum millia, et tumultua-*
 ann. *rias catervas Germanorum cis Rhenum colentium ex Vangionibus, Tri-*
bocis, Nemetibus, Treveris, Nervijs, belgisque Cæcinna tradit: toti-
dem legiones duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello su-
per vestigia paterni presidii in monte Tauno, quem ex adverso Mogun-
ciaci Herichium volunt, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apro-
nio ad munitiones viarum et fluminum relicto, veritus in regressu imbres
& fluminum auctus. Sed Chattis adeò improvisus adfuit, ut quod
imbecillum ætate ac sexu statim captum, aut trucidatum sit, juven-
tus flumen Adranam nando transmiserit. Ibi collecti in arma Ro-
manos pontem cœptantes arcebant; dein tormentis sagittisque
pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germa-
nicum profugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disper-
guntur. Cæsar incenso Mattio (id genti caput, & passim Marpur-
gum, aut Mettius pagus creditur) aperta populatus, vertit ad Rhe-
num, non aucto hoste terga abeuntium laceßere; nec Cæsar ausus
cum exercitu ultra Germaniam ingredi. Fuerat inter hæc animus
Cheruscis iuvare Chattos, sed exterruit Cæcinna huc illuc ferens
arma, & Marfos congregari ausos prospero prælio cohibuit. Ste-
tère hinc Romanorum arma, hæsitante Germanico, ultrane tutum
intrare Germaniam; donec à dissidijs Germanorum sumpta au-
dacia, & aperta Romanis via est. Nimirum haud multò post venerunt
à Segeste legati, auxilium orantes adversus vim popularium, à quibus cir-
cumsidebatur: validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat ad-
versus Romanos, dissuadebat Segestes. Addiderat Segestes legatis fi-
lium nomine Segimundum; sed juvenis conscientiam cunctabatur. Quippe
anno, quo Germaniæ describere, Sacerdos apud aram Ubiorum creatus, ru-
perat vittas, profugus ad rebelles; tam honoratum sacerdotium in prin-
cipis filio & vestium ritu, ex insitana naturæ luce ad venerationem sa-
crorum. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, patris mandata
per tulit, benigneque exceptus, cum presidio in Gallicam ripam missus est.
 Per hanc dissidij opportunitatem convertit agmen Germanicus;
 pugnatumque cum ijs, qui oblederant Segestem: ereptus ipse cum
 magnâ

Lipsius in
notis.

Cluverius l.
3 c. 7.

Dilichius
in Hist.

Hassia.

Aarana
fluvius

ponte in-

stratus à

Romanis,

vulgò

Eder.

Lipsius in
notis.

Cluverius l.
3 c. 7.

Dilichius in
Chronico

Hassia.

Tacitus l. 1
ann. 6. 57.

magnâ propinquorum & clientum manu. *Inerant et fœminæ nobi-
les, inter quas uxor Arminii Thusnelda, eademque Segestis filia, mariti ma-
gis quàm parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex,
compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens.* Clades hæc
illustrium captivorum numero aucta à Strabone eorum temporum Strabo l. 7.
scriptore; sed Taciti verbis & narrationi placet inhærere, cujus hîc
fidem appello: nec pigebit disertum scriptorem audire, nostra tam
explicatè describentem: *Tenebantur et spolia Variance cladis, plerisque
eorum qui in deditionem veniebant prædæ data.* Simul Segestes ipse ingens
visu, et memoria bona societatis impavidus, ultrò se dedit: princeps
fere infra Germanam constantiam ac fortitudinem abjecti animi:
Multa is apud Cæsarem prolocutus contra Arminium pro fide suâ
erga Romanos, pro filio & filiâ. Clementi hæc responso accepit
Germanicus: promissa liberis & propinquis incolumitas, ipsi anti-
qua provinciæ suæ sedes relicta. Fama dediti Segestis non eodem
apud Germanos animo accepta; ut diversi bellum cum Arminio,
aut pacem cum Segeste antehabebant, ita factum ejus aut proba-
tum, aut damnatum. Plerique Germanorum dolore atque ira ac-
censi detestabantur Segestis proditione detrudi se in servitutem Ro-
manorum. At nemo ferocior Arminio, quem super insitam vio-
lentiam rapta uxor, & subjectus servitio uterus, vecordem agebant;
volitabatque per Cheruscas, arma in Segestem, arma in Cæsarem
poscens, neque probris temperabat: *Egregium, inquiens, patrem,
magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus unam mulier-
culam auexerint! sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim
se proditione, neque adversus fœminas gravidas, sed palàm adversus arma-
tos bellum tractare. Cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana,
quæ diis patris suspendit: coleret Segestes victam ripam, redderet filio
sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quòd inter
Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. Aliis gentibus igno-
rantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando
exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille dile-
ctus Tiberius, ne imperitum adolescentulum (Germanicum videlicet) ne
seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent,
quàm dominos, et colonias novas; Arminium potiùs gloriæ ac libertatis,
quàm Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.* Hunc in mo-
dum Arminius, ut à Tacito relatum, populorum animos pertenta-
vit, incertum utrumnè indigniùs ferret fœderi proditionem, an diffi-
dia gentis suæ, quæ post tam illustrem à Varo reportatam victori-
am, Germanici irruptione se frangi sineret, immemor Germanæ vir-
tutis & libertatis. Verùm conciti per hæc non modò Cherusci, sed et con- Tacitus l. 1.
ann. C. 50.
terminæ gentes: tractusque in partes Inguionerus Arminii patruus, vete-
ri apud Romanos auctoritate. Unde maior Cæsari metus; et ne bellum

Oratio
Arminij
ad conci-
tandos
Germa-
nos.
Tacitus l. 1.
ann. C. 50.

Cæcinna *in animole ingrueret, Cæcinnam cum quadraginta cohortibus Romanis, de*
 cum ex- *strahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equitem Pedo*
 exercitu ad *præfectus finibus Frisiorum ducit, ipse impositas navibus quatuor legiones*
 Amisiam *per lacus vexit; simulque pedes, eques, classis apud prædictum amnem con-*
 progrel- *venere. Chauçi cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt.*
 tus. *Bructeros sua urentes, L. Stertinus missu Germanici fudit, interque eadem*
 Classis *et prædam reperit unde vicesima legionis aquilam cum Varo amissam. Du-*
 Germani *Etum inde agmen ad ultimos Bructerorum (imo ad Alifonis Castellum)*
 nici ad A- *quantumque Amisiam et Luppianam amnes inter vastatum: haud procul*
 misiam o- *Teutoburgensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insepulta diceban-*
 stium. *tur. Igitur cupido invadit Cæsarem solvendi suprema militibus, ducique;*
 Stertinus *permoto ad misericordiam omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos,*
 Bructeros *denique ob casus bellorum et sortem hominum. Præmisso Cæcinna ut ocul-*
 vastat. *ta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus*
 Aquila *campis imponeret, incedunt mæstos locos, visuque et memoriâ deformes. Pri-*
 inter Bru- *ma Vari castra, lato ambitu, et dimensis principis, trium legionum manus*
 cteros re- *ostentabant; dein semirinto vallo, humili fossâ, accisæ iam reliquæ confedis-*
 perta & *intelligebantur. Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant,*
 recepta. *disiecta vel aggerata. Adiacebant fragmina telorum, equorumque artus,*
 Regio *simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbaræ ara, apud*
 Bructero- *quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. Et cladis*
 rum inter *eius superstites pugnam aut vincula elapsi referebant: hic cecidisse legatos:*
 Amisiam *illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dexte-*
 & Luppianam *ra, et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot*
 vastata. *patibula captivis, quæ scrobes: utque signis et aquilis per superbiam illu-*
 Germanicus *serit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, tri-*
 cum ex- *um legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias, an suorum humo tegetet,*
 exercitu *omnes ut coniectos, ut consanguineos auctâ in hostem irâ mæsti simul et in-*
 Teuto- *fensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratis-*
 burgien- *sim munere in defunctos, et presentibus doloris socius. Opera pretium*
 sem sal- *erit hoc narrationis rerumque gestarum loco, ubi Germanicus Cæ-*
 rum & lo- *sar in saltu Teutoburgensi post sextum annum lugubrem Variæ*
 cum Va- *cladis memoriam renovavit, nos quoque Teutoburgensis saltus*
 rianæ cla- *memoriam inscriptionemque Ferdinandi Episcopi nostri legenti-*
 dis lu- *um oculis animisque ex Monumentis Paderbornensibus subijcere;*
 strata. *quando id nobis vel maximè propositum, ut ea narrationis serie*
 Pontes *illustremus.*
 longi.

SALTUS
TEUTOBURGIENSIS
MEMORIÆ SACRUM

TEUTOBURGENSIS. SALTUS. LOCA. VASTA. PERAGRANS
PAVLISPER. COEPTVM. SISTE. VIATOR. ITER
HIC. RAPTAS. AQVILAS. CLADIS. MONUMENTA. LATINÆ
INVENIES. VARI. RELIQUIASQVE. DVCIS
EGIT. ET. HIC. CELEBREM. THIETMALLO. TESTE. TRIUMPHVM
SAXONICAM. CAROLVS. DEPOPVLATVS. HVMVM
VT. MERITO. DVBITES. ROMANA. CÆDE. CRVENTO
ARMINIO. MAIOR. NVM. SIT. HABENDVS. HONOS
SAXONIS. AN. CAROLO. VICTORI. SOEPIVS. HOSTEM
FREGIT. HIC. INDOMITVM. CONTVDIT. ILLE. SEMEL

FERDINANDVS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIVTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. COMES
PYRMONTANVS. ET. LIBER. BARO. DE
FVRSTENBERG

SALTVM. LATINIS. TEUTOBURGIENSEM. OSNEGGVM.
FRANCIS. APPELLATVM. QVINTILII. VARI. LEGIONVMQVE
TRIVM. TVMVLO. ET. CAROLI. M. VICTORIA. DE. SAXONIBVS
PROPE. THIETMALLI. AN. DCCLXXXIII. REPORTATA
NOBILEM. POSITO. HOC. MONVMENTO
ILLVSTRAVIT

Justis funeribus perfolutis, Germanicus cedentem in arvia Arminii secutus, ubi primum copia fuit, evahi equites, campumque quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, et propinquare silvis montos vertit repente; mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc novâ acie perturbatus eques, missæque subsidiariae cohortes, et fugientium agmine impulse, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Caesar proditas

Pugna
Germanici cum
Arminio.
Tacitus l. 1.
ann. c. 63.

Pontes
longi.Cluverius
lib. 3. c. 11.
lib. an. c. 63.

ductas legiones instruxisset. Inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus aequis abscessum. Non hic ausus Cæsar ultra experiri fortunam, & in Varianæ cladis periculum objectare Arminio Romanum militem; sed mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe ut advexerat, repottat. Pars equitum littore oceani petere Rhenum iussa: Cæcinnæ, qui suum militem ducebat, monitus, quanquam notis itineribus (ab Alifonis videlicet castello) ad Rhenum viâ militari regrederetur pontes longos quàm maturimè superare. *Augustus is trames vastas inter paludes, et quondam à L. Domitio aggeratus*, quem Lipsius nescio quo circuitu ac deflexu quærit in Transifelania inter Lingam, Weddam & Covordiam, notis illis vastisque paludibus; quâ tamen viâ nemo facilè credet Cæcinnam pervenisse ad Rhenum, exceptumque; ab Agrippina per pontem, quem apud Ubios Rheno instauratum constat. Diversum prorsus iter redeuntis ex Germaniâ Cæsaris & Cæcinnæ: hic vias militares, iste ad Amasis ostium tetendit cum Vitellio, & classe exceptus. Nec in Transifelania montes ac silvæ, quos Tacitus hic circumpositos asserit. Nec Arminius cum Cheruscorum & Germanorum exercitu in eas remotas Frisæ oras insecutus Romanos: sed ex montibus Teutonicis, & locis Varianæ cladis effusus, Cæcinnæ legionibus per Westfaliam & Westfalix paludes emergentibus inhæsit à tergo, affixitque suis cladibus: Quippe, ut Taciti narratione & elegantia hæc prosequar, *per limosa, et tenacia gravi cæno, aut rivis incerta processum. Circùm silvæ paulatim acclives, quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, et cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinnæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit; ut aliud opus, et aliud prælium inciperent. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitioribus nisi laceissent, circumgrediuntur, occurrant. Miscetur operantium bellantiumque clamor, et cuncta pariter Romanis adversa. Locus uligine profundâ, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora gravia loriceis, neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prælia, proceram membra, hastæ ingentes ad vulnera faciendâ, quamvis procul. Nox demum inclinantes tum legiones adversæ pugna exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumptâ quiete, quantum aquarum circumsurgentibus jugis oritur vertè-re in subiecta, mensâque humo, et obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Igitur futura volvens Cæcinnæ non aliud reperit, quàm ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque, gravioris agminis, anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextero lateri, undevicesima in levum, primani ducendum ad agmen, vice simanus adversum secuturos. Nox per diversa iniquies, cum barbari festis epulis, lato cantu, aut truci sonore subiecta vallium et ressaltantes saltus compleverent. Apud Romanos invalidi ignes,*
inter-

interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, in-
 somnes magis quam pervigiles. Ducemque terruit dura quies; nam *Quin-*
tilium Varum sanguine oblitum, et paludibus emersum cernere, et audire
 visus est velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis re-
 pulisse. Cæptâ luce, missa in latera legiones, metu an contumaciâ, locum
 deseruere: capto properè campo, humentia ultra. Neque tamen *Armini-*
us, quanquam libero incursum statim prorupit; sed ut hæserè cæno fossisque
 impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in
 tempore sibi quisque properus, et lenta adversus imperia aures, irrumpe-
 re Germanos jubet clamitans. En *Varus* et eodem iterum fato victa le-
 giones. Simul hæc: et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vul-
 nera ingerit; illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis vecto-
 ribus disjicere obvios, proterere jacentes. Plurimus circa aquilas labor,
 quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosâ humo pote-
 rant. *Cæcinna* dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumvenie-
 batur, ni prima legio sese opposuisset. Fuit hostium aviditas, omissâ cade
 prædam sectantium: enisæque legiones, vesperscente die in aperta et solida.
 Neque is miseriarum finis. Struendum vallum, petendus agger: amissa
 magnâ ex parte per quæ egeritur humus, aut exciditur cæspes. Non tento-
 ria manipulis, non fomenta faucibus. Infectos cæno aut cruore cibos divi-
 dentes, funestas tenebras; et tot hominum millibus unum jam reliquum
 diem lamentabantur. Fortè equus abruptis vinculis vagus, et clamore
 territus quosdam occurrentium obturbavit. Tanta inde consternatio, irru-
 pisse Germanos. Credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum *Decu-*
mana maxime petebatur, aversa hosti et fugientibus tutior. *Cæcinna* com-
 perto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque preci-
 bus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, projectus in li-
 mine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundem erat, clau-
 sit viam. Simul tribuni et centuriones falsum timorem docuerunt. Tunc
 contractos in principia, iussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac
 necessitatis monet. Vnam in armis salutem, sed ea consilio temperanda:
 manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succe-
 derent: mox undique erumpendum. Illâ eruptione ad *Rhenum* perve-
 niri; quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes servitiam
 hostium superesse: at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in
 castris honesta memorat; reticuit de adversis. Equos dehinc orsus à suis
 legatorum tribunorumque, nullâ ambitione, fortissimo cuique bellatori
 tradidit, ut hi mox pedes in hostem invaderent. Haud minus inquietus *Ger-*
manus, spe cupidine, et diversis ducum sententiis agebat. *Arminio*, sine-
 rent egredi, egressosque rursus per humida et impedita circumvenirent,
 suadente: atrociora *Inguiomero*, et leta barbaris; ut vallum armis amb-
 birent. Promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam
 fore. Igitur ortâ die prouunt fossas, injiciunt crates, summa valli pren-
 sant,

sant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. Postquam hæere munitis, datur cohortibus signum, cornuaque et tubæ concinere. Exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hinc silvas, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. Hosti facile excidium, et paucos, et semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tantò majora offunduntur: cadebantque ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguimerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversa legiones, quamvis plus vulnerum, eadem egestas ciborum fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Ita demum Cæcinna per ærumnas & magno detrimento cum attritis & laceris legionibus evasit. Et parum abfuit, quin Arminius cladem Varianam renovasset, nisi Cæcinnam militem pro imbelli Varo habuisset. Haud incongruum ingratumve erit hoc inter Bructeros loco, quo Arminius Cæcinnam eluctantem ex paludibus, trahentemque exercitum per cœnolos tramites, longis pontibus instratos, Varianâ propè clade notasset, inscriptum FERDINANDI Episcopi monumentum interjungere, quando DELBRUGIA nostra ex his pontibus longis & impeditis paludum vijs, vetus ac patrium nomen retinere creditur.

DELBRUGGIA

ULTIMA. VETERVM. BRVCTERORVM. SEDES
MEMORIÆ. SACRUM

BRVCTERVS. HÆC. COLVIT. LOCA. FOEDA. PALVSTRI BV. VNDIS
QVOD. NVNC. INDIGENIS. NOMEN. VT. ANTE. MANET
HIC. VARVM. INFESTO. GERMANICVS. AGMINE. CÆSAR
VLTVS. ET. HOSTILES. DEPOPVLATVS. OPES.
VICINAM. DRVSO. GENITORI. CONDIDIT. ARAM
ET. TVLIT. AUSONIIS. MANIBVS. INFERIAS
POST. VBIVS. FERRO. PARITER. GRASSATVS. ET. IGNI
OBRVTVS. HIC. MAGNA. CLADE. REPENTE. FVIT
VICTAQVE. TERGA. FVGÆ. DEDIT. ET. SVA. SIGNA. RELIQVIT
INCLYTA. VIRTVTIS. BRVCTERE. SIGNA. TVÆ.

FER-

FERDINANDVS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
 EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. COMES
 PYRMONTANVS. ET. LIBER. BARO. DE
 FVRSTENBERG

DELBRUGGIIS. VETERUM. BRVCTERORUM
 VLTIMIS. QVOS. GERMANICVS. CÆSAR. VARIANÆ
 CLADIS. VLTOR. BELLO. PERSECVTVS. QVANTVM AMISIAM
 ET. LVPIAM. AMNES. INTER. HAVD. PROCVL. TEVTOBVRGIENSI
 SALT V. VASTAVIT. COLONIENSES. VERO. CLIVIIQVE
 PADERBORNENSIBVS. INFESTI. ACCEPTA. INSIGNI CLADE
 ANNO. MCCCCX. XV. CAL. DECEMB. ILLUSTRARVNT
 OB. FORTITVDINEM. EORVM. AG. FIDEM
 REIPVBL. PRÆSTITAM
 M. H. P

Peruaserat interim circumuenti exercitus fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina (Germanici uxor) impositum Rheno pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent; sed foemina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops, aut saucius, vestem et fomenta delargita est. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reuersis legionibus habentem. Quo jam satis constat diverso itinere per Westfaliam Cæcinnam pervenisse ad Rhenum, diverso Cæsarem reduxisse suas legiones: pontemque hunc, per quem legiones exceptæ, non ad Mosellam atque urbem Treviros, quod Lipsio & Brovero visum; sed apud Ubios fuisse, quo Agrippina se Treviris contulerit, marito propior futura. Nam Rheno, non Mosellæ impositum pontem disertè scribit Tacitus, ad quem Agrippina excepit Cæcinnæ milites. Alius proinde pons apud Treviros, quem Strabo tradit, nèque hujus cladis perfugium fuit: Fateturq; Broverus, Cæsarem prius Ubios quàm Treviros venisse. Altera pars exercitus eaque legionum numero validior, quam & ipse Germanicus Cæsar est comitatus, ad Amisiæ fluminis ostium est reducta; ut legiones classe, quâ illuc advenerant, reportarentur per Rhenum in Galliam ad hyberna. Sed priusquam eò perventum, foedâ tempestate jactati. Traditæ Vitellio duæ legiones, quas sicca primùm humo, & terrestri itinere ad Amisiæ portum deduxit. Inde in æstuarium delatus impulsu Aquilonis, simul fidere æquinoctio infesto, quo maximè intumescit Oceanus. Sternuntur naves fluctibus, hauriuntur gurgitibus, iumenta, sarcina, corpora exanima interfluunt: permiscentur

Tacit. lib. 1.
 Ann. c. 69.
 Agrippina fugientem
 Cæcinnæ militem
 ad pontem
 Ubiorum excipit.

Strabo l. 4.
 Alter Germanici exercitus duce Vitellio reductus tempestate jactatus accidit.
 Tacitus l. 1.
 ann. c. 70.

inter

inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus extantes, aliquando subtrac-
 to solo disjecti aut obruti. Non vox et mutui hortatus iurabant, aduersante
 undâ. Tandem Vitellius in editiora enisus agmen subduxit, pernocta-
 tumque sine igne & foco. Pars magnanudo, madenti, & mulctato
 corpore. Ubi lux terram reddidit, classe ad Amisiam non reperta,
 penetratum ad amnem Visurgim, quo Cæsar cum classe contende-
 rat: impositæ deinde legiones, quas fama submersas vulgârat. Aper-
 to deinde quietoque mari felicior navigatio in Rhenum & Galliam;
 nec fides salutis, quod vagante fama legiones submersæ crederentur,
 antequam Cæsarem exercitumque reducem videre.

Hic exitus hujus infestæ expeditionis in Germaniam, quo par
 clades Romanis illata. Utcunque hæc involutè tradit Tacitus, in
 quo Lipsius alijque se fatigant; cladem tamen Cæsaris non dissimu-
 lat Romanus scriptor; quamvis tam in Germanico, quam Velleius
 in Tiberio extollendo immodicus; quando ad supplenda exercitus
 damnacerta vere Gallia, Hispania, Italia, quod cuique promptum, arma,
 equos, aurum offerentes; quorum laudato studio Germanicus, armis modo et
 equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iurvit. Utque cladis me-
 moriam etiam comitate leniret, circuire saucios, facta singulorum extollere;
 vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio et curâ sibi que et
 prælio firmabat. Hac irruptione in Germanos Segimerus Segestis
 frater, ejusque filius Sethacus à Sterninio legato in deditionem
 accepti, traductique in Ubiorum civitatem, data facilè venia Segi-
 mero, cunctantius filio, quod Quintilij Vari corpus illuisse diceba-
 tur. Decreta eo anno triumphalia insignia Cæcinnæ, L. Apronio, &
 C. Silio ob res cum Germanico gestas. Germanico Cæsari jam ante
 manente bello ex superioris anni rebus gestis triumphus decretus,
 quem distulit majori gloriâ bellorum Germaniæ, captivorumque
 numero accumulandum.

An. Chri-
 sti 18.
 Tiberij
 Imp. 2.
 Tacitus l. 2.
 ann.
 III. Ger-
 manici
 expeditio
 in Ger-
 maniam.

Agebatur inter hæc annus Christiano nomini decimus octa-
 vus, cum mota orientis regna, Romanæque provinciæ sperabantur
 Germanico levamentum daturæ: et Tiberius Cæsar non tam ijs pa-
 candis intentus, quam ut eâ specie Germanicum à legionibus &
 Germaniæ bellis avocaret. Haud æquis enim oculis intuebatur affur-
 gentem Germanici gloriâ, populi plausum, militum studia, tan-
 quam nomini & imperio suo substruentia. Ob id invisâ quoque
 Agrippina, fœmina quæ ducis munia occuparet, & Cajum caligu-
 lam filiolum in castris natum educatumque circumferret in spem
 successionis, imperijque, quod Tiberius Druso filio suo destinabat.
 Ideo primæ & reconditæ Tiberij curæ avocare Germanicum ad
 orientis bella, & casibus objectare. At Germanicus quantò acriora
 militum in se studia, & averâ Tiberij voluntas, tantò contentius
 sumere bellum Germanicum, & terrâ mariq; parare omnia, unamq;
 sibi

sibi gloriam debellandæ Germaniæ deponere. Classis ingens censu provinciarum in Gallijs fabricata. Mille naves sufficere visæ, præparatæque, aliæ breves, angustâ puppi, proraque, & lato utero: quædam planæ carinis; multæ pontibus strata, super quas tormenta vererentur, simul aptæ ferendis equis aut com meatui. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta ob faciles appulsus. Ita ex Oceano in os Mosæ, & per id flumen in Vahalim & Rhenum devecta classis. Inde per fossam Drusianam, patris opus, in Isalam propè Duisburgum navigatio facta, & per lacus qui post in mare Meridionale excrevere, rursus oceanus intratus. Pratervecta deinde Frisia, & maritima ora, donec in ostium Amisis deferretur: his vestigijs Tiberius, his Germanicus Drusi filius inhæsit. *At Cæsar, dum adiguntur naves hoc circuitu in Germaniæ oras, Silium legatum cum expeditâ manu irruptionem in Chattos facere jubet. Ipse audito castellum Luppia appositum obsideri, sex legiones eò duxit: neque à Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, et Arpi principis Chattorum conjugem, filiamque raperet. Neque Cæsari copiam pugna obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi.* Quo jam satis liquet castellum Alifonis, quod hic Tacitus designat, ad confluentes Luppia & Alifonis superioribus annis à Germanico receptum, firmatumque Romano milite; ideoque ab Arminio denuo obsessum oppugnatumque, quod hoc ipso Germanici advento accessuque liberatum. Quare & hoc loci Cæsar revisit. *Tumulum, quem superiore anno Variantis legionibus struxerat, et veterem aram Druso sitam, quam disjecerant Germani. Restituit aram Cæsar, honori que patris princeps ipse cum legionibus decurrit. Tumulum iterare haud visum, et cuncta inter castellum, Alifonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque præmunita.* Hæc illustria illa Paderbornensium monumenta, hi limites, aggeres, pontes longi militarium viarum, à Castello nostro tanquam sede belli per Westfaliam, per paludes & lubrica saltuum ducti ad Rhenum; quo deinde vel ad castra Vetera, vel ad Ubios directo tramite perventum. Pronum creditu, eò loci, ubi post Wesalia urbs surrexit, aliud ad Rheni ripam & Luppia ostium castellum à Romanis positum fuisse, ad receptum tutiorem, trajectumque ad Vetera castra. Utcunque Ptolomæus *Alifonem* inter Germaniæ urbes percenscat, Wesalia certè non est Alifonem, sed castellum nostrum ad Luppia & Alifonis confluentes, cui post vicus & oppidum accrevit. Inter hæc classis advenerat, & *Amisia* relicta lævo anne; erratumque in eo, quòd non subvexit. *Transposuit militem dexteris in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti: et equos quidem et legiones prima æstuaria, nondum accrescente unda, intrepide transiere.* Obscurior hic Tacitus, ideoque multorum disceptationibus objectus. Errorem Germanici haud aliter interpretor, quam quòd adverso flumine classem non ultra provexerit. Hinc efficiendis

Castellum Alifonis liberatum obsidione à Romanis. Tacitus l. 2. ann. C. 57.

Tacitus l. 2.
ann. 6. 9.

Collo-
quium Ar-
minij cum
Flavio fra-
tre Roma-
nis mili-
tante.

Pugna
Romano-
rum cum
Arminio.

per æstuaria pontibus consumptum tempus, dum ab Amisiæ ostio atque Embda traducendæ legiones ad Visurgim; compendium facturus si in ipsum Visurgim classem per oceanum invexisset, ubi in ulteriori ripâ consistebat Arminius cum Germanorum exercitu, haud procul, ut conjectant, ubi nunc Minda conspicitur. Castra metanti Cæsari ad oppositam Visurgis ripam, Angrivariorum à tergo defectio nunciatur; missus illicò Stertinius cum equite, & armaturâ levi, igne & cædibus perfidos est ultus. Quò minùs Cæsar in Arminium moveret, impedimento erat Visurgis, Romanos à Cheruscis discludens. Ejus in ripâ cum ceteris primoribus stetit Arminius, quæsitoque an Cæsar venisset, postquam responsum est adesse, ut liceret sibi cum fratre colloqui oravit. Erat is in exercitu cæsaris, cognomento Flavius, amisso per vulnus oculo, paucis ante annis, duce Tiberio, & longâ militiâ fidus Romanis. Tum permissum colloqui; progressusque salutatur ab Arminio, qui amotis stipulatoribus, ut sagittarij quoque Romani pro ripâ dispositi discederent, postulat; ac postquam congressi, unde ea deformitas oris, interrogat fratrem; illo locum & tempus referente, quodnam præmium recepisset, exquirat. Flavius aucta stipendia, torquem & coronam, aliaque militaria dona memorat, irridente Arminio vilia servitij præmia: Exin diversi ordiuntur. Hic magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & victis graves poenas: in deditionem venienti paratam clementiam; neq; conjugem, neque filium ejus hostiliter haberi. Arminius fas patriæ, libertatem avitam, Penates Germaniæ deos, matrem precum sociam; ne propinquorum, ne affinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quàm Imperator esse mallet. Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus conferrent manus, avertit Stertinius accurrens, plenum iræ armaque & equum poscentem Flavium attinendo. Cernebatur contrâ minitabundus Arminius; proeliumque denuncians: nam pleraque latino sermone interiiciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium etiam meruisset. Adeo Germani tum militavere in castris Romanorum, & Arminius ante cladem Varianam diu stipendia meritis, exercitusque ad militiam Romanorum. Postero die Germanorum acies ad Visurgim stetit. Cæsar non ante exercitum traducendum ratus, quàm pontibus præsidijque firmasset loca, in ulteriore ripâ ob id equitem vado transmittit, duce Stertino & Æmilio, ut hostem dimoveret. Ibi Cariovalda Batavorum dux erupit. Eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumjectam traxere. Dein coorti & undique circumfusi trudent pelluntque Batavos. Cariovalda congestis telis, & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa. Stetit fugam Stertinius, & ceteros periculo exemit. Sub hæc Cæsar transfessus Visurgim castra ponit: explorata hostium loca, vires, & consilia: edoctusque ab indice transfugâ, cognoscit

feit delectum ab Arminio locum pugnae, aliasque nationes convenisse in silvam Herculi Sacram, aufurosque hostes nocturnam oppugnationem castrorum. Nec sefellit index. Tertia vigilia assultum castris, sed sine conjectu telorum, quod crebrae pro munimentis stationes, & nihil remissum est deprehensum. Igitur in proximum diem utrinque omnia ad pugnam composita. Caesar advocata concione, quae praevisa, aptaque; imminenti pugnae differit. Nec Arminius & ceteri Germanorum principes omittebant quisque suos hortari, testarique, *hos esse Romanos Varii exercitus fugacissimos, qui ne bellum tollerent, seditionem induerint; quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus et procellis fractos artus, insensis rursus hostibus, adversis diis obiciant, nulla spe boni.* Classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret. Meminissent modo avaritia, crudelitatis et superbiae: non aliud sibi reliquum quam tenere libertatem, aut mori ante servitutem. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui Idistaviso nomen, Arminius & Germani proceres deducunt. Lipsius hunc locum vestigat infra Bremam, ubi mare versus se porrigit magna planities. Cluverius vero propius censet inter *Mindam & Oldendorpium*, ubi silvae saltusque primum surgunt, quos hic Tacitus injicit. Fatalis cladium locus, quo Caroli M. legiones temere congressae caesaeque a Widekindo, & nostram memoriam Hammeliana clades caeso foederatorum exercitu Visurgim funestavit. Decertatum Caesarem inter & Arminium quintam ab hora diei ad noctem, ancipiti diu proelio. Sustentabat pugnam Arminius, manu, voce & vulnere, donec turbatis postremum ordinibus, Germani undique multitudine obruerentur. Quo animadverso, Arminius insagittarios incubuit, illac perrupturus; & impetu perfregisset, nisi Rhædorum, Vindelicorum & Gallorum cohortes signa objecissent; nisi tamen corporis & impetu equi pervasit, oblitam cruore suo facie, ne nosceretur. Quam virtute seu fraude & Inguiomerus effugium habuit. Magna pars Germanorum trucidata, ceteri vel in Visurgim praecipites, vel retrò depulsi in silvas. Nec tamen tanta strages edita, quantumvis hanc exaggeret Tacitus, quin mox vindictam accensi Germani pugnam redintegrarint; nam qui ad Albim cedere parabant, retraxerunt se in pugnam, *armaque rapuerunt: plebes, primores, juvenes, senes agmen Romanum repente incurserunt, turbantes, postremo delegerunt locum flumine et silvis clausum.* Latus unum Angrivarij lato aggerem extulerant. Hic peditatus constitit, veluti castris suis praemunitus. Equitatus propinquis saltibus & lucis abditus. Explorata hostium statione consiliisque, Caesar exercitum in eos duxit, aggressusque est intra munimentum. Acre ad aggerem perumpendum certamen: modò repulsi Romani, modò reducti, & saucijs integri subrogati; postremum funditores ac libratores admoti, tormentis hastas,

Tacitus l. 2.
ann. C. 13.

lib. 2. ann.
C. 19.

Tacitus l. 2.
ann. C. 29.

pila & lapides ingerunt, eoque telorum imbre ab aggere depellunt. Capto vallo, Germani non sine strage in silvas se retrahunt. Novum illic prælium, quod genere pugnae & armorum usu adversum Germanis. Arminius ob acceptum recens vulnus impeditior; eò incitator Inguio merus totâ advolitabat acie, à fortunâ magis, quàm virtute desertus. Pugnatum in vesperum; & serò diei Cæsar subducit ex acie legionem faciendis castris. Equites ambigüe certavere: pediti tantùm Germano illata clades; nec tamen omnium campo potiti Romani. Interim Cæsar laudatis pro concione victoribus, congeriem armorum struxit, novumque trophæum posuit, superbo cum titulo: *Debellatis inter Rhenum Albinque nationibus, exercitus Tiberii Cæsaris ea monumenta Marti, et Jovi, et Augusto sacravit.* Enim verò superba ac vana inscriptio. Itane debellatæ nationes inter Rhenum & Albim? quando nec Drusus, nec Germanicus Albim transire ausus? quando Arminius adhuc (ut ipse post Tacitus agnoscit) invictus? quando nulla adhuc pars Germaniæ inter Rhenum & Visurgim in provinciæ formam redacta. Et quantum terrarum gentiumque restabat, aut bello intactum, aut visum nunquam à Romanis? mirum, quo loco, aut quàm diu monumentum illud victoriæ cum superbo hoc titulo passi Germani? Tumidæ id militum gloriæ & blandimentis Tiberij dandum fuit. Optaret quispiam Germanicum, aliùmve ex illo bello scriptorem aut testem. Frustrâ Plinium, qui hæc bella Germanica scripsit, desideramus: & quantum de his constaret, ni & Taciti hos libros quinque annalium *Corbeia* nostra ad Visurgim servasset? ibi illi reperti à Quæstore *Leonis X.* Pontificis superiori sæculo, dum bibliothecam lustraret, ut consulptos propè luci redderet. Dio & Suetonius hoc Germanici bellum cum Germanis non nisi verbo delibant: ceteri destituunt. Igitur omnia ex Taciti fide, ex quo hæc compendio damus.

Lib. 2. ann.
6. 22.

Arminio binis præliorum cruentisque congressibus profligato, Cæsar bellum in Angrivarios mandat Stertiniò, qui cum perculsi præsentì Romanorum potentiâ deditiõnem properarent, ac supplices facti nihil eorum, quæ poscebantur abnuerent, veniam omnium accepere. Æstate jam adultâ, legionum aliæ itinere terrestri per Westfaliam reductæ ad Rhenum, & in hibernacula remissæ; plures Cæsar classi impositas per Amisiam oceano invexit, non ausus ad Albim promovere exercitum, aut flumen transgredi, ubi patri Druso fata terminum bellorum scripserant. Fas erit mihi hoc loco ad monumenta victoriæ Romanæ conjungere monumentum Amisij fluminis, tantò admirabilius naturæ opus, quantò propiùs inter se trium nobilium fluminum fontes Luppia, Paderæ & Amisij apud nos in Diœcesi intra unius milliaris spatium visuntur. Trophæum victoriæ Germanicus Cæsar cum superbo titulo posuit ad Visurgim.

Monu.

Monumentum Amisia. FERDINANDUS Princeps cum modestiore titulo inscripsit, perenni lapide ad ipsas Amisiæ scaturigines, in ericeto *Senna* ponendum. Celebris ab hoc fonte *Amisus* multorum influentium annium auctu: Transportatis Romanorum, Germanorum, Francorumque armis: Demum ipso ostio & portu suo, nobilis amnis, in quem toties Romanorum classis invec̄ta ad debellandam Germaniam.

FONTES. AMISII MEMORIÆ. SACRUM

ILLE. EGO. SUM. AMISIUS. SURGENS. HIS. FONTIBUS. AMNIS
OLIM. ROMANA. NOTUS. IN. HISTORIA
QUI. CENTUM. DELABOR. AQUIS. COMITATUS. IN. ÆQUIOR
ANTE. PERERRATIS. URBIBVS. ET. POPULIS
NUNC. CAPUT. OCCULTUM. RIMATUS. VALLE. SUB. IMA
FERNANDUS. NIVEO. CONDECORAT. LAPIDE
AT. TIBI. NESTOREI. MERITIS. PRO. TALIBUS. ANNI
LÆTAQUE. PERPETUO. TEMPORA. VERE. FLUANT
ET. NOMEN. FERNANDE. TUUM. SIC. CRESCAT. EUNDO
AUCTA. VELUT. NOSTRÆ. GLORIA. CRESCIT. AQUÆ

FERDINANDVS. DEI. ET
APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. COMES
PYRMONTANVS. ET. LIBER. BARO. DE
FVRSTENBERG

AD. FONTES. AMISII. ROMANIS. NOTISSIMI. FLUMINIS
IN. DITIONE. PADERBORNENSI
NASCENTIS
M. H. P.

HOSPES. VIVE. TUÆ. SORTIS. MEMOR. EN. EGO. PARVIS
NOBILIS. HIC. ORIOR. FONTIBUS. AMISIUS
ET. POSTQUAM. FLUVIIS. INGENTIBUS. AUCTUS. IN. ALTUM
VELA. TULI. VASTO. MERGOR. IN. OCEANO
SIC. UBI. PRINCIPIIS. MORTALIA. TENUIBUS. ORTA
CREVERUNT. MAGNIS. AUCTIBUS. INTEREUNT

Vix dum ex Amisiæ portu Romana classis in Oceanum provecta solverat, cum sæva atque horrida tempestas coorta exercitum disjecit; tanquam irati numinis manus castigatura, ulturaque videretur jactantiam & ferociam Romanorum, quâ nullo ætatis sexusve discrimine defævierant in insontium capita; aut monitura Germanicum, perinde ut Druso patri factum erat, frustra Germaniam tanto sanguine & furore armorum quæri in servitium Romanæ Reipublicæ, quæ ab ipsis Germanis aliquando vindices suorum scelerum, & domitores raptæ potentiæ habitura esset. Igitur in ipso egressu ex ostio Amisij atro nubium globo effusa grando: simul varijs undique procellis incerti fluctus classem jactant. *Omne dehinc cælum et mare in Austrum cessit, qui tumidis Germania terris, profundis annibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini Septentrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas Saxia abruptas, vel per occulta vada infestas. Quibus paulatim egregue vitatis, postquam mutabat æstus, eodem, quò ventus ferebat; non adherere anchoris, non exhaurire irrumpentes undas poterant. Equi, jumenta, sarcina, etiam arma precipitantur, quo levarentur alvei, nantes per latera, et fluctu super urgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum littoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum, ac sine terris mare. Pars navium hausta sunt, plures apud insulas procul sitas ejectæ; milesque illic nullo hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, et secundante vento, claudæ naves, raro remigio, aut intentis vectibus, et quadam à validioribus tractæ revertère: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. Collecti eâ curâ plerique: multos Angrivarum nuper accepti in fidem redemptos ab interioribus reddidère. Quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Hæc illa clades Germanici classisque Romanæ, æquata pœnæ, quam Arminio & Germanis antè intulerat, cladi.*

Postquam ejus fama relata ad Arminium & Germanos, resumpsère animos & arma; adeò non deleti, ut haud multò post tam facile exercitum collegerint ex socialibus populis, quàm Cæsar ex naufragio. Audacissimi Catti primùm stetère in armis, adversus quos C. Silius cum triginta peditum, & tribus equitum millibus revocatus exhibernis. Cæsar cum majoribus copijs Marfos irrumpit: nam & hi ausi statim ad famam maritimæ cladis induere arma. Horum dux Malovendus nuper à Cæsare in deditiōnem acceptus, propinquo loco ac cœno defossam Varianæ cladis aquilam modico præsidio servari indicat. Missa extemplò manus, quæ hostem à fronte eliceret; alij

Classis
Germanici tem-
pestate
afflicta &
lacerata.
Tacitus l. 2.
Ann. C. 23.

Iteratum
eodem
anno bel-
lum cum
Cattis &
Marfis.

alij qui terga circumgressi recluderent humum: & utrisque adfuit. Eo tutior ac promptior Cæsar perguit introrsus in Westfaliciæ regiones, populatur, excindit, & per omnis obviæ ætatis cædes latè terrorem circumfert, Druso etiam patre truculentior. Unicum perfugium ad silvas, saltus, & in via paludum. Obrutus festino Cæsaris reditu Arminius, quo minus tempore exercitum objiceret. Germanicus post illatam vastitatem, cum nullus se hostis offerret, exercitum reduxit in hiberna. Lætus Romanus miles, quod adversâ maris expeditione prospera pensavisset. Nec dubium habebat Cæsar fractos Germanos labare animis, petendæque pacis consilia magis agitare, quàm belli instaurandi, etsi proxima ætas adjiceretur, rediretque cum exercitu in Germaniam, posse bellum patrari. Sed crebris epistolis monebat urgebatque Germanicum Tiberius, rediret ad decretum triumphum Romam, satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prælia; eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus nulla ducis culpa, gravia tamen, & sæva damna intulissent: se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quàm vi perfecisse. Sic Sigambros in deditioem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum: posse & Cheruscicos, cæterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum est, internis discordijs relinquere. Contra precante Germanico annum efficiendis cœptis in perdomandâ Germaniâ, acriùs renitentem Germanicum aggreditur Tiberius, alterum consulatum offerendo, cuius munia Romæ præfens obiret; simul adnectebat, si foret adhuc bellum cum Germanis, relinqueret materiam Drusi filij sui gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias assequi nomen imperatorium, & deportare lauream posset. His adactus Germanicus, Tiberij se arbitrio permisit; quanquam fingi ea, seque per invidiam parto decori abstrahi intelligeret: nec multum conatus Romanam concessit, traxitque secum ingentem captivorum numerum, producturus in decretum debellatæ Germaniæ triumphum.

* Haud multò post C. Cælio, & L. Pomponio Coss. quem Christi anni censemus XVIII. Germanicus Cæsar ad VII. Kalendas Junias triumphavit de Cheruscis, Chattisq; & Angrivarijs, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt. Vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, præliorum. Augebat intuentium visus eximia ipsius Germanici Cæsaris species, currusque quinque liberis onustus. Haud minori oblectamento spectati Germani, quos ex illustrissimis viris & foeminis adduxerat, uti eos Strabo eorum temporum scriptor commemorat. *Segimuntus* Segesti filius Cheruscorum dux, fororque ejus & uxor Arminij *Thusnelda*, ac filius tres annos natus *Thumelicus*. Præterea *Sestachus*, Ægimeri * filius Cheruscorum ducis: hujus quoque uxor *Rhamis* Veromeri * Chattorum ducis filia;

Dentorix

* Annus Christi 19.
Tiberij Imp. 3.
Triumphus Germanici ob devictos Germanos.
Tacitus l. 2.
Ann.
Dio.
Strabo l. 7.
Ovid. l. 2. de Ponte.
Fasti Capitol.
Onuphrins.
Sigon.
Pighius.
al. Segimundus, ut Causab. legit.
* al. Segimeri.
* al. Acromeri.

Deutorix Sicamber, Boeroritis filius, ac frater Melonis; *Libys* Catto-
rum sacerdos, alijque mortales devictorum populorum, ex Bruete-
ris, Cheruscis, Usipijs, Chattis, Chattuarijs, Ampfanis, * Cathei-
cis, Landis, Subattijs; quarum etiam gentium nomina quædam ab
alijs ne prodita quidem uspiam extant, si non apud ipsum Strabo-
nem corrupta. Quanquam Ampfanos facilè ad *Ampsvarios*, Nufi-
pios ad *Usipios*, Catheicos ad *Cathuleos*, & Cathuliones, Landos ad
Lancearios, aut provinciales milites, aut Longobardos facilè reducas.
Aegestes, quem Tacitus *Segesten* scripsit, Arminij focer, quòd ad Ro-
manos profugerat, suorum proditor, inter spectatores fuit; is illi ho-
nor delatus à Romanis; si tamen sine dolore carissima sua pignora, si
populares suos, filiam ac nepotem inter triumphii captivos spectare
fas fuit. Mitigavit triumphus sævitiam, quando magnam partem
Germanis vita veniaque data. Reperti & nummi testes hujus tri-
umphii ad posteros, in quibus Germanicus quadriiugo curru subli-
mis, spectatur cum inscriptione GERMANICUS CÆSAR; ex adversâ parte: SIGNIS RECEPTIS, DEVICTIS GER-
MANIS. Ita Romæ de Germanis triumphatum, non quia victi
debellatique credebantur, sed quòd id honori Germanici dandum
erat, bellumq; Germanicum pro confecto acceptum. Nec proximo
ab hinc anno ulla vis belli trans Rhenum importata. Cùmq; Germa-
ni conquiescerent tot bellis fatigati, frenatiq; præsidijs; inter quæ ce-
lebre castellum Alifonis, frenum interioris Germaniæ, eoque à Ger-
manico filio Drusi, patris opus, & gloriæ monumentum diligentius
præmunitum firmatumque.

Hist. M. S.
P. Turckij
Brouverus
Ann. Trev.
l. 1.

Annus
Christi 20
Tiberij
Imp. 4

Tiberius hinc intermissis armis tertium consulatum iniit, &
Germanicum collegam dixit. Consulatum Germanicus absens
adiit: Is enim in speciem tot honoribus cumulatus tanquam in ad-
versum orbem, procul à Galliâ & Germaniâ, procul à consueto le-
gionum amore in orientem missus jam erat, ad bella earum provin-
ciarum administranda. Nihil Germanis accidere poterat optabi-
lius, quàm præferoci ac bellicoso juvene, ac Cæsare liberari, qui ex
Germanici nominis cognomento paternoque titulo sibi debellan-
dæ Germaniæ necessitatem impositam ratus esset. Sed major fato-
rum necessitas. Haud enim multum superstes post hæc bella Ger-
manicus, fortunâ simul ac vitâ excidit.

An. Chri-
sti 21. Ti-
berij
Imp. 5.

M. Junio Silano, & L. Norbano Coss. Germanico submoto,
Drusus Tiberij Cæsaris filius, juvenis bellorum inexpertus, Illyrio &
Germaniæ administrandæ impositus à patre, ac senatu, populoque
Rom. Eo rerum statu post discessum Romani exercitus, opportu-
num se obtulerat tempus Germanis, asserendi se in pristinam liber-
tatem, sed dissidijs & æmulatione gloriæ arma in se verterunt, Tibe-
rio occultis artibus discordiæ malum seminante inter bellicosas gen-
tes;

res; quas cum armis vincere non liceret, inter se collisit. Sed vetus ac longum per sæcula secutura Germanorum malum, in summâ fortunâ dissidere domi, & arma non prius per concordiam jungere, quàm ab extero hoste sollicitata prematur libertatis jactura. * Bellum intestinum tum adversus Maroboduum Regem acerrimè sumptum; & belli causâ non alia, quàm superbum & invisum Regis nomen. Nam inter eos vis nationum, & ducum virtus in æquo, ex priscâ illâ Reip. formâ, quâ delecti principes, & comites, qui jura per pagos vicosq; reddant. Sumpti duces ex virtute, & reges bellorum ex nobilitate, qui cum bello munus ponerent. Cetera nobiles inter se, populiq; pares & gentes regionibus suis ac Rep. discretæ liberæque. *Maroboduus* adolescens Romæ benignè ab Augusto habitus, reversus ad suos, artes & servitatem intulit, privatusque sensim dominationem inter populares suos Marcomannos occupavit. Regia *Boviasimum* in hercynia silva, si non veriùs *Boiohæmum*; eoque brevi invaluit potentia, ut formidabilem produceret exercitum, idemque vicinis circum subactis populis jugum impositurus crederetur. Quod cum Germani libertatis retinentissimi tam indignè ferrent in Maroboduo, quàm detestarentur in Romanis, in unam belli societatem conspiravere. Delectus militiae dux Arminius: nec modò Cherusci socijque eorum, vetus Arminij miles, arma sumpsere; sed Suevi, Semnones ac Longobardi à Maroboduo desciscentes ad Arminium transire, quibus accedentibus præpollebat Arminius. Contra Inguiomerus hæctenus fidus Arminio bellator cum magnâ clientum manu ad Maroboduum transijt, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incurfibus, aut disjectas per catervas; quippe longa adversus Romanos militia infueverant sequi signa, servare ordines, subsidijs firmari, dicta imperatorum accipere. Instructa acie Arminius equo circumvectus collustravit cuncta, & ut quosque advectus, fando hortandoque recuperatam libertatem, trucidatas à se legiones Vari, spolia adhuc & tela Romanis direpta in manibus multorum ostentabat, fugacem Maroboduum appellans, præcliorum expertem Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quàm Varum Quintilium interfecerint: meminissent modò tot præcliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis Romanis satis probatum, penès utros summa belli fuerit. Neque Maroboduus jactantia sui & probris in Arminium abstinebat, ut suos extimularet: ostentare Inguiomerum Cheruscorum decus, cujus consilio & manu omnia patrasset Arminius, hunc modò ad se transfugisse, sui magis quàm Arminij æstimantem: se duodecim legionibus

* Bellum intestinum Maroboduum inter & Arminium, ceteraque Germanorum gentes.

Tacitus l. 2. ann. & l. de mor. Germ. Velleius l. 2

Tacitus l. 2. ann.

bus petitum à Tiberio, & illibatam Germanorum gloriam servavisse, mox æquis conditionibus discessum, nec ausos fuisse Romanos secum bellum experiri. His atque alijs accensi utrinque ad prælium milites. Arminium, Cheruscas, ceterasque Germanorum gentes stimulabat antiquum decus, & parta recens libertas: Maroboduus augendæ dominationis cupido. Non aliàs majore belli mole concursum, neque ambiguo magis eventu. Fuis utrinque dextris cornibus, æquo adhuc Marte librabat fortuna prælium, sperabaturque rursus pugna in alterum diem; cum Maroboduus prælij loco excedens castra in colles subduxit. Id signum percussis victisq; fuit Arminio; & transfugis paulatim nudatus Maroboduus in Marcomannos concessit. Campus victori Arminio relictus. Maroboduus post in eas angustias redactus, ut missis ad Tiberium legatis auxilia adversus Arminium oraret. Responsum est, non jure eum adversus Cheruscas arma Romana implorare, qui pugnantem in eundem hostem Romanos nullâ ope juvisset. Missus tamen à Tiberio Drusus filius, ut pacem Maroboduus inter & Arminium componeret. Adeo nec Romani junctis cum Maroboduus armis ausi sunt aggredi Arminium. Tam vanum fuit illud Germanici tropæum debellatarum inter Rhenum & Albim gentium. Maroboduus post implorata Romanorum auxilia longè infeliciores. Quippe Drusus specie quidem firmator pacis inter Germanos, re autem non aliud agebat, quàm ut discordias inter eos sereret & foveretque, & fracto jam Maroboduus usque in exitium ejus insisteretur. Quam in rem Catualdam nobilem inter Gottones juvenem, olim vi Marobodui profugum illexit in ultionem: is validâ manu Marcomannorum fines ingressus, corruptisque primoribus in societatem armorum, regiam irrumpit, castellum juxta situm occupat, & Maroboduus regno ejicit: neque aliud misero Regi subsidium fuit, quàm ad Tiberij misericordiam profugere; à quo receptus, & Ravennæ in Italiâ exulis instar habitus est; ubi per duodeviginti annos consenuit, multum imminutâ claritate. Non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendum differuit in Senatu Tiberius, quàm Maroboduus florente fortunâ; Suevis interim si insolescerent ostentatus ad reditum & ultionem. Idem per discordias intestinas Cathualdæ casus: neque aliud perfugium fuit recepto in fidem Romanorum, quàm ut in Galliâ Narbonensi exulare concessum sit.

Lætus Tiberius, internis Germanorum dissidijs, astu suo vel afflatis vel sustentatis, confici ea, quæ bello non speraverat. Dum hæc inter Cheruscas, Marcomannos aliasque Suevorum gentes aguntur, respiravere populi, qui intra Visurgim & Rhenum Westfaliam incolere: nec enim in Tiberio Cæsare Drusi fratre, nec in Druso

Druso Tiberij filio bellaces Germanici Spiritus. Tiberio satis fuit habere quietas gentes, nec multum velle laceffere, eâ comprimis tempestate, quâ Germani adhuc armati diffidebant, & Chatti in Cheruscos accensi exercebant odia omni bello Romanis utiliora. Etenim Adgandestrius Chattorum princeps scriptis ad Tiberium literis, Tacitus l. 2. ann. c. 22. mortem Arminij promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur, Perfidum ac probrosum Germano nomini facinus, nec ab ipsis Romanis probatum; recitatis enim in senatu Chatti literis, responsum est, *non fraude, neque occultis artibus, sed palàm et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.*

Interim idem hic annus duos simul clarissimos bellatores, Germanicum & Arminium sustulit. Germanicus compositis in Oriente bellicis rebus, lustratâque Ægypto, Antiochiæ in Syriâ excessit: creditumque fuit veneno abruptam vitam, à Pisone & Plancinâ uxore dato, quibuscum graves inimicitias habuit. Non aliàs majori luctu urbs completa, ob jacturam tanti principis, à quo pristina Reip. libertas, uti Drusus pater promiserat, reddenda sperabatur: non eâ tempestate in regnatrice domo virtutum decore & belli gloriâ quisquam clarior. Indoluere exteræ nationes regesque: tanta ejus Tacitus l. 2. ann. Suetonius in Tiberio & Caligula. in cives, tanta in milites & socios comitas. Reguli quidam præ luctu barbam posuisse, alij uxorum capita rasisse traduntur. Memoriam Germanici non tantum Romæ & in Syriâ, sed & apud Rheni ripam arcus erecti, cum inscriptione rerum ab eo gestarum.

Arminij casus haud minus Germaniæ fatalis. Ejus viri interitum & laudem Taciti verbis referam: Tacitus l. 2. ann. c. 22. *Abscedentibus Romanis, et pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit. Liberator haud dubiè Germaniæ; et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges, ducesque, sed florentissimum imperium laceffierit: præliis ambiguus, bello non victus, septem et triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit; caniturque adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.* Monstratur hodie dum apud nos in edito abruptoque monte, haud procul Luda oppido, in comitatu Ferdin. iii Monumentis Paderb. Monum. Luda. Paderitius in Chron. Lipp. p. 2. Seilerus in Chron. Pym. Winkelmannus nota veteris Westph. lib. 1. c. 2. Pymontano, ac Diœcesi Paderbornensi, *Harmesburgum*, quam Arminij gentilitiam sedem aut castrum militare fuisse volunt, eò certè verisimilius, quòd Cherusci etiam cis Visurgim veteres potentiæ sedes tenuerint. Conspiciuntur etiamnum amplo satis spatio castrorum vestigia & rudera arcis: crediturque Varus in eas partes abductus, & primis cladium suarum infidijs exceptus: *Vulgus Hertlingsburg* vocat, appellatione per traditam majorum fidem ab Arminio traducta, quæ & scriptorum quorundam opinatio est. Arcem hanc Seilerus à Carolo M. everfam scribit: illic enim Carolus cum exercitu ad Ludam

Ludam confedit, uti hæc in Caroli rebus gestis tradunt Francorum annales. Illic haud procul ad *Ambram* fluvium *Schidroburgum*, in quo primam Episcopi sedem Carolus aliquando designavit. In eodem Teutonicorum montium jugo & vico *Angaria* *Widekindi* castrum, tanquam geminos hosce bellatores tellus illic paternis sedibus conjunxerit. Loca hæc ad *Ambram* olim magis culta vicis & incolis, quæ nunc silvis magis circumobsitæ visuntur. Hæc de Arminij vestigijs, quemadmodum coram mihi perlustrare licuit. Sed non ultra conjecturas, quibus mihi, quantum alijs tribui velim. Vulgata Germanici morte, Galliarum civitates adversus Romanos rebel-
lant, quòd excessu Germanici egregium sibi resumendæ libertatis tempus oblatum crederent. Quatuor & sexaginta civitates descivisse ferebantur Romam. Haud ferè ulla civitas intacta seminibus ejus motus. Exarsit is primùm inter Treviros & Æduos. Principes hujus seditionis concitoresque populi Julius Florus inter Treviros; Julius Sacrovir apud Æduos; quòd gravibus tributis, multisq; extra ordinem servitijs, premerentur provinciales & oppida, eoque pecuniam mutuam fœnebrem à Romanis accipere, & cum grandi divitum usurâ reddere cogentur. Assumpti in hanc belli societatem Germani, qui trans Rhenum incolebant, & tantò hi proniores, licet Arminius periisset, quò longiùs Romanorum jugum à cervicibus suis depulsum mallebant. Verùm ea Galliarum civitatum conspiratio citiùs per Acilium provinciæ Lugdunensis, & Varronem inferioris Germaniæ, legatos Tiberij compressa, quàm ut Germanorum trans Rhenum auxilijs juvari confirmarique posset.

An. Christi 22. &c.
Tiberij Imp.
6. &c.
Tacitus l. 3. ann.
Velleius l. 2.
Brouverus lib. 1. ann. Trev.
Galliæ adversus Romanos rebellio.

Annis ab hinc aliquot elapsis Julio Silano & P. Silio Nerva Coss. cœperunt & Frisij, trans Rhenanus populus, pacem exuere. Causam rebellionis dedit Romanorum præfectorum avaritia, & dominandi superbia. *Tributum eis jusserat Drusus modicum pro angustia rerum, ut in usus militares coria boum penderent, nimirum ad scuta, ad militum tentoria, ad machinarum paratum, non præscriptâ firmitudine aut mensurâ. Donec Olenius è primipilaribus regendis Frisus impositus, terga urorum delegit, quorum ad formam acciperentur.* Deinde serpente avaritia boves ipsos, mox agros, postremò corpora conjugum & liberorum in servitium trahebantur, quæ apud Germanos eò difficilius tolerata, quò libertatis retinentiores erant. Hinc ira, & delatæ querelæ: & postquam his contemptis non est subventum, remedium ex bello quæsivere; raptique per vim, qui tributis præerant milites & patibulo affixi. In hac gentis concitatione Olenius fugâ periculum capitis prævertit, receptus castello, cui Flevo nomen est, ad Isalæ ostium in mare devoluti, ubi post maris eluvionem, incussæ Oceani undæ primùm æstuarium, deinde lacus effecere; qui *Melæ Fletius*, alijs *Flevus* appellatus. Istic etiam castellum, uti ad ostium

Mela.

ostium Amasis & Visurgis positum à Romanis, ingressus Regionum receptusque militum. Neque dubium fecero, quin vicini Germanorum populi, Marfi, Bruçteri, Angrivarij, Cherufci, Frisij auxilia sua obtulerint, læti Frisios eadem audere pro libertate, ad quæ ab ipsis toties provocati erant. Id ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ prætorum cognitum, vexilla legionum è superiori provincia, peditumque & equitum auxiliatorum delectus accivit, & simul utrumque exercitum Rheno de vectum Frisij intulit. Frisij ad famam adventus hostium, soluto obsidio, ad suas sedes tutandas regressi. Insecutus Apronius, tracto quoque per æstuarium & vada exercitu, præmittit cohortes, quæ terga Frisiorum circumgrederentur. At illi jam acie compositi, aliam post aliam cohortem & socialium equitum peditumque turmas, uti abruptæ venerant, cædunt profligantque. Neque Apronius dux Romanus interiora Frisiæ intrare ausus, & cladem ulcisci; quanquam multi tribunorum præfectorumque, & insignes centuriones cecidissent, quorum ne corpora quidem humata. Præter hæc compertum nongentos Romanorum in Lucum Baduhennam perfugisse, ubi extracta in alterum diem pugna, omnes à Frisij trucidati. Alia demum quadringentorum manus occupatâ Cruptoricis villâ, desperatisque suorum auxilijs, mutuis se vulneribus confecit, morte voluntariâ hostium enses occupando. Fœda hæc Romani nominis clades. Sed *clarum inde*, inquit Tacitus, *inter Germanos Frisium nomen dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret*, aut lacefferet Germanos. Neque senatui in eo cura, an Imperij extrema dehonestarentur; eò jam res eorum prolabebantur, ut timerent, qui hæcenus timendi erant. Nam per id tempus secesserat Tiberius in Campaniam, & Capræ insulam, ubi fœdis ac nefandis voluptatibus se permisit: Sejano præfecto prætorio Romæ dominante, & per senatorum civium capita grassante: versa quoque est bellica illa Romanorum virtus ab exteris gentibus subigendis in lanienam urbem; cum frequens illa sub Tiberio & publica accusandi rabies omni civili bello gravius affligeret Remp. Nec domesticis malis intactus Tiberius Sejani aspirantis ad Imperium dolo; sublatus enim è medio Drusus Illyrij & Germaniæ præses, quem unicum habebat filium Tiberius in spem successionis, adjuvante ipsâ Liviâ Drusi uxore, quàm prius stupro polluerat Sejanus. Adeo cuncta miscentur sceleribus, & valida occidunt Imperia, cum principes se libidini & otio permittunt, alienis & perfidis regentium fulcris subnixi.

* Aderat inter hæc annus Tiberio duodevigesimus imperij, cum Christus annos natus triginta tres, ipsoque tres menses, liberator humani generis, impijssimâ atque iniquissima Pilati sententiâ crucifixus est, idem victima & sacerdos salutis humanæ. Neque à morte Christi Tiberius ultra quinquennium superstes, Cn. Proculo &

Lib. 4. ann.

Tacitus, c. 74.

Seneca de beneficijs. * Annus Christi 34. &c. Tiberij Imp. 18. &c. Eutropius in Tib. Tacit. lib. 6. ann. Dio lib. 55. Baronius, Brouverus, Alij paulo aliter. An. Christi ordinant.

Tiberij
Cæsaris
mors.

Pontio Nigrino Coss. in Campaniâ extinguitur. Addita vis morti, ut quidam volunt, injectuque vestis à Macrone & Caligulâ extremus Spiritus interclusus, octavo & septuagesimo ætatis anno, imperij xxiii. Vitâ famâque princeps bonus quamdiu privatus, & sub Augusto commendatus in spem bonam: ferendus etiam, dum Germanicus, & Drusus imperij ejus bellique fulcra, & frena licentiæ superfuere. Ab horum excessu cuncta simul vitia diu malè dissimulata profudit, abjectâ Reip. curâ. Inde imperium prolabi, & ut autor nobis est Suetonius, *Armenia à Parthis occupata; Media à Dacis et Sarmatis; Gallia à Germanis vexata, magno Romani nominis dedecore, nec minori discrimine.* Quò mihi verisimile est, Germanos resumptis animis & viribus unâ cum Frisijs sese sub Tiberij extremo principatu in plenam libertatem asseruisse, & Rheno transmissos ausos in ipsis Gallijs Romanos infestare; tametsi id à Tacito & alijs præteritum. Certè tum, Eutropio teste, Galliâ à vicinis gentibus, nec alijs quàm Germanis, sunt direptæ. Sed tantò nobis feliciora extrema Tiberij, quò illustrius sese Evangelium Christi per Orientem orbemque universum proferre cœpit. Enim verò postquam recens fama admirandæ sanctitatis & miraculorum Christi ad Tiberium perlata est, perhibet Tertullianus, Cæsarem retulisse ad Senatum de Christo in numerum Deorum referendo, cum prærogativâ suffragij; id verò cum non sponte suâ probasset ante Senatus, Tiberij postulatum rejecisse; Cæsarem interim usque eò perseverasse in sententiâ, ut, tametsi apotheosin Christi non impetraret, interdixerit tamen, ne quis adversus Christianos accusationes faceret. Quo in numero accusatorum cum Sejanus esset Christianis infestior (uti ab Orosio scriptum est) haud multò post homo mortalium profligatissimus meritas scelerum suorum pœnas dedit; damnatus enim à Tiberio & senatu, capitisque mulctatus, per Gemonias scalas dejicitur in Tiberim, atque inde extractus triduum populo infame ludibrium fuit.

Sueton. in Tib. c. 41.
Eutropius in Tib.

Tertullianus in Apolog. et.

Orosius.

Dio lib. 58.
An. Christi 39. &c.

CAJUS
CALIGULA.
CÆSAR

Tacitus l. 1.
Ann.
Dio lib. 59.
Sueton. in Calig.
Eutropius in Calig.
Ludicra ejus bella cum Germanis.

Successit Tiberio Cajus cognomento Caligula ex regnatrice domo Germanici filius (in quo tamen nihil paternæ indolis) Drusi Germanici nepos sceleratissimus, natus apud Treviros in Vico Ambitarino, ubi tum castra patris erant; quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eotegmine pedum induebatur. Quamdiu in aula Tiberij versatus, callidè vitia & ferociam texit: postquam imperio admotus, omnia liberè effudit, valuitque dictum, *neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse Caligulâ.* Quantum Tiberius à virtutibus Augusti deflexit, tantum ille Tiberij vitia & scelera supergressus: portentum magis hominis quàm princeps, ob monstrosas libidines, sævitiam, & stolidum regendi modum. Is tamen ut Tiberij dedecora purgaret, ausus est jactare se bellum contra Germanos suscipere;

in-

ingressusque ob id Sueviam (ut cum Eutropio hæc referam) ac fortè Mogunciam, ut monumentum istic Drusi, aut apud Vbios parentis castra, & pueritiæ suæ contubernia lustraret: inde in Cattos moturum se prætulit cum exercitu 25000. armatorum virorum. At Suetonius hoc stolidum ridiculumque bellum nobis explicatiùs tradit: *Admonitus enim de supplendo numero Bataavorum, quos cum Germanis circum se habebat in custodiâ corporis, fatuum expeditionis impetum cœpit: cinctusque majori numero saltatorum, histrionum, meretricum & gladiatorum, quàm militum, in Galliam festinavit. Mox contractis legionibus in speciem formidabilis exercitus ad Rhenum progressus, paucos de custodiâ Germanos trajici, oculique trans Rhenum iussit, ac sibi post prandium ex composito tumultu nunciari, hostem adesse. Quo facto, proripuit se cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam silvam, truncatisque arboribus & in modum tropæorum adornatis ad lumina reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit; comites autem & participes ludicræ victoriæ novo genere & nomine coronarum donavit, quas distinctas solis ac lunæ siderumque specie exploratorias appellavit. Rursus obsides quosdam abductos è literario ludo, clamque præmissos, deserto repente convivio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit. Ita dum bellum cum Germanis ludificaret, acerrimo scripto absentem Senatam objurgavit, quod Cæsare præliante, & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia circum theatra & amœnos recessus celebrarent. Postremò quasi perpetraturus bellum, directâ acie in littore Oceani, balistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinante, quid cœpturus esset, repente ut conchas legerent, galeasq; & sinus implerent, imperavit, spolia Oceani vocans Capitolio palatioque debita. Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoq; procerosissimum quemq; & ut ipse dicebat ἀξιολογίαμ βερωτὸν triumpho dignissimum, ac non nullos ex principibus legit & seposuit ad triumphum, coëgitque non tantùm rutilam comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Scripsit deinde procuratoribus, triumphum apparerent quàm minimâ summâ, sed quantus nunquam alias fuisset. At priusquam ex Galliâ Romam decederet, consilium iniijt trucidandarum legionum, quæ post excessum Augusti seditio-nem moverant: vixquæ à savâ mente inhiberi potuit, quin decimare quemque ad necem perseveraret. Vocatas itaque ad concionem legiones inermes, atque etiam gladijs depositis, equitatu armato circumfedit. Sed cum videret, suspectâ re, plerosque delabi ad resumenda arma, profugit è concione, confestimque urbem petijt, triumphum acturus; re non aliâ memorabili gestâ, nisi quòd Galliam*

Suetonius
in Calig. c.
45.

Tacitus de
morib.
Germ.

expilârit, & Germanis se ridendum obtulerit, histrio magis quàm Cæsar. Interim Publ. Gabinium Secundum inferiori, Servium Sulpitium Galbam superiori Germaniæ reliquit Legatos: occiso prius Lentulo Gentulio; quòd, cum ille decennio Germaniam administrasset, gratum popularibus comperisset. Hoc illud Caligulæ bellum adversus Germanos; nec aliud unquam attigit effœminatus homo. Tam verè scripsit Tacitus: *Ingentes Cui Cæsaris minæ in ludibrium versa.* Quæ postquam cognita sunt Germanis, arma Cæsarium Romanorum, quæ hæctenus formidare poterant, derisui habuere. Ad ultimum vecors Cæsar, cum ingenti avaritiâ, libidine, & crudelitate lævijisset; post damnatum militem, occisum Tiberium fratrem, illatumque fororibus stuprum; a præfectis prætorij crudelem in modum trucidatur. Accurrere Germani corporis custodes cum lecticarijs, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam Senatores innoxios interemere. Vixit Cæsar annis xxix. imperavit triennio & x. mensibus. Opinari libet Deum in tam nefandas libidines & scelera, quibus Roma cooperta fuit, labi permisisse; quòd Christiana religio, quæ tum surgebat, lumine naturæ accepta, compositaque cum flagitijs Romanorum, castissimis suis moribus, & sanctissimo vitæ instituto, facilius apud sanæ mentis homines aditum reperiret: quo argumento post D. Paulus in Epistola sua Romanos convenit.

An. Chri-
sti 43. &c.
Claudius
Cæs.
Tacit. l. 12.
ann.
Sueton. in
Claudio.
Dio lib. 60.
Baronius.

Post Caligulam Claudius, Drusi filius, Germanici frater, Caligulæ patruus, casu magis militumq; impetu salutatus Imperator, quàm Senatus populique arbitrio. Latuerat hæctenus inter equestrem ordinem retrusus, tanquam imperio ineptus, non ullo magistratu gesto, belli etiam inexpertus, ingenio hebetiore, & imminutæ mentis Cæsar; animo moderatus pavidusque; qui libertorum postea & mulierum magis consilio, quàm suo Cæsar spectatus. Ideo bellorum negligens, per ignaviam, haud secus quàm Tiberius & Caligula, exterarum gentium armis est petitus, quas inter Chatti & Marfi, ceterique trans Rhenum populi palàm sumptis armis insurrexerunt. Chatts Sulpitius Galba compressit; Marfos P. Gabinus vicit: quanquam ab eodem quoque Gabinio, Chaucos superatos memoret Suetonius, ob quæ Chauci nomen illi à Claudio Cæsare datum. Interque alia quibus militare decus auxit Gabinus, *aquilam, quæ sola è clade Varianâ supererat à Marsis recuperavit.* Igitur jam omnes aquilæ, si hæc probè memoret Dio Cassius, receptæ sunt. Nam unam aquilarum teste Floro, *signifer prius, quàm in hostium manus veniret, evulsit, morsamque intra balthei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit.* Alteram quæ undevicesimæ legionis fuit, L. Stertinius missu Germanici inter cædes prædasque Bructerorum reperit, reddiditq; Romanis. Tertiam irruptione in Marfos Germanicus Cæsar, Malovendo Marsorum duce indicante, recepit ab eâ gente, quam

Dio lib. 60.
Aquilæ
Clade
Varianâ
amissæ
recipiun-
tur à Ro-
manis.
Florus l. 4.
c. 12.
Tac. l. 1 an.
Tac. l. 2. an.

quàm hic Dio Cassius, Claudio demum Cæsare, à Gabinio legato receptam scribit à Marfis. Hic aut Tacitum, aut Dionem nos fallere necesse est: nisi quatuor aquilas clade Varianâ creptas fingere libeat, aut eam, quacum signifer latuit, à Marfis post interceptam fas sit credere: utrumnè relata, abruptit Florus, tanquam super hac re incertus. Tam dissoni etiam Romani scriptores. Et quis Tacito priori temporum præ Dione fidem abroget? præsertim cum ipse Dio Cassius supra referat Germanicum ad Oceanum usque pro-

Dio lib. 57.

gressum, & victis gentibus ossa eorum, qui cum Varo ceciderant, lecta humasse, signaq; militaria recepisse: tanquam post immemor sui, aquilam Claudio demum Cæsare receptam dixerit. Sed hæc ipsa dissensio, Floro potiùs hærendum suadet, qui duas aquilas, suo, dum hæc scribit, ævo à Barbaris teneri asserit: ac licet Lipsius hæc conciliare velit, censeatque Florum ex Livij ætate & personâ, cujus ille epitomen dederit, scribere, nec ex suis temporibus (quem Trajano Cæsare vixisse volunt) quicquam de receptis aquilis prodidisse; certè hoc Dionis testimonium præterijt Lipsius, perinde ut ceteri, quos quidem legerim auctores. Utcunque nunc hanc litem componas, magnum semper Romano nomini probrum amissæ in prælio aquilæ. Quantum laboratum, triumphatumque, postquam à cæde Crassi receptæ sunt aquilæ ex Parthorum manibus: quæ ferò tandem, si tamen unquam omnes, à Germanis receptæ; tanquam præfagio suo apud eam gentem tam diu depositæ, relictæve fuerint, ex qua Franci postea domitores possessoresque Imperij Romani, ac dein Saxonum, Germanorumque Cæsares prodiere. Sed ad Claudium nos referamus. Omnia ille bella per legatos, & provinciarum præfides gessit: neque Italiam egressus est, præter unam expeditionem, quam post C. Julium Cæsarem, in Britanniam fecit: subactâque Regni ejus parte, Germanorum comprimis virtute, Romam regressus, tanquam mira perpetrasset, Britannici cognomen tum sibi filioque sumpsit. Germaniam nunquam aggredi est ausus, pacem magis quàm bellum cum ijs affectando; quod consultius haberet Germanos mutuis dissidijs & intestinis armis, quæ inter Cheruscas & Cattos jam diu flagrabant, relinquere, quàm suo interventu auxiliove alterius partes laceßere; eaque fuit Germanorum æstimatio, apud Claudium, ut legatis eorum in Orchestra locum sedendi spectandique dederit, simplicitate eorum & fiducia motus. Et Germani id sibi deberi rati: nam cum animadvertissent Parthos & Armenios confidere in Senatu, ad eadem loca sponte transierunt, nihilo deteriore virtutem & conditionem suam prædicantes. Quanquam id Tacitus non Claudio, sed Neroni Cæsari tribuat, Frisiosque fuisse velit. Ii enim postquam aliarum gentium legatis id honoris datum esse didicissent, palàm in theatro Pom-

Monumenta Paderbornensia.

Suetonius in Claudio c. 25.

Legati Germanorum seu Frisiorum Romæ honorificum in Orchestra locum occupant.

Tacitus l. 13. ann. C. 54.

Laus Ger-
mano-
rum.

pei professi, *illos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* Suetonius Claudio Cæsare id factum memorat. Tacitusne an Suetonius nos fallat, inquit Lipsius; dissimulat in Suetonio Casaubonus. At satis est hanc liberam legatorum vocem ab utroque scriptore Germanis attributam, magnâque populi Romani admiratione & plausu acceptam. Nam per id tempus quædam Germanorum gentes trans Rhenum se in fidem populi Romani dederant, neque is honor confidendi in theatro alijs, quàm fidis, aut bene meritis socijs concessus; quos inter Cheruscicos quosdam tum fuisse reputaveris, Romanorum amicitiam ambientes. Quippe gens illa, post sublatum Arminium, per intestina bella, amissis nobilibus, Româ regem petivit, quo se contra Chattos vicinosque populos tueretur. Supererat unus regis stirpis, qui apud urbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus à Flavio Arminij Fratre, mater Catumeri principis Chattorum filiâ. Hunc Romæ ortum, ex quo Flavius ad Romanos transijt, non obsidem, sed civem mittit Cheruscis Claudius Cæsar. Ac primò lætus gratusque Itali adventus, atque eò magis, quòd nullis discordijs imbutus pari in omnes studio ageret; inde ob similitudinem morum & comitatem, quâ se omnibus acceptum præbebat, erectus potentiâ; quam cum suspectam haberent populares, abiêre in factiones, discesseruntque ad conterminos populos, queritantes adimi veterem libertatem Germaniæ, & Romanas opes insurgere, despici gentem suam, tanquam inter ipsos nullus sit ortus, qui principis locum impleat: fraude Romanorum extolli Flavij progeniem, ut prodantur & premantur in servitutem. Hisce atque alijs concitati inter se, copias cogunt; nec pauciores contraxit Italus, paria apud suos differens, non se obtrusum adesse, sed accitum ab ipsis. Nec patrem Flavium rubori esse, quòd in Romanorum fidem & castra transferit; id enim volentibus Germanis factum esse, & nunc ipsorum bono se principem submissum, ut in amicitiam Romanorum populares suos retineret: falsò proinde libertatis insidias obtendi. Hoc nimirum eos facere, qui nihil spei habeant, nisi per discordias; tantum se experiantur, an indignum se patre Flavio, patruoque Arminio aut Catumero præbiturus sit. His ad strepebat vulgus; itumque in proelium, ex quo victor Rex Italus discessit. Dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque popularium armis, ac rursus Longobardorum opibus erectus, per læta & adversa, res Cheruscorum afflixit. Opportunum id Romanis sub languido Cæsare, intestinis dissidijs averti à se armâ Germanorum. Nec tamen quietus a Germanis Claudius. Quippe per id tempus Chauco, duce Gannasco, gente Caninesate, transito Rheno, inferiorem Germaniam incurfavere, & Gallorum oram levibus navigijs advecti vastare, sat gnari Gallos dites & imbelles esse. Adeo jam ante Saxo-
onum

Tacitus l. 11.
ann. C. 16.

Italus
Cheruscis
datus
à Claudio
Rex.

Tacitus l. 11.
ann.
Chaucorum
rebellio.

onum nomen, etiam prædatoria Germanorum classis, mare & Gallia littora infestasse auditum est. At Corbulo postquam provinciam à morte Sanguinij ingressus, ut Chaucos coërcere, triremibus alioque minorum navigiorum paratu Rhenum secundo flumine descendit, & ut quæque navium habiles, per æstuaria & fossas adigit; donec classe ad eum locum perventum, ubi hostem restitisse cognoverat. Ibi conferto prælio victor Corbulo, depressisque hostium litribus Gannascum regione profugum exturbat. Fractâ gentis hujus ferocia vertit arma in Frisios. Ea natio post cladem Apronij inflata, & malè fida, timebatur ne rebellionem cœptaret denuò; ideo ostento armorum terrore apud eos confedit Corbulo, acceptisque obsidibus, agros & limites Frisij describit, Magistratumque & leges imponit; ac ne jussâ imperiumque Romanum exuerent, benevolentiam captat, præsidiumque ne oneri sit, imminuit: missi simul, qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent. Oberrabat interea Gannascus Chaucorum dux, non tam victus quàm irritatus, miles expeditus, ac diu antè inter auxiliares in Romanorum castris meritis exercitusq;: post ad suos & Chaucos transgressum, cum Corbulo vi opprimere non posset, ex insidijs aggressus interemit. At cognitâ Gannasci cæde, motæ denuò Chaucorum mentes exasperatæq; in Romanos, dolo ac perfidiâ tolli sibi ducem suum, quem virtute bellicâ vincere oportuerat. Nec qui in exercitu erant, Romani probare facinus Corbulonis: auditique, qui palàm exprobrarent, justâ provocatione conciri Germanos, pacem quam cum hostibus tractaret, formidolosam fieri, imò quæ hæcenus prospere egisset, adversa in Remp. casura: virum insignem & ignavo principi prægravem contra fas & Romanum morem fidemque per insidias necari. Quæ ubi ad Claudium Cæsarem perscripta, haud aliud quàm pacem cum Germanis affectantem, prohibuit non modo novam in Germanias vim bellumque, sed & præsidia omnia è castellis trans Rhenanis in citeriorem ripam Rheni transferri mandavit. Hoc illud Taciti de Claudio Cæsare: *Adco novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum iuberet, C. Valerio Asiatico & M. Valerio Messala Coss.* Postquam hæc Cæsaris literæ Corbuloni in hostili solo castra molienti sunt redditæ, paruit licet invitus: haud aliud abrupta voce prolocutus, quàm, *beatos quondam duces Romanos, quibus licuit cum fortunâ et virtute semper bellum proferre.* Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio passuum fossam produxit, quâ incerta Oceani vitarentur. Diversa hæc Corbulonis à Drusi & Civilis fossâ, quoquo tandem loco, uti hæc disceptant alij.

Ad hunc modum compositis omnibus ad pacem cum Germanis, Claudij Cæsaris jussu imperioque, legiones & præsidia castellorum

Tacitus l. 11. Ann.

Claudius Cæsar præsidia è Germania trans Rhenum revocat.

ἡ μακάριοι οἱ πάλαι π. τ. ε. α. τ. η. γ. ἵσταντες.

Dio. An. Christi 49.

Dio lib. 60. Vertran. in notis.

rum

Lipsius in notis ad Tacit.
Cluver. l. 2. Antiq.
Germ. c. 31. Pont. lib. 2.
Germ. c. 10. Orreliana.
 Alifonis Castellū.
Tacit. l. 12. Ann.

rum, quæ Drusus primū Claudij pater, & Germanici frater ad Al-
 bim, Luppiam & Amasim, interque Catos & Frisios ad subigen-
 dam Germaniam posuerant, trans Rhenum reducta. Tum & Alifo-
 nis castellum, si non antè, desertum à Romanis. Utrumne post cele-
 bre illud munimentum à Germanis occupatum, an dirutum mox,
 ne opportunam hanc belli sedem repeterent Romani, à nullo vete-
 rum scriptorum pro comperto habeo. Id certius constat, Claudium
 Cæsarem ita à bellis Germanorum abhorruisse, ut, quamvis sæpe
 oratus, arma certantibus Barbaris interponeret, nunquam tamen le-
 giones trans Rhenum in hosticum traduci permiserit; veritus enim,
 ut Tacitus est auctor, ne Germani fortunâ elati Romanam quoque
 pacem turbarent, victoresque transgressi Rhenum Gallias irrumpe-
 rent: adeo non victi ad eum diem Germani, sed formidabiles etiam
 Romanis post bella & clades, & transportatis trans Rhenum genti-
 bus, tanquam è sinu terræ renascerentur homines, aut Cadmæa
 proles refurgeret ex Teutonicis montibus consépulta. Lubet nunc
 hic, quando tempus monet, Cornelij Taciti integrum iudicium de
 omnibus hisce bellis Romanorum adversus Germanos producere.

Tacitus l. de mor. Germ. c. 37.

*Sexcentimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primū Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè ac decem anni colliguntur. Tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna. Non Samnis, non Pæni, non Hispaniæ, Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonere. Quippe Regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm eadem Crassi, amisso et ipso Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone et Cassio, et Scauro Aurelio, et Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consulares exercitus populo Romano, Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. Nec impunè Cæsar in Italiâ, Divus Julius in Galliâ, Drusus ac Nero, et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes Cæsarum mina in Ludibrium versa. Caligula hic postremus est, de quo diximus, ad Rhenum progressus, truncos arborum in trophæum secando, conchiliaque ad littus maris in Triumphum legendo, incertus Romanos ne an Germanos magis ludificaret. Tam infelici bellorum successu adversus Germanos Claudius quoque Cæsar aut monitus, aut territus, desertis Castellorum præsidij, reductoque trans Rhenum milite, pacem cum Germanis colere quàm bellum maluit. Inde otium, donec occasione discordiæ populi Romani et civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectare, ac rursum pulsus inde proximis temporibus triumphati magis quàm victi sunt. Quippe ut Cato quondam Macedonas liberos pronuntiavit, quia teneri non poterant, hoc eodem prorsus iudicio Clau-
 dius*

Alia Spart. in Hadr. Tacitus de moribus Germ. c. 37.

dius Cæsar, Germanos absolvit, suæque libertati relinquendos censuit: quorum amicitia Romanis utilior quàm bella futura essent. Verùm & Claudius Cæsar revocatis præsidijs non ita consuluit pacem cum Germanis, quin Catti mox Rhenum transgressi superiorem citerioremque Germaniam prædis & latrociniis divexârint. Quod ubi cognitum à L. Pomponio legato, auxiliares Vangiones & Nemetes monuit, adjungerent se legionibus, anteirentque populatores. Inde in palantes Cattos movit, diviso in duo agmina milite, qui lævum tenuère iter; Cattos regressos & per luxum prædâ usos, somnoque graves circumveniunt, funduntque. Auçta Romanorum lætitia, quòd quidam è clade Varianâ post quadragesimum annum recepti, & servitio exempti. Alterum iter, quod per compendia viatum incessit, ingressi Romani, Chattos aciem ausos, nova clade attulerunt. Pomponio interim ad montem Taunum operiente cum exercitu, si forte Chatti ulciscendi cupidine casum pugnae denuo proarent,

An. Christi 52.
Catti Rhenum transgressi cæduntur à Romanis.
Tacit. l. 12. ann. C. 27.
Brouverus lib. 2. ann. Trev.

Per id tempus Agrippina Claudij Cæsaris Augusta conjux in oppidum Ubiorum, in quo erat genita, veteranos Coloniamque deduci imperat, cui & nomen ex vocabulo ipsius inditum Urbs Germaniæ celeberrima servat, ob id etiam Claudia agnominata. Ex quo enim Germania trans Rhenana nudata præsidijs, citeriorem Rheni ripam, castellorum oppidorumque, limitaneo milite intentius præmunire necesse fuit. Ibi constitit Claudius Cæsar, imperiumque Rheno clausit. Tum reditum ad veterem limitem, quo olim Galli à Germanis, nunc Romani à Germanis disclusi fuere. Extinctus deinde Cæsar anno ætatis LXIV. imperij XIV. veneno, ut creditum, ab Agrippinâ conjuge præbito, ad mortem accelerandam; quòd in Neronem filium, Domitio genitum, imperium transferret, & Britannico Claudij filio, quem Agrippina privignum habebat, certius præcerperet, mulier regnandi cupidine flagrantissima, Quàm tum Roma flagitijs fœda imperante Claudio & sæviante Agrippina, tam fortunata, D. Petri in eam urbem adventu, quem sub initia principatus ejus tradunt auctores. Mox ubi Christi religio crescere, vulgarique cœpit, simul odio & insectatione hostium excepta; quod nec Suetonius dissimulavit. Quippe Judeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit: id enim nomen per contumeliam servatori datum observavit Tertullianus & Lactantius. Cumque Christianum nomen nondum invaluisset, Judæorum simul censu comprehenderunt. Mitius Dio cum ijs actum scribit: cum enim Judæi adeo Romæ frequentes essent, ut ægre admodum sine tumultu propter multitudinem exigi possent, non ejecit illos Claudius Cæsar, sed conventibus, quos patrijs legibus agitabant, interdixit. Id ex remisso Claudij imperio sortita Christiana religio: & D. Petrus non

Coloniæ Agrippinæ natales.
Tacit. l. 12. ann. C. 27.

An. Christi 53.
Spondanus. Baronius.

Suetonius c. 25. in Triborio.

Dio lib. 60.

non modò Romæ, sed per Italiam & Europam missis discipulis, Christi evangelium longè latèque disseminavit. Censet ex his non minus Germania suos primos Episcopos, quàm Italia, Gallia, Hispania & Illyrium. Uti hos Baronius & ceteri annalium scriptores ac facti consignarunt. Missi enim post Româ à S. Petro in Germaniam inferiorem, *Eucharus, Valerius, Maternus*, discipuli Christi. Hi primi Trevirensium, Tungrensium, & Colonensium Episcopi. Missus deinde *Crescens* Mogunciam, primus ejus loci antistes. Missi & in Germaniam ex eodem cœtu discipulorum *Egistus & Marianus*. Agnoscit id Baronius; & in Germaniam trans Rhenaniam descendisse ad Cheruscas, transitoque Visurgi *Bardevicum* ad fluvium *Elmena* Egistum unâ cum Mariano penetrasse, traditum à majoribus, creditumque olim fuit: quâ testificationis viâ plerique suos sibi primos Apostolicos viros potissimum vendicant. Quò postquam advenère, sedem istic in celebri & frequenti populorum loco cœperunt, Christi doctrinam inter barbaras gentes tradendo explicandoque, donec postremùm ab incolis interempti, martyrio suo illustrius Christi nomen fecère. Cœdis adèò auctores Thuriij leguntur in vetustis monumentis. Traditam hanc memoriam scriptis suis primò confirmarunt, *Henricus de Hervordia* celebris scriptor ex Dominicanorum familia; *Rolevingus, Crantzius*; res non adèò reconditæ vetustatis supraque fidem, quin Heterodoxi etiam scriptores ^a *Magdeburgenses*, ^b *Uranus*, ^c & *Meibaumius* probârunt. Ossa horum martyrum post à *Kanuto* Danorum Rege, cum *Henrico Leoni* in expugnando Bardevico adesset, exorata à Leone, & in Daniam transmissa prodit *Crantzius*. Quanquam *Rolevingus* suo adhuc ævo *Egisti* reliquias Bardevici superfuisse memoret. Sanè Bardevicum unâ cum *Julino & Wineta* vetustissimum ac celebre in Saxoniâ oppidum in Ducatu Lunenburgensi, sæpius deinde à *Carolo M.* frequentatum; qualia loca ad disseminandum Christi evangelium Apostolici viri, ac discipuli Christi petière. Hinc *Treviros, Coloniâ, Mogunciam* populi multitudine celebriora loca doctores Christianæ religionis delegerunt, ac sæpe etiam Romanorum castra & præsidia secuti sunt, inter quos multi militum Christi religione imbuti. At quâ spe fructus Evangelijque proferendi *Egistus* mediam Saxoniam ingressus, abductis jam trans Rhenum à *Claudio* Romanorum subsidijs? Quanquam id nemo potius ab *Egisto*, quàm ab alijs Christi discipulis requirere debet, qui divini numinis impetu, missuque Apostolorum acti, Barbarorum nationes adière, periculi & vitæ contemptores. Furmerius ex vetusto quodam oppidi *Staurensis* monumento perhibet, eos comitatu *Verriti & Malorigis* in eas partes pervenisse. Ac si quis nobis etiam conjecturæ locus, invitamentum esse potuit, *Italus* Cheruscorum Rex a *Claudio* Cæ-

fare

Primi Apostolici viri & Episcopi in Germaniam missi.
Brover l. 2. an. *Trevir.*
Gelenius in *Sacrario.*
Colon. & factis eorum.
Serrarius in *Mogunciam* lib. 2.
 Egistus & Marianus Apostolorum discipuli trans Rhenum missi, *Bardevicum* veniunt.
^a *Centuria* 1 Lib. 2.
^b *tract. de LXXII discipulis.*
^c in *Bardevico.*
 p. 1. & 3. de *Laud.*
Westph.

fare datus, ut supra relatum, qui Romæ à puero enutritus, multos fecum Româ duxerit Germanos : si non & ipse Egistus ac Marianus Germanæ gentis homines, qui ob commercium linguæ ad hanc provinciam delecti. Ut nihil hîc de Flavio patre addam, qui cum multis Germanis ad Romanorum castra transijt; aut repetam, quantâ Germanorum multitudo in custodia Cæsaris & militia Romana per id tempus à Cajo Julio Cæsare versata sit. Certè Claudio & Nerone imperatoribus, Christi religio aulas, castra, urbes & populos pervasit. Et quàm multa Christianorum facta abdidit vetustas : quæ jam per obscura tantùm vestigia tenemus. Mihi hæc præterire in Claudio non licuit, quæ tot probati auctores tradiderunt : haud interim nescio à Crantzio hæc ad Neronis tempora referri, secus quàm Baronius fecit, à quo plerique Apostolorum in suas provincias Claudio imperatore digressi referuntur.

Post excessum Claudij, Nero Agrippinæ astu, & militum proclamatione, quam Senatus populusque Romanus sequebatur, imperator est dictus, anno ætatis XVII, Caligulâ deterior, & Cæsarem, qui unquam fuere, flagitiosissimus; qui inter tot innocentum cædes, Christiani quoque sanguinis sitiens, publicam martyrum lanienam primùm aperuit. At quantum in infantium capita ferox, tam imbellis atque ignavus adversus hostes : quippe qui in re militari nihil omnino ausus, neque augendi propagandique Imperij voluntate, aut spe ullâ unquam motus. Claudio enim Cæsare, & Caligulâ ignavior, nullam militarem expeditionem suscepit; sed lætus, si modò exteræ gentes quiescerent, ut ipse Romæ prodigus omnia per luxum & libidinem decoqueret. Et Germania ad eum diem quieta, Ducum ingenio studioque, pacem præ bello cum Germanis foventium. At Frisij postquam Romanum militem otio torpescere didicerunt, Verrito & Malorige auctoribus juventutem armant; inde ad Rhenum progressi agros vacuos & militum usui sepositos insident, atque ut patrium solum excolunt : quibus irritatus Avitus, inferioris Germaniæ præses, vim Romanam minitatur, nisi aut agris excedant, aut novam sedem Romæ à Cæsare impetrent. Ad quæ Verritus & Maloriges Frisiorum duces Romam profecti, ambo à Nerone civitate Romanâ donati, agris tamen discedere jussi. Hos deinde agros Ansibarij occupavere, validior tum gens Frisij, non tam suâ copiâ, quam adjacentium populorum miseratione : qua pulsâ Chaucis & sedis inopes tutum exilium orabant, Bojocalo legato ad Avitum misso. Multa ille pro meritis suis erga Romanos in medium attulit : Vincitum se rebellionem Cherusca jussu Arminij, Tiberio & Germanico ducibus stipendia Romana meruisse, agrum hunc multos annos vacuum jacuisse; vellent proinde ab amicis populi Romani coli magis, quàm vastitatem & solitudinem pati. Chamavo-

An. Christi 57. &c.

NERO
CÆSAR
Bella sub
eo cum
Germanis.

Tertull. in
apolog.
Eutropius.
Suetonius c.
17.

Tacitus l. 13.
Ann.

Frisij rebellant.

Ansibarij
agros à
Romanis
petunt.

An. Christi 60.

Tacitus l. 13.
ann. c. 55.

mavo-

mavorum quondam ea arva fuisse, mox Tubantium, post Usipiorum. Sicut coelum Dijs, ita terras generi mortalium datas. Solem deinde respiciens, & caetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. Commotus his Avitus, Bojocalo respondit: Se ob memoriam amicitiae daturum ipsi agros. Quod cum ille quasi proditionis pretium accepisset, quasque gentem suam hoc agrorum dono sollicitaret, adstringeretque Romanae sese ditioni subijcere, aspernatus abnuvit, palamque testatus, non de fore ipsis terram, in qua vivant, aut moriantur. Tantus nimirum conservandae libertatis Germanicae amor, tantaque audacia spirabat in Bojocalo & Ansibariorum populo. Igitur Brueteros, Tencteros, aliosque intra Westfaliam populos bellorum socios implorant, armaque haecenus intermissa resuscitant. Quae ubi Avito praesidi cognita, Curtilium Manciam superioris exercitus legatum de periculo monet, rogatque ut Rhenum transgressus arma a tergo ostendat. Ipse legiones in agrum Tencterorum induxit, excidium minitans, ni causam suam a caeterorum conspiratione dissociarent. His obruti primum Tencteri: exterriti mox Brueteri, ac caeteri ab armis discedunt. Sola Ansibariorum gens retrò ad Usipios & Tubantes concessit. Ansibarij a socijs deserti, primum ad Cattos, quorum terris exacti, post ad Cheruscicos transiere, errore longo, hospites, egeni, hostesque post in alieno solo, magnam partem juventutis caeduntur. Quanquam eadem aestate magno praelio certatum inter Hermunduros & Cattos, caesisque Cattis multi simul Ansibariorum eo bello perierint. Id constat, Germaniam rarò per id tempus a bellis quievisse: quantumque a Romanis otij fuit, tantum intestinis armis datum esse: nec ausos Romanos ultra bellum inferre, aut ad Visurgim penetrare, ne armatam semper gentem, continuisque bellis exercitam, periculosis provocarent, quam ut vincerent, sperare possent. Germaniam hanc nostram comprimis transRhenanam, Tacitus aeo suo informem terris, asperam caelo, & tristem cultu aspectuque dixit, neque facile a quoquam expeti posse nisi patria sit. Unde autem tanta haec hominum quotannis multitudo, quam ipsa patria non cepit, quaeque vaga agros quaerit, quos inhabitet? nisi quia in ipsa caeli folique asperitate simul hominum foecunditas, insueta duris indoles, robustaque illa corpora, militiae & laboribus nata, Romanis etiam formidabilia nutriebantur.

Sanè verò ut Claudius Caesar, ita Nero pacem cum Germanis maluit quam bellum. Et quae bella gereret homo effœminatus, citharædus, auriga, histrio, leno & adulter, parricida matris fratrisque, super caedem conjugis, Tyrannis Romanorum civium & Christianorum, Urbis Romae incendiarius? quam deinde culpam incendij cum

Ansibarij
ceteros
circum
populos
ad rebel-
lionem
concitant
adversus
Roma-
nos.

Bellum
inter Cat-
tos &
Hermun-
duros.

Tacitus de
moribus
Germ.

cum falso in Christianos detorsisset, quaesitissimis eos poenis affecit. Igitur correpti, tortique perinde in crimine incendii, (quod Tacitus fateri debuit,) quam odio humani generis, quo tum laborabant, convicti. Perentibus addita ludibria: ut ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis vererentur. Ea Neronis tyrannide Apostolorum principes Petrus ac Paulus Romae eodem anno ac die alter supplicio crucis, alter gladio martyrium subiit: ac Petrus anno Pontificatus XXV. Nec multum Nero superstes, a senatu hostis judicatus, damnatusque ad furcam & publica verbera, urbe profugit, ultroque sibi infamem mortem conscivit anno aetatis * XXXII. imperij XIII. Extrema desperantis vox fuit: O Jupiter qualis artifex pereo! quocum omnis simul Augusta familia extincta est. Interim in omni periculo nullis magis fides quam Germanis, quos inter praetorias cohortes delegerat, corporis sui custodes. Juvat haec etsi paululum aliena a narratione, paucis verbis inseruisse. Per haec Neronis flagitia Romana republ. pessundata, amissa prope Britannia, erepta, Armenia, legiones Romanae a Parthis sub jugum missae; eò nomen Imperij Romani Germanis contemptui ac ludibrio esse coepit. Quin ipsae Romanae legiones pertoesae tam probrosum Caesarem, in Hispania primum rebellantes Galbam veteranum suum ducem Caesarem renunciavere. Gallia deinde Julio Vindice, seditione commota rebellare coepit. Atque is tum status erat, quo eligendi Caesaris arbitrium a militibus sumptum, & inane senatus populi que Romani nomen esse coepit. Galba post interitum Neronis imperium capescente, Otto a praetoriano milite, Vitellius a Germano exercitu Coloniae Agrippinae consalutatus est Caesar. Foeda monarchiae convulsio! quae sub idem tempus tres discordantes Caesares habuit, & quae arma in externos hostes parabantur, in viscera convertit. Galba ab Ottone post septimum imperij mensem interemptus Romae, Unaque Piso, quia successor designatus a Galba. Otto haud multo post a Vitellij exercitu superatus, ultrò sibi manus in necem intulit. Neque Vitellio homini vecordi & temulento, qui in Germania ad Rhenum a militibus Caesar proclamatus fuerat, ultra septimum mensem imperium. Nam per id tempus Vespasianus belli Judaici dux ab Orientis exercitu Caesar appellatus, copias ac duces in Italiam praemisit; haec caesis Vitellianis Romam intrant, & Vitellium ad caedem poscunt. Fortiter ille primum a Germanis, quos in custodia corporis habebat, defensus, postremum vi obrutus, & ingestis vulneribus trucidatus projicitur in Tiberim. Tum verò per Mucianum, a quo haec omnia agebantur, a Vespasiano in Urbem praemissum. Vespasiano absenti imperium partum, confirmatumque a Senatu: is demum a rebellionem trium principum & caede incertum ac fluctuans Imperium

Tacit. l. 15.
ann. C. 44.

Sueton. in
Neron. c. 49
An. C. 70.

Dio apud
Xiphil.

* al. xxx.

Sueton. in
Nerone.

Eutropius.
in Nerone.

Mors Ne-
ronis.

Rufus Fe-
stus in Bre-
viario.

An. Chri-
sti 71. &c.

Galba.

Otto.

Vitellius.

Impp.

Tacitus l. 1.
hist.

Dio apud
Xiphil.

Sueton. in
Galba, Ot-
tone, & Vi-
tello.

Eutropius.
Vaillant

Tom. 1. Num-
ism. p. 26.

Patinus in
Thesuro

Numism.

pag. 147.

Sueton. in
Vitel. c. 8.

qui de co-
dem scribit.

Vitelli? cum
Imperator

consalutatus
fuit, cogno-
men Germa-
nicus delatum

ab universis
cupide rece-
pit, Augusti

distulit, Ca-
saris in perpetuum recusa-
vit.

num restituere cœpit. Per hanc intestini belli discordiam, Cæsarium necesse, & legionum seditionem, exteræ quoque gentes erectæ in spem libertatis, Romanum dominatum exuere cœptaverant. Primum Germania, mox Britannia, dein Mœsia & Dacia gens, demum & per Pannoniam Pontumque arma Barbarorum sumpta: maximusque Romam metus inceserat, ne Daci transito Danubio Italiam, & Germani superato Rheno Gallias irrumperent. Sed nullum periculosius infestiusque bellum quam à Germanis, concitore primum Claudio Civile ex trans-Rhenanâ Batavorum gente, & stirpe regiâ, tanquam altero Arminio in perniciem Romanorum resuscitato. Is, postquam per quinque & viginti annos in castris Romanis militaverat, falso rebellionis crimine intentato, catenatus ante hac ad Neronem missus, & à Galbâ absolutus, sub Vitellio rursus discrimen vitæ adierat, flagitante supplicium ejus exercitu. Hæ privætæ irarum & vindictæ causæ: accessit publici boni causa, libertas nimirum, Germanorum exemplo, Belgis asserenda, quâ nullum in utraque gente potentius hortamentum esse poterat. Bellum hoc à Civile suscitatum, quod Germanis trans Rhenum populis sociale fuit, & unâ armorum conjunctione gestum, longâ narratione pertexit Tacitus: nos ea, quæ ad rem nostram faciunt, deligamus. Civilis igitur civilium inter Romanos dissensionum certus, & ultra, quàm Barbaris solitum, ingenio solers, jussus erat à Vitellio Batavorum juventutem ad delectum vocare, quod Batavi ex fœdere, non tributa, sed viros tantum armaque ministrarent. Simul ab Antonio Primo Vespasianarum partium monitus fuerat per literas Germanici tumultus specie retentare legiones, nec Vitellio hæresere. Eadem Flaccus Hordeonius inclinatio in Vespasianum animo suaserat. Interim Civilis occultato consilio, simulatâque Vespasiani amicitia, dum jussu Vitelii delectus gentis suæ agit, totum negotium in rem suam componit: primores gentis & promptissimos vulgi specie epularum in nemus vocat. Ubi nocte & lætitiâ incaluisse videt, injurias populi Romani, ministrorum avaritiam & libidinem, raptus impuberum, & conjugum, supra, cæteraque servitij mala enumerat: nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis Romanorum superesse, quàm prædam & senes: attollerent tantum oculos, ad inania legionum nomina ne pavescerent, esse sibi peditum equitumque robur, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes, conspiraturasque secum. Magno assensu auditus Civilis, barbaro ritu, & patrijs execrationibus universos adigit in fidem suam. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem ejusdem insulæ Bataviæ incolebat, & olim in Cattis, ut Belgæ, oriunda, traductaque in eas sedes Frisij contermina: expediti simul nuntij, qui Batavorum cohortes avocatas in superiorem Germaniam, ac

tunc

Tacitus l. 4.
 histor. c. 14.
 Bellum
 Batavi-
 cum duce
 Civile,
 quod so-
 ciale fuit
 Germa-
 nis trans
 Rhenum
 populis.

tunc Moguntiaci agentes retraherent in societatem belli. Prompti Caninefates, & Brinium, claritate natalium insignem, scuto imponunt, & more gentis, qui post etiam Francorum fuit, sustinentium humeris vibratum ducem sibi deligunt. Sollicitati dehinc Frisij, transRhenana gens, accitque in conspirationem armorum, duarum Romanarum cohortium hiberna irrumpunt: capta & direpta castra, vagi per regionem, negotiatoresq; Romani intercepti, abductiq; sunt. Inde quia castellis expugnandis imminebant Frisij, ultrò ea Romanorum præfecti incenderunt; signa vexillaque, & quod militum erat, in superiorem insulæ partem congregantur Aquilio præfecto. Civilis, ut astu novo consilia tegeret, Romanos increpat, quòd castella deseruissent, facta hæc esse se inconsultò: redirent ad castella, se Frisios & Caninefates compressurum, ulturumque. At dolus hic Romanis patuit. Advolant inter hæc Germani, *Læta Gens bello*, quæ à Tacito eis hic laus datur, quòd in hanc Civilis conspirationem ultrò se obtulissent, Bruçteri, Marfi, Angtivarij, Cherusci, ceteræque gentes. Ubi Civili non processere insidiæ, confirmatis sociorum auxilijs ad vim & apertum bellum transgressus, Caninefates, Frisios, Batavos proprijs cuneis componit: directæ ex adverso acies, haud procul à flumine Rhenò, obversisque simul in hostem navibus, quas illuc appulerant, Romanum militem adoriuntur. Nec diu certatum: nam primò congressu Tungrorum cohors ad Civilem transijt; quâ defectione perculsi Romani cœduntur. Supererat subitanea Romanis classis, quæ Batavorum remigium dolo hostili ripæ admota, Civili in manus traditur. Captæ quatuor & viginti naves, omnique Romano milite Frisia & Batavia liberata est. Clarum eâ victoriâ Civilis nomen, & magnâ per Germaniam famâ auctor libertatis celebrabatur; statimque Germani legatos miserunt ad Civilem auxilia offerentes. Lætum Angrivarijs transRhenanis populis, recepisse in Civili Arminium. Nec Germanorum societate contentus Civilis, Gallos ad defectionem, & pristinam libertatem sollicitat, Germanorum cum primis exemplo, qui cæso Quinctilio Varo servitutem à se primi depulerint: libertatem naturâ etiam mutis animalibus datam, virtutem proprium hominis bonum esse, Deos fortioribus adesse, vacui proinde arriperent occupatos, integri fessos, dum alij per Vespasianum, alij per Vitellij factiones scissi inter se pugnant, & mutuis legionum dissensionibus armisque Roma & Italia discerpitur. Hordeonius qui hæcenus Civilis conatus per dissimulationem aluerat, ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsos Batavorum insulâ & Frisiâ Romanos accepit, Mummiùm Lupercum duorum hibernorum legatum egredi adversus Civilem jubet. Lupercus legionarios ex præsentibus, Ubios ex proximis, Trevirorum equites haud longè agentes contrahit, addita Batavorum ala. His ille

ille in Civilem movet, visoque hoste aciem componit. Idem facit Civilis, & signa captarum cohortium ante oculos ponit, suis gloriæ stimulos, Romanis terrorem: simul matrem suam sororesque, cæterorum conjuges, parvos liberos consistere à tergo jubet, hortamenta victoriæ. Ut virorum cantu, fœminarum ululatu sonuit Germanorum acies, impar à Romanis redditus est clamor, mox congressus præliantium factus, alaque Batavorum transfugiens ad Civilem, sinistrum cornu nudat, versaque in Romanos pugnat. Perstiterè interim legionarij, Romanorum arma & ordines retinendo, dum & Ubij, Trevirique dilapsi totis campis palantur. Illicò igitur incubère Germani, acieque turbatà Romanos in fugam abijciunt. Proxima erant Vetera castra, in quæ receptum habebant fugitivi. Altera hæc Civilis victoria, quam magis inclarescere cœpit, erigique bellorum socij, cum primis transRhenani populi, quibus nihil molestius, quàm Rheni limitem insideri Romanorum præsidij.

Interea Batavorum & Caninefatum cohortes, quas suprâ diximus avocatas in superiorem Germaniam & Italiam, ad Vitellij subsidia retractæ à Civili, ad novæ hujus victoriæ nuntium, inferiorem Germaniam petunt, ut Civili se jungant. Quo comperto, scribit Hordeonius Herennio primæ legionis legato, qui Bonnam obtinebat, transitu Batavos prohibeat, se cum exercitu tergis eorum inhæsurum: quod tamen ignavus homo omisit; mutatæque mente scribit Herennio, ne transeuntes teneret; unde suspicio Romano militi oborta, spontè legatorum excitari bellum, & fraude ducum suorum evenire. Opprimi poterant, siquidem hinc Hordeonius, inde Herennius motis utrinque copijs medios clausissent. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, præmittunt, qui Herennio exponerent, si nemo se impediatur, innoxium iter fore: si arma occurrant, ferro viam inventuros. Obhæsit adhæc Herennius, cunctantemq; milites perpulère, fortunam prælij experiretur. Inde tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, cum paganorum & lixarum turbâ castris Bonnensibus erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. At Batavi veteris militiae virtutisque memores in cuneos congregantur, densi undique ad frontem tergaque ac latus fusi. Sic tenuem Romanorum aciem perfringunt cæduntq; profugis vallum portasque castrorum petentibus. Plurimum ibi stragis, cumulatae corporibus fossæ Bonnensium: nec cæde tantum & vulneribus, sed ruinâ & suis plerique telis interiære. Victores Batavi, Coloniâ Agrippinensium vitatâ, ad Civilem exercitum descendunt. Civilis adventu veteranarum cohortium, justus jam exercitus ductor, majora ausus; sed consilij adhuc ambiguus, quòd Romanam potentiam suspectaret. Ideo callidè cunctos, qui aderant, in verba Vespasiani adigit, ut eo velamento bellum pro Romanis gerere crederetur;

Civilis
callidè
Vespasiani
no jurat.

deretur; mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ in Vetera castra concesserant, ut idem Sacramentum acciperent. At redditum est responsum, neque proditoris, neque hostium se consilij uti. Quæ ubi relata Civili, incensus irâ, universam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bruçteri, Tençterique, & excita nuntijs Germania ad prædam famamque Civilis. Quo comperto, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus castra Vetera præmunit, firmatis vallis murisque; diruta procestria, quæ haud procul castris in modum municipij usibus lixarum & advenarum structa erant: quanquam comæatum aliaque tolerandæ obsidioni ab hoste diripi permiserint. Eo Civilis incitator exercitum ad castra Vetera expugnanda admovet, medium ipse agmen cum robore Batavorum complexus, utramque deinde Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, assultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem actæ, depromptæque è silvis lucisque signa cohortium & ferarum imagines, ut cuique genti inire prælium mos. Augebat spem amplitudo valli, quod duabus legionibus castra tenerentur, quæ vix quinque millia armatorum hæcenus tuebantur: adeo ampla validaque hæc castra semper fuere. Quippe hibernis illis, ex quibus tot legiones Rheno traductæ, & secundum Luppia ripam in Germaniam immisæ, obsideri premique Germanias Augustus Cæsar crediderat. Eò & vis omnis bellica à Batavis Germanisque trans Rhenanis in ea castra conversa. Nihil furoris per crebros assultus intentatum, nihil artis & solertiæ militaris intermissum per machinas. Admotæ vineæ, scalæ, testudines, contabulata opera, & in modum pontis rotis subjectis motabilia; ex quibus alij superstantes tanquam ex aggere præliabantur, pars intus occulti muros subruebant. Jam & Civilis Batavique tot annis in castris Romanis exerciti, horum operum scientes, & multa à transfugis edocti erant. Quæ tamen omnia propugnatorum constantia fregit; donec desperatâ vi, Civilis consilia ad moras obsidionis verteret, haud ignarus paucorum dierum inesse alimenta, ac fame prius quàm armis subigi posse Romanos.

Hordeonius interim, penès quem suprema militiæ præfectura erat, cognito Veterum castrorum obsidio, missisque qui per Gallias auxilia concirent, Dillio Voculæ, duo & vicesimæ legionis legato, delectas ex superiori Germaniâ copias tradit, ut quàm maximis per ripam Rheni itineribus acceleret. Motus Bonnâ exercitus Coloniæ Agrippinensium, affluentibus illic auxilijs Gallorum, qui primò rem Romanam enixè juvabant: Mox valescentibus Germanis, pleræque civitates adversus Romanos armatæ, spe libertatis, & si exuisent servitium, ut Germani, cupidine imperitandi, facillè in pristinum statum reditura. Miles Romanus etli discors multis criminetur

Castra
Vetera
oppu-
gnat.

Hordeonium senem, & militiae pavidum, Voculae tamen imperio se permisit. Efferabat discordes animos inopia stipendij ac frumenti. Rhenus adhuc, incognita illi caelo siccitate, vix navium patiens, ad subvehendos commeatus, tanquam amnes etiam Romanos, & vetera imperij munimenta fato & ira numinis desererent. Ob id dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent. Vocula dehinc Agrippinam Novesium digressus, ubi tertia decima legio conjuncta, additusque Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus: nec ausi in hostem pergere, loco cui Gelduba nomen, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo se vallandoque, & caeteris belli meditentis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum agros ductus a Vocula exercitus: pars cum Herennio permansit in castris. Fortè navem haud procul castris frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Herennius, misitque subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxilijs, acie certatum. Germani multa cum strage Romanorum navem abripiunt. Victi Romani non suam ignaviam, sed Herennij legati perfidiam culpabant. Protractum è tentorio, scissam veste, verberatoque corpore vincitum abripiunt, donec adventu Voculae exsolutus. Tanta tum exercitui illi licentia, & disciplinae veteris dissolutio erat.

Tacitus l. 4
hisor. c. 28.

Ubij à
Germanis
caeduntur.

At Civilem immensum universa Germania extollebat, datique ultro ad firmandam belli societatem nobilissimi obsidum. Ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Trevirosque, & alia manu Mosam amnem transire jubet, ut Menapios, Morinos, & extrema Galliarum quaterent. Actae utrobique praedae. Infestius cum Ubij actum, quorum genus etfi Germanicae originis, ejurata patriam, Romano nomine Agrippinenses vocari, censerique Romani volebant, indignantibus semper Germanis. Caesae cohortes Ubiorum in vico Marco-duro incuriosius agentes, quia ripam procul aberant. Nec quievère Ubij, quo minus pro vindicta è Germania praedas peterent, primò impunè, deinde circumventi, meliore in Romanos fide quam fortuna profligantur à Germanis. Contusis Ubij, gravior & successu rerum ferocior Civilis, obsidionem ad castra Vetera urgebat, non quietus, donec legiones Romanos inde eiecisset. Nec Germanis trans Rhenum populis quicquam infestius, quam munimentum illud castrorum, ex quo transmissio Rheno tot legionum expeditiones secundum Luppiae ripas in Germania regiones ad Alisonem usque alteram belli sedem haecenus missae erant. Urgebant cum novo exercitu haerentes Geldubae, intenti ad obsidionem liberandam. Civilis eò acrius oppugnationem resumpsit, intentis custodij, ne quis occultus nuntius venientis à Vocula auxiliij penetraret. Machinas mole-

molemque operum Batavis delegat : TransRhenanos prælium poscentes ad scindendum vallum ire jubet, detrufosque redintegrare certamen : nec finem ejus laboris nox attulit. Congestis enim circum lignis accensisque, epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate ferebantur : tela Germanorum per tenebras pleraque vana & incasso ictu perlata ; contra Romani certis ictibus conspicuum ad focos nocturnos Germanum militem feriebant ; donec jussu Civilis restincti ignes cuncta tenebris & armis miscerentur. Tum verò strepitus dissoni, cæci assultus, & confusa utrimque tela ictusque. Apud Germanos inconsulta & præceps ira. Romanus periculorum cautior ferratas sudas, & gravia saxa non fortè jaciebat. Ubi sonus molientium ascensum, ubi scalæ appositæ, eò collectam vim trahere & umbone propellere, mœniaque transgressos pugionibus fodere. Sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit. Eduxerant Batavi turrem duplici tabulato, quam prætorix portæ propinquantem incussis trabibus perfregere Romani, multâ superstantium ruinâ & pernicie. Præcipuum pavorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repente demisso, singuli pluresque hostium in sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Quibus fatigatus Civilis ommissa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntijs & promissis obsessarum legionum fidem pertentando.

Interea victis ad Cremonam Vitellianis, Vespasiani partes prævaluere, cui & Hordeonius in Germania sollicitatus sacramentum dixit, missusque ex victis Vitellianis ad Civilem in Germaniam Alpinus Montanus Trevir cohortis præfectus, cum mandatis ut bello absteret, neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare aggressus foret, satisfactum cœptis. Ad ea Civilis primùm callidè ; post ubi Montanum præferocem ingenio vidit, cœpit injurias suas exponere, quibus à Romanis tractatus, tanquam eæ præmium laboris sint, quòd per quinque & viginti annos in castris Romanis militavit. *Et vos, inquit, Treviri, cæteraque servientium anima, quod pretium effusi toties sanguinis expectatis, nisi ingrata militiam, immortalia tributa, virgas, secures, et dominorum ingenia.* Ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus. Sic accensum Montanum, sed meliora referre jussum dimittit. Ille ut irritus legationis redijt, cætera dissimulans, quæ mox ex conspiratione quoque Trevirorum erupere. Civilis in præsens parte copiarum retentâ, ad Veterum castrorum obsidium, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promptum, adversus Voculam exercitumque ejus mittit, Julio, Maximo, & Claudio victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt hæ alæ in transitu hiberna Asciburgi sita. Locus in medio Veterum castrorū & Geldubæ alibi fuerit ; ostenditur vestigium nominis, ex vico Asburg haud pro-

Civilis
missum
ad se
Monta-
num ad
bellum
trahit.

cul

cul Murfiæ oppido. Inde concitatis itineribus improvise in castra Voculæ involavere, ut non alloqui suos, non aciem pandere licuerit. Eo tumultu prorupit eques, exceptusque compositis Batavorum & Germanorum ordinibus, terga in suos vertit; cædes inde magis quam prælium. Post ubi Nerviorum cohortes seu metu seu perfidia latera Romanorum nudavere, ad legiones perventum, quæ amissis signis intra vallum sternuntur à Germanis. Fortè dum hæc pugna ardet, superveniunt Vasconum cohortes, Voculæ in subsidium missæ, auditoque præliantium clamore intentos hostes à tergo invadunt, latioreque quam pro numero terrorem faciunt. Alijs Novesio, alijs Moguntiaci universas copias advenisse credentibus. Is error ut Romanis addidit animos, ita Batavos Germanosque dejecit, turbavitque, ac repente scena prælij mutata. Fortissimus quisque è Batavis, quantum peditum erat, funduntur; eques cum signis captivisque, quos primâ acie corripuerant, evasit. Cæsorum tamen eodie major fuit numerus Romanorum, quam Germanorum. Tentaverat interim Civilis obsessarum legionum apud Vetera castra animos, tanquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria provenisset. Quam in rem signa vexillaque circumtulit, ostentati etiam captivi, ex quibus cum unus clarâ voce prælij gesta successumque Romanis prosperum patefaceret, confossus illico est à Germanis; quo conspecto major indicanti fides apud obsessos facta. Aderat interea Vocula cum victore exercitu, & in conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari jubet, ut depositis impedimentis sarcinisque expeditiores certarent cum Civili, secutusque clamor militum pugnam poscentium. Stabat & Civilis expeditus ad pugnam, virtute suorum fretus. Conferto prælio, varia apud Romanos fortuna, & fluctuans successus. Tendere manus ad obsessos ne tempore deessent. Illi cuncta è muris spectantes omnibus portis prorumpunt, & prælium redintegrant, donec fortè Civilis lapsu equi prostratus, creditusque per utrumque exercitum cecidisse. Quâ famâ Batavi ac Germani è prælio cessere; nec Vocula ausus insequi, satis habuit obsidione liberasse Vetera; castraque legionum ingressus, vallum, turesq; & quod oppugnatione dirutum erat, reparari mandat, tanquam rursus obsidium immineret à Civili. Nihil æquè castra Vetera premebat, quam annonæ egestas. Emissi à Voculâ Novesium, qui terrestri itinere frumentum adveherent: nam Rheno flumine Germani potiebantur. Vocula cum exercitu præmissis legionum impedimentis & imbelli turbâ retro Geldubam, inde Novesium concessit. Civilis instaurato exercitu post Voculæ discessum castra Vetera cum parte copiarum denuo circumfedit; cum reliquo milite è vestigio Voculam insequitur. Primo frumentarios intercipit, cœditque; inde Geldubam capit, & mox haud procul Novesio equestri

Obsessos
fraude
tentat.

Geldu-
bam ca-

equestri prælio prosperè certando Romanos fundit, lateque per vicinos agros victoricia signa circumfert. In Romano exercitu omnia querelis & seditionibus plena. Hordeonius legatus noctu è cubiculo protractus interficitur: eadem Voculæ parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset. Deinde in pœnitentiam mutati Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandam Moguntiaci obsidionem duci se sinunt. Eam enim Urbem Catti, Usipij & Mattiaci exercitus incinxerant. Mox prædis satiati, & Treviris adjuvantibus Romanos, discesserant. Mox & ipsi Treviri descivere à Romanis, armaque cum Civili junxere: tanta rerum ubique perturbatio erat, priusquam certus Cæsar imperaret.

Interfecto Hordeonio commovere nuntij inter Civilem Classicumque præfectum alæ Trevirorum. Classicus nobilitate opibusque anteibat alios, regium illi genus, & pace belloque clara origo. Miscuere se Julius Tutor & Julius Sabinus: Ille Trevir, hic Lingon. Tutor ripæ Rheni à Vitellio præfectus erat. Hi secretis primùm sermonibus animos ceterorum scrutati, deinde Colonia Agrippinæ in domum privatam convenerunt: nam publicè civitas talibus inceptis abhorrebat: attamen interfuere & quidam Ubiorum, Tungrorumque. Nec tulere moras consultando, omnes certatim clamant afferendas per hanc Romanorum discordiam, concussamque Italiam, Gallias in libertatem. De reliquijs Vitelliani exercitus discors sententia. Plerique interficiendos censebant: vicit ratio parcendi, alliciendosque potius in societatem; legatis tantùm legionum interfectis, ceteros facile accessuros. Simulatum interim obsequium erga Voculam, quo incautiorem opprimerent. Is deinde illectus fraude conspirantium, obsidionem Veterum castrorum solvendam suscipit, & in hostem cum exercitu denuo movet. Nec procul Veteribus castris aberat, cum Classicus & Tutor per speciem explorandi prægressi, cum Civili & ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primùm discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Voculâ, & facinus defectionis coram Classico & Tutore exprobrante. Ac postquam in perfidiâ utrumque perstare videt, verso itinere Novesium movet. Erant qui Voculæ fugam suaderent, ut præsentem se discrimine eximeret. Ille contra audendum ratus, vocatâ concione, multa apud militem de fide erga populum Romanum, multa de perfidiâ disseruit. Oratio variè accepta inter spem metumque ac pudorem. Cum postremò discederet Vocula, & de supremo vitæ suæ fato agitaret; prohibere servi, ne foedam mortem spontè præveniret. Luctantem inter hæc adversa & suprema fati sui Classicus, misso Longino desertore primæ legionis jubet obtruncare. Ita Vocula gloriosius perijt, quam Classicus necarit.

Heren-

pit, & Romanos cædit.

Tacitus l. 4. hist. c. 55. Fœdus Civile cum quibusdâ Gallis.

Castra
Vetera
demum
expugna-
ta à Civi-
le.

Tacitus de
mor. Germ.
Paulus Dia-
conus lib. 3.
de gestis
Longobard.

Tacitus l. 4.
hystor. c. 61.

Herennium & Numesium legatos vinciri satis visum. Sumptis dein Imperij Romani insignibus in castra processit. Adacti milites juvare pro imperio Galliarum, sublatoque Vocula legato, Classicus & Tutor divisis curis imperium exercitus sumpsere. Tutor validâ manu circumdatos Agrippinenses, deinde quantum militum apud superiorem Rheni ripam erat, juramento accepit in fidem, occisisque Moguntiaci Tribunis, & pulso castrorum præfecto dominatum istic arripit. Classicus cum parte deditorum militum Civili junctus, in castris ad Vetera consistit, & deditionem legionum hibernarum urget. Et quò se verterent, tot obsidionum malis afflictî, desertiq; ab omni auxilio, quos fames præterea ad extrema adegerat? absumptis enim jumentis equisque & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque, in usum necessitas vertit. Virgulta postremò & stirpes & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuerunt. Quibus ærumnis exhausti mittunt ad Civilem legatos, vitæ incolumitatem orantes. Neque ante preces admissæ, quam ut cæteri fecerant, in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones & sarcinas retentarent, cæteros abeuntes deducerent. Ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuere, ceteri retrò in castra profugiunt: increpante Civili Romanos, tanquam fidem per scelus abrumperent: serione, an simulato, incertum. Direptis castris faces injiciunt, cunctosque qui prælio superfuerant, incendium hausit. Civilis barbaro voto post cœpta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum cæde legionum deponit (Is quippe Catorum & Germanorum mos erat, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Transijt deinde idem ad Saxones patrium & solenne hoc votum) Ferebanturque Civilis parvulo filio quosdam captivorum sagittis jaculisque puerilibus figendos obtulisse. Cæterum neque se, neque quemquam Batavorum in verba Galliarum adegit, fisis Germanorum opibus ac viribus, pari libertate servitia Gallorum respuendo. Lupercus legatus legionis inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis *Bructera* latè imperitabat: *vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et augescente religione arbitrantur Deas.* Multum tum Velledæ auctoritas increvit; nam prosperas Germanis res, excidiumque legionum Romanarum prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus: pauci centurionum tribunorumque in Galliâ geniti reservantur pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum hiberna ad Rheni ripam & per eas oras subverfa, cremataque, totusque Rheni limes Romanorum præsidij liberatus. Legio XIII, cum auxilijs deditis Novesio in Colo-

Coloniam Trevirorum transgredi iussa; altera quoque legio deser-
tis Bonniensium castris eodem traducta. Tantum Moguntiaci ad
Rhenum & Vindonissæ inter Helvetos Romanorum præsidia hiber-
naque relicta. Cætera Belgæ, Treviri & Germani occupavere: ever-
sis jam ante in Batavia, Frisia & ad Oceanum oris Romanorum ca-
stris hibernisque. Civilis deinde & Classicus rebus his secundis
sublati, an Coloniam Agrippinensem diripiendam suis exercitibus
permitterent, dubitavere. Trahebantur sævitia & cupidine prædæ
ad excidium civitatis: obstabat ratio belli, & novum imperium in-
choantibus. Consultior fama clementiæ fuit. Civilem præterea
flexit memoria beneficii, quod filium ejus primo rerum motu in Co-
lonia Agrippinensi deprehensum honoratè custodierant.

Sed trans Rhenani, gentibus invisa civitas, opulentiâ, auctuque,
& crebris ex ea expeditionibus in Germanias factis. Neque alium
finem belli rebantur, quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis
foret aut disjecta Ubios quoque dispersisset. Igitur Tencteri, Rhe-
no discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippi-
nensium exponi jubent, quæ ferocissimus è legatis in hæc verba locu-
tus. *Redisse nimirum Agrippinenses in corpus nomenque Germania, com-
munibus Diis, sed præcipuo Deorum Marti se gratias agere, et ipsis gra-
tulari, quod tandem liber inter liberos futuri. Nam ad hunc diem flumina
ac terras, et cælum quodammodo clausum à Romanis, quo minus collo-
quia, congressusque, et arma gentis communia habere licuerit: verum
ut amicitia societasque secum in æternum rata sint, postulari ipsos muros
Coloniae, munimenta servitii detrahant: quando etiam fera animalia, si
clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes in finibus suis con-
trucidant; haud facile libertatem et dominos misceri: bona intersectorum in
medium cedant. Liceat utramque ripam, et ipsis et Trans Rhenanis colere,
ut olim maioribus factum, quomodo lucem noctemque omnibus hominibus, ita
terras fortioribus viris aperuit; insituta, cultumque patrium resumant, abrup-
tis vœtigalibus, quibus Romani plus quam armis adversus subiectos vadent,
Agrippinenses sumpto consultandi spacio, quando neque subire
conditiones metus futuri, neque palam aspernati conditio præsens si-
nebat, Tencteris respondent. Quæ prima illis libertatis facultas
offeratur, avidius, quam cautius ab ipsis sumi, ut Tencteris, cæterisq;
Germanis consanguineis jungi possint: Muros civitatis, congregan-
tibus se Romanis exercitibus, augere magis quam diruere in præsens tutius
videri: Romanos quos interimant iam bello absumptos esse, aut in suas sedes
quemque fugisse, qui supersunt per commune connubium sociatos esse: nisi
ab ipsis interfici parentes, fratres et liberos velint. Quod ut iniquum repu-
tent, ita nec ab illis postulari se credere. Vœtigalia et onera commerciorum
resoluturos: transitus quoque incustoditos diurnos et inermes fore, cætera
ad arbitrium Civilis et Velledæ se referre.*

zillio
I. mag
poco
congr
an

Tencteri
Ubios
adeunt &
horridè
affantur.

Tacitus l. 4.
histor. 64.

Civitas
proh
zillio
to Civ
& Cla
colla
Roma
nam T
ba 3. in
Rhen
restitu

Civi-

Civilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare. Sed coram adire, alloquique Velledam, negatum. Atcebanatur aspectu, quò venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre, dilectus è propinquis consulta responsaque ut internuntius Numinis portabat.

Civilis
cum La-
beone
congres-
sus.

Civilis societate Agrippinensium auctus, proximas cis Rhenum civitates affectare, aut bellum adversantibus inferre statuit. Arma igitur in Claudium Labionem, Romanæ militiæ præfectum versa. Qui cum pontem Mosæ impositum ante ceperat, Germani tranantes à tergo invasere Labeonem. Simul Civilis arma intulit, fugatoque Labeone, Sunicos, Tungros, Bethasios, Nervios in fidem accepit, latèque per eas regiones imperium militare circumtulit: tanquam præludio belli tum ostenderet, quò Franci postea Rhenum transgressi primam firmamque regni sui possessionem capessivere. Sed hunc prosperum Civilis & Classici successum haud multò post fortuna, conversà belli scenâ, mutavit. Quippe Galli qui in eandem belli societatem sollicitati erant, convocato Rhemis consilio, pacem pro bello, & servitutem pro libertate delegere: tam enervati delicijs, & imbelles, aut timidi futurorum. Ji si conspirassent cum Treviris, Batavis & Germanis, poterat imperium Romanorum, uti inter Civilem, Classicum, & Tutorem consilia convenerant, intra Alpes restringi, & universa Gallia, Germanorum exemplo in libertatem asseri: quando post tot Caesarum cædes nonduin Vespasiani imperium confirmatum erat.

Cerealis
profliga-
to Civili,
& Classi-
co, rem
Roma-
nam Tre-
viri, & ad
Rhenum
restituit.

Igitur postquam Cerealis, supremus belli legatus, cum novis legionibus ex Italiâ, Hispaniâ, Britannîâ, & undique accitis descendit in Galliam, ibique cum Sabinus Lingonum dux à Sequanis cæsus periret, Galliarum civitates in fidem auxiliaque Romanorum transiere. Nec Tutor Trevirorum dux sat intentus ad superiorem Germaniam continendam. Adventantibus enim per Rhatiam Romanis, vitato Moguntiaco Bingium cum copijs suis discessit, ubi reperto Navæ fluminis vado à Sextilio Felice & Julio Brigantico Civilis sorore genito, Civilique offenso cæsus fugatusque Treviros se recepit: ubi tamen Valentino Treviro se jungit; urbemque, occisis jam Herennio & Numisso legatis, in arma retrahunt. Advenit interea Cerealis cum exercitu Moguntiacum, pugnae avidus; hostesque citatis itineribus quærendo Rigodulum venit. Vicus erat ad Mosellam, aliquot milliaria supra Confluentes, ubi Valentinus cum magnâ Trevirorum manu se intra munimentaloci incluserat. Eò postquam vim omnem belli promovit Cerealis, expugnato Rigodulo Valentinum capit. Postero die Trevirorum Coloniam est ingressus, milite non aliud flagitante, quàm ut subversa civitas in prædam daretur: hanc esse Classici & Tutoris patriam, hanc esse sedem belli, & fomitem omnium

omnium seditionum. Pressit iras Cerealis, & Civitati pepercit, receptisque è Mediomatricis legionibus, quæ defecerant, Treviros & Lingones ad concionem vocat, & ad fidem hortatur, ne Civili Batavisque ac TransRhenanis gentibus, quàm Romanis servire velint: *Quæ enim Germanis toties transcendendo in Gallias alia causa quam libido, atque avaritia, aut mutanda sedis amor? Hoc Cimbro et Teutones, hoc Ariovistum et omnes illos barbaros populos quaesisse. Non de Romanorum societate, ut gravem illis aut noxiam querantur, quæ tutela ipsis sit non servitus: quando neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Si quid per avaritiam et dominatum præfectorum Romanorum hæcenus licentius actum sit, scient vitia fore, dum homines sunt, et mala hæc natura, ut sterilitatem, imbres nimios, et transeuntes tempestates toleranda esse. Aspirasse illos quidem ad Civilem & Classicum imperium, sed ignorare longè intolerabilius id cervicibus imminere tributis et superbo dominatu. Monere igitur se, ne pertinaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malint.* Plura in hunc modum differens Cerealis, Treviros composuit, avulsosque à Classico & Germanorum societate recepit in fidem. Per id tempus dum Treviri cum victore exercitu consistit Cerealis, mittunt ad Cerealem epistolas Civilis & Classicus. Si imperium Galliarum velit, ipsos finibus suarum civitatum contentos fore. Si bellum mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea nihil Cerealis, nuntios Romam mittit. Interim Civilis & Classicus divisis copijs accedunt. Romani castra extra civitatem vallo fossaque incluserant. Apud Germanos diversis sententijs certatum. Civilis operiendas TransRhenanorum gentes censebat; contra Tutor, pugnandum, antequam aliæ legiones ad Cerealem aggregarentur, Tutori accessit classicus & diversitatem consiliorum diremit; statimque exequuntur. Media acies Ubij & Lingonibus data, dextero cornu cohortes Batavorum, sinistro Bruçteri Tençterique collocati. Ita compositi divisi que pars per montium juga, alij per viam inter Mosellam flumen procedendo, improvise castris adsunt, simulque dato signo assiluerunt. Perrupta primo impetu legionum castra, fusi equites, medius Mosellæ pons, qui ulteriora civitatis annectit, ab hostibus infessus. Cerealis ut in cubiculo ac lectulo, (neque enim in castris nocturna agebat) pugnari simul & vinci suos audit interque res turbidas intrepidus fugientes manu retrahit, & intacto corpore promptus, & fortissimi cujusque accursu auctus, recuperatum pontem lectâ manu firmat. Mox in castra digressus, rarum apud signa militem, ac propè circumventas aquilas videt, incensusque irâ militem alloquitur, tribunósque & præfectos quosque cum suis cohortibus consistere jubet, neque enim acies effuso hoste inter tentoria & sarcinas explicari poterat. Tutor & Classicus & Civilis suis quisque locis

L

pugnam

Tacitus l. 4.
histor. c. 73.

pugnam ciebant : Gallos pro libertate, Batavos pro gloriâ, Germanos ad prædam instigando. Et cuncta pro hostibus erant, donec legio vicesima prima, patientiore quàm ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes impetumque hostilem, ac mox retro impulit. Castra in manibus hostium erant, nisi pravum inter ipsos certamen de prædâ victoriam corrupisset, Germanorum cum primis rapacitate. Postquam victores terga vertere, insecutus Cerealis, eodemque die castra hostium capit excinditque. Tam instabilis belli fortuna. Nec longa quies Romano militi data. Quippe Agrippinenses, ubi Romanorum res revalescere cognita, rursùm à societate Civilis & Classici desciverant, & dispersos in domibus suis Germanos trucidaverant. Unde auxilium orabant à Cereali, offerebantque uxorem & sororem Civilis, & filiam Classici, relicta apud se pignora fidei. Ad hæc implorantium preces festinabat Cerealis, antequam hostes reparatis viribus ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intenderat non invalidus, & flagrantissima cohortium suarum manu è Chaucis & Frisijis composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristes nuntij avertere, postquam didicit dolo Agrippinensium deletam cohortem Germanorum, quam largis epulis, vinoque sopitam, clausis foribus injecto igne cremaverant. Hinc propero agmine Cerealis Agrippinensibus subvenit, urbemque recepit. Varia inde fortunâ certatum : Nervij & Tungri à Fabio Prisco legato per decimam quartam legionem recepti; contra Caninefates classem Britannicam aut deprimunt, aut capiunt, iidemque Nerviorum multitudinem fundunt. Classicus apud Novesium præmissos à Cereali equites secundo prælio protrivit. At Civilis post adversam apud Treviros pugnam, & Agrippinensium defectionem, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera confedit, tutus loco : & ut illic prosperarum rerum gestarum memoriâ aspectuque trans Rhenanas gentes opportunè attraheret in novum militiae supplementum. Secutus est eodem Cerealis cum exercitu. Neuter ducum cunctatur, uterque ad prælium anhelus; obstabantque humentes campi primo fervori, quòd Civilis obliquam in Rhenum molem duxerat, cujus objectu revolutus amnis latè circum agris se circumfuderat. Lacescentibus interim Batavis, Germani notis vadis perfultant, lateraque Romanorum aggressi, haud levi clade afficiunt. Ejus prælij eventus Germanis secundus, utrumque ducem diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ, Cerealis abdere ignominiam. Uterque du-

Tacitus l. 5.
hist. c. 14.

Civilis suos ad pugnam adversus Romanos excitat.

cum aciem instruxit, suosque cohortatus ad prælium : & Civilis jaculantius : *Stare Germanos Batavosque super vestigia gloriæ suæ, cineres ossaque Romanarum legionum calcantes. Ne terrerentur vario Trevirici prælij eventu, suam illic victoriam Germanos corrupisse, dum amissis telis per securita-*

securitatem in prædam versi. Rheni et Germania Deos in conspectu esse, quorum numine capefferent pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores. Illum diem aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore. Approbata Civilis dicta sono armorum & tripudijs. Inde Saxis, glandibusque & cæteris missilibus prælium incipitur. Absumptis quæ jaciuntur eminus telis, Germani immensis corporibus & prælongis hastis fluctuantem labentemque Romanum militem fodiunt: simul mole, quam in Rhenum eduxerat Civilis, Bructerorum cuneus transnavavit, quorum incurfu illic inclinata acies, dum legiones Romanæ repressâ Bructerorum ferociâ prælium exæquant. Inter quæ transfuga Batavus adiit Cerealem, pollicitus, si per extrema paludis eques immitteretur, & se ductore in hostium terga impressio fieret, rumpendam hostium aciem. Missæ duæ cum transfugâ alæ incauto hosti circumfunduntur. Quod ubi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsiq; Germani fugâ Rhenum petunt; neque Romanus infecutus abscedentes è prælio, quòd repente fufis imbribus & propinqua nocte victoria abrupta. Atq; hoc illud opinor est prælium Cerealis adversus Germanos, quo tanta multitudo Romanorum & Barbarorum ex supplementis Chauco-
rum cæsa, ut cadavera profluentis cursum retinuerint: quemadmodum hæc in Epitome Dionis apud Xiphilinum memorantur. Postero die Cerealis exercitum decima ex Hispaniâ legione supplevit: Civili alia mox auxilia Cheruscorum subvenere. Stetit rursus uterq; ducum in armis. At tutiora delegit Civilis, incensoque Batavorum oppido in Insulam concessit, gnarus deesse naves Romanis efficiendo ponti, dirutâ simul quam Drusus fecerat mole. Transiere Rhenum quoq; Tutor & Classicus, & centum tredecim Trevirorum senatores. Nihilo post pugnam ad Vetera abjectior Civilis; tantumq; belli superfuit, quantum prope gestum. Quæ enim præsidia legionum, cohortium, & alarum in iis locis disposuit Cerealis, ubiq; invasit Civilis. Decima legio Arenaci, secunda Badavoduri oppugnata. Ad castra Decumanorum cæsus præfectus castrorum, & quinque primores Centurionum, Badavoduri Germani pontem irrumpere cœperunt, dum prælium nox dirimeret. Præter Civilem, Tutor, Classicus, & Verax sorore Civilis genitus, quisque suam infestam Romanis manum trahebat. Accedebat miseratio & conspiratio vicinarum gentium, Civilem animantium, juvantiumq;: pervicit tamen Cerealis, ut legiones consisterent apud inferiorem Rheni ripam. Ipse subinde Novesium, Bonnamque ad visenda castra, quæ hyematuris legionibus erigebantur, navibus adverso Rheno remeabat; & fortuna non minus adversa; dum enim soluto agmine & incuriosis vigilijs agit, animadversum id à Germanis, nec segnes illi insidias componunt. Electa nox atra nubibus, & prono amne rapti

Prælium
Romano-
rum cum
Germanis.

*Mollerus in
descript.
Rheni.*

*Pax inter
utrosque
inita.*

*Xiphil. in
Vespas.*

*Vopiscus.
Quintilian.*

*Lipsius in
notis.
Rhenanus.
Hadrianus
Junius.
Cluverius l.
3. antiq. c. 17.*

nullo prohibente, vallum inveniunt, cæduntque obvios: aliud agmen naves invadit. Romanivulneribus exciti, quærent arma, ruunt per vias, sternunt, & sternuntur. Dux semisomnis & intectus, errore hostium servatur: namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati abripiunt. Cerealis tum alibi noctem egerat, apud Claudiam Sacratam, Ubiam mulierem, inter concubinae amores in cubili, aliàs cum navi in spoliis venturus. Multa luce revecti Germani cum præda & captivis navibus. Prætoriam triremem flumine Luppia donum Velledæ fatidicæ virginis traxere, ut pronum creditu sit ad Luppia ripas inter Brueteros habuisse sedem alicubi; nec desunt qui in Spellenæ pago haud procul Westalia domicilium habuisse velint. Cerealis post lustrata Novesij & Bonnae castrorum munimenta ad exercitum regressus, ad insulam Batavorum hostiliter omnia populatur. Flexo jam in Autumnum anno imbribus pluvialibus & superfusis amnibus Bataviae Insula excedere coactus, castra dein in plano posuit. Cerealis haud minus quam Civilis fatigatus bellis, Batavis pacem, Civili veniam offert: Velledam propinquosque Germanos monet, fortunam tot belli cladibus adversam mutare, & pacem cum Romanis colere. Miscebantur minis ampla promissa, tanquam precario armorum quietem sollicitarent Romani, quod hætenus Romano nomini indignum habuerant. His pellecti TransRhenani, simulque Batavorum populus & proceres, pacem bello antehabere cœperunt. Quæ inclinatio postquam à Civili animadversa, statuit & ipse prævenire; petitoque Cerealis colloquio, scinditur medius Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces, paci scuntur, & bellum, ut conjectura est, tandem finiunt. Nam Taciti, quem hætenus secuti sumus historia hic abrumpitur: neque Xiphilino, qui Dionem contractum dedit, placuit hæc Germaniæ bella referre. Adeo historiarum compendia plerumque sunt dispendia, ubi maxime desideres: cæteri quoque scriptores hic silent. Et quantum de his Germanorum bellis constaret, nisi Tacitus omnium sæculorum memoriâ dignus disertusque scriptor posteritati consignasset? Quamquam multa in Tacito obscura atque abdita. Quale hic Nabalia flumen, quod Vahalini alij censent scribendum, alij Navaliam certius Isalam interpretantur, aut oppidum aliquod, portumvè à navium statione ad commerciorum usum, ubi nunc Duisburgi oppidum est: quemadmodum ad medium Rheni alveum & ad Mosam utrumque Trajecti oppidum. Sanè apud Ptolomæum veterem Geographum Navaliam oppidum legimus, Septentrionali Rheni alveo oppositum. Longius exerrant, qui Westaliam oppidum interpretantur; quasi à statione Romanarum navium istic Navaliam sit dicta Westalia, quæ ne nata quidem tum ex vestigijs se ullibi prodit: nec illic postremum

stremum cum Batavis finitum est hoc bellum. Verius illi, quibus Navvalis, quasi posterior vahalis dictus, quantus ex vahali & Rheno in Isalam Drusi opere & fossa effusus. Multa hic Lipsius, multa alij; nihil, præter conjecturas, certi. Perinde ut Nabia, quam Marcellinus à Divis Evvaldis intratam scribit, nondum exploratus est locus. Certior *Velleda* virginis auctoritas in his bellorum auspicijs, mirante Cereale, *aquius femina illius imperium tolerari apud Germanos, quam Romanorum principes.* Diu apud plerosque *Velleda* numinis loco habita. Antehanc *Auriniam* & complures alias venerati, vanâ superstitione & dæmonum ludibrio. Quin *Velleda* ipsa delusa, fatigue sui ignara; quod extremum capta & in triumphum producta, ut ex Statio Poëta censent:

*Non vocat Arctos acies Rhenumque rebellem,
Captivæque preces Velleda.*

Quo tamen id bello factum, nemo prodidit. Lipsius gentis vocabulo *Weldam* appellatum vult. In hujus postea locum subleeta *Gauna* virgo cultu divinæ vatis, tantâ etiam populi famâ ac veneratione, ut Domitianus Cæsar abs se auditam coram muneribus honoravit. Germani quàm bellorum, tam superstitionis amantes, ad armorum eventus præcognoscendos, & dæmon ut ludificaret, mortales hæc fatidicas mulieres, Sybillarum ritu, ac specie virginitatis per hæc instrumenta fallaciæ supposuit. Ultima hæc Bructerorum apud Tacitum belli Civilis mentio, quam tamen ille gentem prorsus excisam retulit libro de Germaniâ, postquam à Chamavis & Angri-varijs supra xl Bructerorum millia uno prælio cæsa. Quanquam gens illa Bructerorum, quam postea Boructuarios dixere, Caroli Martelli & Pipini avo superstes ad Luppianam veteris Saxonie regionem incoluerit.

Ceterum post cruentum Civilis bellum, quo omnis inferior Germania excita stetit in armis, postquam pacificatione compositum fuit, haud dubiè Cerealis, quem Dio affinem Vespasiani Cæsaris perhibet, cum Germanis pacem coluerit, ne gentem toties Rheno transgressam armatamque lacefferet, nondum confirmato Vespasiani imperio; turbaretque plura, quàm fluctuantes adhuc Imperij res ferre poterant. Et Vespasianus postquam compressis civilium armorum turbis, imperium adeptus, exanguem propè Rempubl. reficere cœpit. Bellis inde Orientalibus faciendis avocatus, Germaniam intactam reliquit: satis enim bellicosarum gentium gnarus, dum legatus Claudij Cæsaris Germaniam citeriorem administrarat. Neque Tito post filio & Cæsari ullum cum Germanis bellum; uterque bellis Orientalibus de Judæâ simul triumphavit, pater de adjectâ provinciâ, filius de expugnata Hierosolymâ. At Titus se nobis solum ex eo memorandus

Lipsius in
notis ad
Germ. Tat.
Dio in
fragm.
XLIX.
Suetonius in
voce.
Jvâ&æææ.

Bedæ,
Marcell in
vita S. Sueti-
berti.

Dio & Xi-
phyl.
Suetonius.
Aurel vi-
ctor.
Eutropius.
Eusebius in
Chron.
Pomponius
Lælius.

Vaillane
tom. 1. No-
mism p. 30.
& 35.

offert, quòd, Suetonio teste, *Tribunus militum et in Germaniâ et in Britannia meruerit, summâ industriâ, nec minore modestiâ, et famâ: sicut apparet statuarum et imaginum eius multitudine, ac titulis per utramq; provinciam.* Vespasianus Pater decem, ipse duos tantummodo annos imperavit: *Amor et delicia generis humani appellatus: aded æquus ac beneficus in omnes, dicere ut solitus sit: Non oportere quenquam à sermone Principis tristem discedere; & si dies illi sine beneficio præstito transisset, Amici, inquiebat, diem perdidit. Pontificatum deinde maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus.* Optimis hisce principibus Christianis quies & libertas fuit, quietique sub his Germani & Barbari: quippe affligere Christianos, & affligi Imperium à Barbaris, conjuncta semper mala fuerunt. Vel inde scriptorum etiam silentia. Quanquam ex quo Tacitus hic nos destituit, locuples rerum omnium scriptor, ceteri quoque jejuni, ac non nisi per transitum sine historiæ integritate summa tantummodo rerum delibent, in mores vitasque Cæsarum magis intenti, quam exterarum gentium bella cum Romanis describenda; unde & nos eadem brevitate ceteros exinde Cæsares expediemus.

An Christi 84.
Domitianus
9 Cæsar.
Sueton. in
Domit.
Ept. Dion.
Eutropius.
Vaillant T.
r. Numism.
pag. 38.
Aurelius
victor.
Plinius in
Panegy.
Trajani.
Tacitus in
vita Agri-
colæ. 39.

Domitianus dehinc Cæsar Vespasiani filius, Titi frater, totus ab utroque degener; alter nimirum Nero libidine & crudelitate, alterque post Neronem in Christianos tyrannus. Bellum ille quidem non modo Dacis & Decebalo eorum Regi fortissimo, sed & Cattis Germanisque intulit; verum ut Dio Cassius perhibet, nullo unquam hoste viso, tantum per legatos ac præfides provinciarum multa jactantius quam feliciter gessit. Interim ille per stolidam vanitatem Germanicâ veste uti: Cæsaris nomen cognomento Germanici sumere: inanes currus, & falsa simulacra victoriæ tanquam trophæa Germaniæ Capitolio invehere: triumphum devictis abs se Dacis Germanisque ducere; cum tamen constaret majori clade rejectos per Danubium ac Rhenum Romanos, quam victoriâ unquam rediisse. Explosere ipsi Romani scriptores hunc vanum Domitiani triumphum, quem funus & exequias cæsarum amissorumque militum per ludibrium dixerunt. Quò etiam illa Taciti: *Inerat conscientia, derisui nuper fuisse falsum Germaniæ triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur.* Ausus & hoc ignavo Cæsare Antonius superioris Germaniæ legatus palam rebellare, & imperium corripere, confusus Germanorum auxilijs, quos in societatem belli pellegerat. Et illi, ut gens avida belli, jam in armis stabant Rhenum transituri; bellumque haud facile extinguendum accendissent, ni Lucius Maximus, Antonium hæc languidius parantem oppressisset, aut Normannus Appius acie etiam victum stravisset. Sed ea infecuta sunt tempora Domitiano adversa, ut fictus ille triumphus brevi in luctum

ctum

etum Reipubl. sit versus: Tot nimirum exercitus Romani in *Mæsia, et Daciâ*, tot in Germaniâ & Pannoniâ partim ducum temeritate, partim ignaviâ amissi, tot militares viri cum cohortibus expugnati, capti, trucidati, ut jam non de limite Imperij ac ripâ Danubij ac Rheni, sed de hibernis legionum & possessione provinciarum sit dubitatum. Summa clades à Germanis nostris trans Rhenum incolentibus illata; neque gens ulla insolentior tum in Romanos, quòd vel Plinius Romanus scriptor fassus est ultro; *sustulerant, inquit, animos, nec jam nobiscum de sua libertate, sed de nostrâ servitute certabant: ac ne inducias quidem, nisi æquis conditionibus inibant, legesq; ut acciperent, dabant.* Belli-
 cosi hi populi memorantur fuisse Catu, Uspetes, Teneteri, Sicambri. Eò vana illa Martialis blandimenta, quibus Domitianum falso exornat; inanior etiam Domitiani jactatio, quâ se Germanicum à devictâ Germaniâ, perinde ut mensẽ Septembrem, quo imperium susceperat, Domitianum appellari voluit. Stolidi hæc ad ludibrium, tanquam non ante Domitianum Drusus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, cognomentum Germanici Cæsaris sibi vindicarent: tam vanè, quàm ad eum diem nemo istorum Germaniam adhuc nostram in provinciæ formam redegerat, aut tributariam fecerat. Si quid veræ laudis ex his Germaniæ bellis, Ulpio Trajano debetur, quem virum militiâ bonum & industrium Domitianus proconsulari cum imperio misit ad Rhenum, præsidemque superioris & inferioris Germaniæ imposuit, cujus virtute, justitiâ, admirationeque bellicorum operum, ut Aurelius Victor tradit, Barbari in fœdere & amicitia continerentur, ne videlicet Rheni limitem perumperent. Initio quidem imperij patris Vespasiani Domitianus in Germaniam profectus: verum quæ Petilius Cerealis feliciter gessit contra Batavos, ea ipse sibi postea arrogavit: osor etiam ducum eorum, qui res præclare agerent. Quos inter Agricola Præses in Britannia, quem tamen virum Domitianus multis occultè odijs est infectatus: tanquam privati hominis nomen super Principis attolleretur. Præclara eo bello Britannico laus Batavorum, Tungrorum, & Germanorum, ex quibus bellicosas cohortes scriptas per mare transfexerat. Memorabile inter has Uspiorum cohors facinus ausa. Occiso enim centurione ac militibus, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascenderunt, & uno remigante, suspectis duobus, & ob id interfectis, nondum vulgato rumore, ut miraculum provehebantur; mox hac atque illac rapti, & cum plerisque Britannorum sua defensantium, prælio congressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eò ad extremum inopiæ venere, ut infirmissimos suorum sorte ductos vescerentur: atque ita circumvecti Britanniam, pro prædonibus habitam, primùm à Suevis (Chaucis opinor) mox à Frisijis intercepti sunt. Eò nunc minus demirari licebit, quâ audaciâ, aut invitamento fortunæ
 post

Germani
sub Do-
mitiano
Romanis
infecti.
*Plinius in
Paneg.*

*Sidonius in
Paneg.
Aust. dicit.
Vall. tom. 1.
Numism.
pag. 40.*

*Aurelius
Victor in
Trajano.*

*Tacitus in
Agricola
vita.*

post Saxones Angli, & harum regionum populi classe in Britanniam vecti Regnum illud postea invalerint : quando iam ijs Romanorum bellis situs Regni, maris navigationem, & terræ fertilitatem opesque cognitæ habuere. Ceterum Domitianus haud aliam dignius ex Germania laudem retulit, quàm quòd Trajanum, quem à Nervæ excessu Roma Imperatorem accepit, Germaniæ præsidem & Rheni limitis custodem imposuerit, Virum bello acrem & militi gratum : ejus bellicâ fortitudine coërciti Barbari, receptisque oppidis ac castellis Rhenus in potestatem Romanorum redijt, id quod ceteris scriptoribus ferè silentibus à Martiali Poëtâ proditum, quemadmodum ille Rhenum in hunc modum allocutus :

Lib. 10.
Epigr. 7.

*Nympharum Pater, anniumque Rhene ;
Quicumque Othrysiæ bibunt pruinas,
Sic semper liquidis fruaris undis,
Nec te barbara contumeliosi
Calcatum rota conterat bubulci :
Sic et cornibus aureus receptis,
Et Romanus eas utraque ripa :
Traianum populis suis et urbi,
Tibris te Dominus rogat, remittas.*

Elias Ven-
tus.
Raderus.

Reperias auctores, qui per contumeliosum bubulcum à Martiali designari velint Sicambrorum aut Bructerorum regem ducemve, quasi is jam tum recepto gentis more carpento, quem juncti boves traxerint, vehi solitus : hunc deinde morem Francorum Reges ejusdem gentis posteros imitatos volunt. Sed hi auctores supra Poëtæ ingenium mentemque sua nobis figmenta videntur obtrudere, tanquam bellaces illi populi Sicambri & Bructeri alijque bobus pugnârint : cum Catti & Tencteri ut à Tacito relatum est, equitatu valerent. *Quippe solitum illud bellorum decus equestris disciplina arte præcellere* : id et si Tencteris adscribat Tacitus, commune tamen omnibus Germanis trans Rhenum gentibus fuit. Quid enim bellator ille equus, quem Principis sui liberalitate exigunt ituri in prælium ? Eò & Tacitus inter dona quibus maximè gaudent, electos equos, magna arma, crateras torquesque memorat, interque dotes, quas uxori maritus offert, boves quidem recenset, tanquam domesticum pecus, cui tamen frenatus equus, & scutum cum framea gladiusque conjungitur. Et quis unquam hosce militares viros bobus aut in bellum aut in pompam vectos prodidit : Martialem si expendant, haud aliud dicere videbitur, quam ne barbaræ Sicambrorum, Bructerorum, Tencterorum, & Usiperum genti unquam exinde Rhenus gelu induratus pontem sternat, transitumque aperiat incurfionibus in Romanum solum, ad prædas carpentis onustis plaustrisque revchendas. Hæc Domitiano

Tacitus de
mor. Germ.

viano Cæsare acta. Is post XV. Imperij annos cunctis mortalibus inuisus tyranni exitum habuit : quippe multis vulneribus à domesticis confossus interiit ; nomen è Cæsarum numero erasum, funus cum ingenti dedecore per Vespillones exportatum, abjectumque.

Nerva post illa imperium adeptus : id, quia anni unius & paucorum mensium fuit, nihil nobis exterorum bellorum suppeditat. Optimè verò de Republ. Romanâ meritis, quòd Ulpium Trajanum vivus cooptavit hæredem : convocatoque senatu collegam dixerit, gente Hispanum, qui tum ad Rhenum Germaniæ præses imperitabat. Is subinde Coloniae Agrippinæ ab exercitu appellatus Cæsar, venitque ad eum in Germaniam Hadrianus Consobrinus post Trajanum Imperator. Non Trajano post Augustum ad Constantinum M. clarior & fortunatior bellis Cæsar, à quo Reipubl. Romanæ priscum decus, & imperij limites redditi. Inde cognomento optimi à Senatu acclamatum : *Ne sis felicior Augusto, melior Trajano.* Quæ tamen nominis gloria acerbitate in Christianos multum deformata est. Bellorum ejus, quibus orbem per XX. annos victor peragravit, complures meminere : belli quod cum Germanis gessit, unus ferè Eutropius & Plinius in Panegyri. Multa ejus vestigia & monumenta relicta apud posteros : Colonia nimirum Trajana & castra Ulpia Trajana tricesimæ legionis ad divortia Rheni, intra *Vetera castra, et Arenacum*, quod hodie *Arnhemium* censent. Loci vetustatem ac nomen Coloniae servare credunt vicum *Kellen*, si non ipsum oppidum Cliviæ, intra situs castrorum tunc comprehensum ; perinde ut Vetera castra ad vicini loci clivum, collemque porrecta fuere, quæ multis disceptant viri nostrâ memoriâ antiquitatum periti. Quæ legio Ulpia Trajano tricesima fuit, ea Germanica dicta, quòd in Germaniâ eam scripserat Trajanus præses Germaniæ. Urbes verò quas Eutropius memorat à Trajano trans Rhenum in Germaniâ reparatas, haud dispicio : etsi inter has quidam Cæsaris Insulam in ulteriore ripâ reponant. Sanè Tacitus qui Trajano imperatore adhuc vixit, *nullas Germanorum populis urbes habitari notum satis esse*, scribit : *nec pati quidem inter se junctas urbes voluisse Germanos.* Hiberna potiùs castrorum crediderim, quæ in modunropidorum constructa, suprâ ex Dione memoravimus : aut si quæ oppida fuerunt, ea Batavodurum, Arenacum, aliaque ad inferiorem Rheni ripam extiterint, ubi Romanum Imperium post civilis bella, & rebellionem Batavorum Frisiorumque firmari cœpit à Trajano : ac verisimile habeo amissum Civilis & Germanorum bellis Rheni limitem, à Trajano postea recuperatum, instauratumque castellis & præsiidiis esse ; tum nimirum cum præses Germaniæ inferioris Domitiano & Nerva Imperatoribus Coloniae Agrippinæ versa-

An. Christi

99.

Nerva

Cæsar.

Dio.

Eutrop.

Victor.

Zonaras.

An. Christi

100.

Trajanus

Cæsar.

Coloniae

Agrippinæ

Salu-

tatus.

Elius

Spart. in

Trajan.

Vaillant

tom 1. Num-

ism p. 46.

Tabula

Itiner.

Antonini.

Ptolomæus.

Bilibaldus.

Ortelius.

Althamerq

in Tacitum.

Tacitus de

Germ.

Pighius.

Cluverius

lib. 2. Germ.

c. 15.

Bilibaldus.

Dio in Tra- verlarètur. Nam ex quo inde Romam evocatus ad capeffendum
jan. Xiphil. imperium in noſtram Germaniam non eſt reverſus, ſed inde Daci-
 cum bellum à Trajano ſuſceptum, ſtrato ſuper Danubium ex ſectò
 lapide admirandi operis ponte XX. pilis ſubnixo, cujus altitudo pe-
 dum CL. latitudo LX. diſtabantque pilæ ſuis fornicibus conjunctæ in-
 tervallo CLXX. pedum. Tantum pro Daciâ ſubigendâ molitus Tra-
 janus relictâ Germaniâ, tanquam in caſſum vinceret; quamvis hic
 pons ſubinde ſuperiore ſui parte ab Adriano diſjectus, ne hoſti per
 eum tranſitus pateret. Victo tandem Decebalo fortiſſimo Rege, &
 Daciâ in provinciæ formam redactâ, arma in Orientem convertit,
 ſubjectâq; Aſſyriâ, Meſopotamiâ, Armeniâ, Perſiâ, quàm latiffimè
 trans Euphratem imperij fines prolati. Innumerabilis Trajano Imp.
 erat Chriſtianorum multitudo per Imperium Romanum, cum pri-
 misque in Oriente: quò factum ut cùm Cæſar luſtraret exercitum,
 undecim millia Chriſtianorum in eo repererit: cùmque in unâ A-
 ſiæ urbe aliquando Arius Proconſul de Chriſtianiſ quæſtiones ha-
 beret, omnes ejuſdem urbis incolæ ſublata manu ante tribunal ſe ad
 mortem ultrò obtulère: ad quod obſtupefactus Proconſul, *O miſe-
 ri,* inquit, *ſi cupitis perire, præcipitia et reſtes habetis.* Trajanus etſi nul-
 lo edicto publico Chriſtianos ad necem poſtularit, collegia tamen
 ac cœtus fieri prohibuit, diligenterque inquire in Chriſtianorum mo-
 res & vitam, voluit; ſeu quod vel orta ex Judæis ſecta Imperio noxia;
 ſeu quod ob frequentia miracula, magicis artibus imbuti homines
 crederentur. Edicto interim Cæſaris provocati Proconſules ac Præ-
 fecti, quotquot Chriſtianorum in cœtus conveniſſe deprehende-
 bantur, ad ſupplicia rapuerunt: quos inter Plinius ſecundus Pro-
 conſul Bithiniæ, celebrem illam ad Trajanum dedit Epistolam, quæ
 equidem neſcio utrumne ſcriptoris magis ignorantiam malevolun-
 que animum, an Chriſtianorum innocentiam conſtantiamque pro-
 dat. Hanc quorundam gratiâ adſcribere viſum, quò jam dudum
 Chriſti religio etiam Gallias pervaderet, & Coloniam ad Rhenum pe-
 netrârît:

*Baron. ad
 an. C. 107.
 Tertull. ad
 Scap. c. ult.*

*Pl. l. 10. epif.
 97. c. 95.
 Eufeb. in
 Chron.
 Tertull. in
 Apolog.
 Oroſius l. 7.*

*Solenne eſt mihi, domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis
 enim poteſt melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam inſtrue-
 re? cognitionibus de Chriſtianiſ interſui nunquam: ideo neſcio quid et
 quatenus aut puniri ſoleat, aut quæri. Nec mediocriter hæſitavi, ſitne aliquod
 diſcrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robuſtioribus diſſerant: de-
 turne pœnitentiæ venia; an ei, qui omnino Chriſtianus fuit, deſiſſe non proſit;
 nomen ipſum etiam ſi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur.
 Interim in iis, qui ad me tanquam Chriſtiani deſerebantur, hunc ſum ſecutus
 modum. Interrogavi ipſos an eſſent Chriſtiani: conſitentibus iterum ac ter-
 tio interrogavi, ſupplicium minatus: perſeverantes duci juſſi. Neque e-
 nim dubitabam, qualecunque eſſet quod faterentur, per vicaciam certè et in-
 flexibilem*

flexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentia: quos, quia ciues Romani erant, annotavi in urbem remittendos: mox ipso tractu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse; quum praeunte me deos appellarent, et imagini tuae (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure ac vino supplicarent: praeterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt verae Christiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab iudice nominati, esse se Christianos dixerunt, et mox negaverunt: fuisse quidem, sed desisse: quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt; ii et Christo maledixerunt. Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpa sua, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo dicere secum invicem: seque Sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, et innoxium: quod ipsum facere desisse post editum meum, quo secundum mandata tua haereticas esse veteram. Quo magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministra dicebantur, quid esset veri et per tormenta quaerere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicam, ideoque dilatam cognitione ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, et vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed viros etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quae videtur sisti et corrigi posse. Certè satis constat, prope iam desolata templa coepisse celebrari, et sacra solemnia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, si fiat poenitentiae locus.

Cæterum Trajanus neque dum Praeses limitis Rheni Coloniae Agrippinae consideret, ac multis Gallia Germaniaeque Christianis repleta esset; neque Imperator postea delectus, in ullum genus hominum iniquus videri voluit. Quin Praefecto Praetorij aliquando enses porrexit, ac *Cape hunc, inquit, et si bonus fuero, pro me Utere; si malus, contra me stringe.* Interim cum multa licentius praefectis adversus Christianos permetteret, & passim multi innocentes ad supplicia traherentur, oblanguente Republ. fortuna quoque Caesarem in debellandis hostibus Imperij destituit. Quanquam nullae Germanorum incursiones per Rhenum, quem diligentissime praemunierat, Imperio ejus quod in vigesimum annum extraxit, factae memorentur: & Rhenum ipse illacessitis Germanis limitem Imperij reliquit. Neque Rufus Festus, qui immensis terrarum spatij Imperium ab eo

Dio in Trajan.

explica-

explicatum refert, ullius trans Rhenum provinciæ meminit, quæ ab hoc Cæsare adjecta sit. Ad Ultimum apud Isauræ urbem extin-
 ctus est, cum frustra Romæ ad triumphum expectaretur. Germani
 interim Trajano Cæsare, cujus metu refrenabantur, ne Rheni limi-
 tem prædabundi transirent, mutuis se dissidijs armisque obterunt,
 quantum id ex Tacito & Plinio æstimare fas erit. Enim verò Tacitus,
 Belgicæ procurator, cum per hæc Vespasiani tempora, aut certè
 Nervâ adhuc vivo, ut Lipsius censuit, præclarum illum atque omni
 posteritatis memoria dignum de moribus Germaniæ conscriberet
 librum, cruenti inter has trans Rhenum gentes belli meminit, quo
 per conspirationem aliarum Bruæteri propè ad internecionem dele-
 ti sunt. *Juxta Tencteros, inquit, Bruæteri olim occurrebant: nunc Cha-
 marvos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bruæteris ac penitus
 excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulce-
 dine, seu favore quodam erga nos Deorum. Nam ne spectaculo quidem
 prælii invidere. Super sexaginta millia non armis telisque Romanis, sed
 quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat que-
 so, duretque gentibus si non amor nostri, at certè odium sui: quando ur-
 gentibus imperii fati nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium
 discordiam. Adeò Germani nostri, ut supra in Arminij nece ac sæpi-
 us animadversum, fortunam suam domesticis malis corrupere,
 armaque quæ in Romanos exterosque convertenda erant, in sua
 viscera detorserunt. Sed belli hujus intestini causam visus est Plinius
 indicare. Regem suum ejecerant Bruæteri; hunc, cum supplex
 ad Romanorum opem confugeret, *Spurinna legatus, vi et armis in-
 duxit in regnum: ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcher-
 rimum victoria genus) terrore perdomuit. Sed non ea internecina clade
 ita à popularibus deleti sunt Bruæteri, quin & sedes ad Rheni ripam
 retinuerint ad Caroli M. tempora, & in validam etiam gentem Boru-
 etuariorum nomine excreverint.**

Hadriano dein Cæsare, quem Trajanus ex neptis marito & bel-
 lorum collegâ successorem dixerat, multò securior Germania, quòd-
 ne parta quidem à Trajano conservârit: misso quidem Julio Seve-
 ro legato Palæstinam funditus exhausit cæde quingentorum & oc-
 toginta millium Judæorum; vastataque Hierosolyma, templum to-
 to orbe celeberrimum odio rebellium Judæorum evertit, in Christi-
 anos benignus atque æquus. Nam postquam per Quadratum A-
 postolorum discipulum, uti Orosius scribit, & Aristidem Athenien-
 sem, & Serenum Granicum legatum, libris de Christianâ religione
 compositis instructus eruditusque fuit, præcepit per Epistolam ad
 Minutium Proconsulem Asiæ, ne cui fas esset Christianos sine probato
 crimine damnare; mandavitque ne Judæo liceret Hierosolyman
 intrare, civitate tantum Christianis permessa. Idem à Senatu Ro-
 mano

Germani
 mutuis se
 dissidijs
 contem-
 runt, à
 Romanis
 intacti.
*Lipsius in
 notis ad lib.
 de German.*

*Tacitus de
 moribus
 Germ. c. 33.*

*Plin. Secun-
 dus lib. 2.
 Epist. 7. ad
 Maecinum.*

*An. Chri-
 sti 120.
 Hadrianus
 Cæsar.
 Dio Epit.
 & El. Spart.
 Zonaras.*

*Orosius l. 7.
 c. 14.*

mano præter morem Pater Patriæ appellatus. Sed amisâ post Assyriâ, Mesopotamiâ, & Armeniâ, Euphratem Imperij terminum esse voluit; legiones præterea ex Daciâ revocare statuerat, & Danubium Imperij limitem facere. Id quo minus fieret, deterruere amici, ne cives Romanos, qui Colonias in eas regiones duxerant, agris & urbibus excultis, Barbarorum Imperio relinqueret. Vnâ pace felix, quam toto orbe habuit, provisu militarium operum, & majestatis aspectu semper armatus, nullistamen bellis intente quæsitis. Britanniam postea lustravit cum exercitu, murumque ad xxc. millia passuum duxit, quo Romani à Barbaris discluderentur. Indefessus per viginti annos Imperator, qui omnes Romani imperij provincias nudo capite, larido, caseo, poscâ, & castrensibus cibus contentus, intra frigora atque imbres peragravit. Lustrata & ab eo Gallia, & Germania, nulla tamen bella trans Rhenum prolata. Satis habuit Germanis regem constituisse, & suâ libertate illacessitos reliquisse: adeo etiam à bellis alienus, ut à multis exterorum regibus pacem donis redemerit; si non etiam ab ipsis Germanis, quâ gente nihil per hæc tempora Imperio Romano formidabilius erat: ac licet nullo prælio Germanos vicisset, Germanici tamen nomen ceterorum affectatione sibi vindicare ausus est.

*Eutropius
Aurelius
Victor.*

*Elins
Spart.
Aurelius
Victor.*

Adoptatus ab Hadriano M. Antoninus cognomento Pius, ob clementiam & amorem, quo omnes homines complexus; dignior etiam hoc nomine, quod Christianos non modo coleret, sed honoribus etiam, ut à Xiphilino & Zonara relatum supra, quàm Adrianus Cæsar fecerat, extolleret. Quanquam si historiam Ecclesiæ consulamus multos plecti sit passus; quæ præsidum magis & præfectorum urbis sævitia sæpius fuit, quàm Cæsarum. Floruit eo Imperatore Justinus Martyr, Philosophus assertorque Christianæ religionis. Ausus is Antonino Pio offerre librum pro defensione Christianæ religionis à se conscriptum; quo lecto permotus Imperator, missis ad civitates Asiæ decreto cavit, ne quis Christianos propter religionem supplicio afficeret: & si quis eo nomine quenquam accusaret, reum absolvi, accusatorem verò mulctari iussit. Ad bella licet ipse non processerit, quippe nunquam Italiam egressus; imperium tamen veneratione nominis & apparatu bellico per xxiii. annos pacatum habuit. Atque ut Galliam & Germaniam contineret, ductæ primum Colonia, instructa milite & comœatu hiberna, provisâ affatim annona & stipendia, disposita per Rheni limitem castella, strata militares viæ, quibus ex Galliâ aut Treviros, aut Mogunciam, aut Coloniam Agrippinam comœaret miles. Satis hæc exitinero, quod Cæsari huic Antonino adscribitur, æstimare fas erit. *Interim per legatos suos plurima bella gessit, ut Capitolinus scripsit: nam et Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio ex cespite muro*

*An. Christi
140.
Antonin^o
Pius Cæsar.
Dio epit.
per Xiphil.
in Anton.
Iul. Capitol.
Zonaras.
Aurelius
Victor.
Eutropius
Antoninus Imp.
Christianis benignus.*

Iulius Capitolinus in Antonino.

M

ducto,

ducto, quo barbari disclusi, et Germanos, Dacos, ac multas gentes per praesides suos contudit: ipse, quod tum gloriosissimum erat inter imperatores titulos, Germanici etiam nomen sibi sumpsit.

An. Christi 163.
M. Aurelius Antoninus Philosophus, & L. Aelius Verus Cæsares.

Dio in Epit.
Julius Cap.
in Antonin.
phil.
Bellum Aurelij Cæsaris contra Marcomannos aliasque Germaniae gentes.
Eutropius.
Zonarar.

Succedere Antonino Pio Cæsares M. Aurelius Antoninus philosophus, & L. Verus, adoptati à Pio, hic nepos, iste gener. *Imprimū*, inquit Eutropius, *Imperium à duobus collegis aequo jure administratum est*, sed moribus diversissimis. Quantum Antoninus philosophus sapientiae, tantum L. Verus luxuriae & libidini indulgit: uterque saevus in Christianos, qui tum passim ad dira supplicia rapiebantur. At Lucius Verus haud multum superstes: & ultrix numinis manus, poenaque secuta, quae saevitiae hujus tempestas in ipsa Romanorum capita revoluta: Simul enim Parthi, Britanni, Mauri in Hispania: Lusitani, Galli inter Sequanos consurrexere, rebelles in Romanum Imperium. At longè infestius bellum à *Marcomannis*, Punico etiam truculentius, quod primum à *Cattis* & harum regionum populis fuscitatum scribit Capitolinus; deinde à *Marcomannis*, *Bohemā* gente, *Narissis*, *Hermunduris*, *Quadis*, *Suevis*, *Wandalis*, *Roxolanis*, *Alavis* & omni Germanorum barbarie. Haec gentes veluti classico inter se dato simul per Rhenum, simul per Danubium effusae in Romanum solum penetravere: deinde Alpes transcendendo haud alium Romanis terrorem incussere, quam si Cimbrorum atque Teutonum arma Italiae rursus imminerent. Liberata hoc metu primum Roma Pertinacis ducis fortitudine, qui praelio congressus cum Barbaris extra Italiam eos rejecit. Repertae inter caesorum cadavera Germanae mulieres, quae virili habitu pugnaverant cum Romanis. Tractum id bellum in quartum usque annum, non sine mutua Romanorum clade, quam etsi Romani scriptores dissimulent, auctor tamen est Lucianus supra viginti Romanorum millia eo bello trucidata esse a Germanis, ac parum abfuisse, quin Aquileia Italiae claustrum caperetur. Postremum ipse Aurelius Caesar excitas undique legiones ex Imperij provincijs evocavit; & quia periculi magnitudo urgebat, apertum est aerarium, & quidquid repertum erogatum in milites: oppignorata ipsa Caesarum supellex, factaque in foro Trajano auctione, extremae reipubl. vires ac nervi in hoc bellum contracti. Armatae etiam Dalmatae, & Germanorum auxilia contra Germanos auro empta. Ad hunc modum cum instructissimo exercitu trans Alpes movit Aurelius Caesar, primumque trans Danubium rejecit hostem; inde mediam ingressus Germaniam, diversis praelijs Barbaros fregit: Nec sine praesenti discrimine Romani exercitus: cum enim Romani à *Quadis*, Germanisque, quibus unum sociale bellum erat, opportunis inter montium claustra locis inclusi tenerentur, unde nec progredi, nec regredi fas erat, simulque ingenti calore solis & siti fatigarentur, multique vulneribus & aërumnis confecti contabesce-

belcerent, tum Germani, quod sine pugnae congressu rem confici posse viderent, praelium consulto differunt, rati feram caveam inclusam fame sitique satis victam ad necem. In his angustijs M. Aurelius Cæsar legionem Christianam, quam ex Melitenis militibus præsentem habebat, appellari passus, misso præfecto prætorianorum rogat, ut Deum suum, a quo omnia ipsorum precibus impetrari posse audeat, supplices adeant. Quod ubi Christiani toto corpore in terram prostrati fecerunt, repente nubes è cælo cogi visæ, tantaque vis imbrium defluxit, ut plenis galeis miles biberet. Mox fulgura & fulmina & ignes è cælo decussi in Barbaros, totam eorum aciem disjecere, intactis Romanis, qui hæc attoniti spectabant; deinde versi in Barbaros magna clade in fugam abjiciunt. Quo miraculo obstupescit Cæsar, Christianos exinde mitius benigniusque complexus, legionem illam Christianorum Fulminatricem appellari, se vero Germanicum Cæsarem dici voluit. Edicto deinde sanxit, ne quis eo nomine quod Christianus esset, in iudicium vocaretur amplius. Ut cunque hæc Romani scriptores aut dissimulent, aut alio trahant ad Jovis pluvij fictique Dei beneficium, nobis tamen hujus miraculi testes abundè sunt ipsæ Cæsaris ad Senatum populumque Romanum literæ, quas inter alios Baronius recitat; tum Xiphilinus, Tertullianus, Gregorius Nyssenus, Eusebius, Zonaras, Orosius, plurimique scriptorum ex constante antiquitatis memoriâ. Sed non hac clade aut victa Germania, aut quieta. Constituerat Aurelius Cæsar pro lato bello adversus Germanos Marcomannos in provinciæ formam redigere: Sed Cassio apud Persas rebellante avocatus in Orientem. Nec Catti solum hoc Marcomannico bello transgressi Rhenum, sed & Chauci pellectis in societatem belli Frisijs, Marfis, Bructeris, cæterisque Germaniæ populis inferiorem Rhenum transgressi, Gallias irrupere; quos Didius Julianus Belgiæ & inferioris Germaniæ præfectus, provincialium armis adjutus repressit. Tum & Helvius Pertinax, idemque post Imperator, classem Germanicam rexit, multisque rebus præclare gestis mare à Frisijs & Chaucis tranquillum reddidit. Pacata jam Republ. cum anno imperij xix. suprema sibi fata imminere videret Aurelius Cæsar, Commodum filium Cæsarem dixit, de nullâ gente magis sollicitus, ut Herodianus est auctor, quàm Germanis, quod eam irritatam magis quàm devictam agnosceret: quæque levibus rerum momentis, insitæque bellandi cupiditate, immaturi filij & dissoluti juvenis imperium turbatura esset. Nec fefellit providum patrem metus.

Quippe L. Commodus imperio admotus, primò bellum cum Dacis & Germanis ducum ministerio aliquamdiu profecutus est: feliciterque cum Germanis pugnatum. Haud post multò cum & ipsi provinciales rebellarent, transmissio auro argentoque Barbarorum

Insigni miraculo ad Christianorum militum preces servari Romani & victi Germani. Vaillant tom. 1. Numism. p. 24.

Herodianus.

An. Christi 182.

L. Aurelius Commodus Cæsar.

Dionis Epitome. Herodianus.

Entropius. rum regulos corruptit, pacemque quam armis imperare debebat,
Aurelius fœda nominis Romani pactione emit. Ipse Nerone flagitiosior,
Victor. Domitiano sævior, inter trecentas Romæ concubinas hæsit, ferrum-
Ælius que quo barbaris occurrendum erat, in Romanorum civium &
Spart in Senatorum cervices distrinxit: tanquam & ipse Cæsar ultor datus
Julian. Romanis in Christianos sævientibus. Inter concubinas interim
Lampridig Martia fœmina sapiens, & pulchritudinis eximiæ, quæ cum Chri-
in Comm. stianorum studiosissima esset, & Cæsar's animum imperiumque in
Vaillant manu haberet, magno levamento fuit Christianis. At postquam
tom. 1. Nu- & ipsi Martiæ & aulicis necem scripsisset Cæsar, horum conspiratio-
mis. p. 92. ne strangulatus est, duodecimo imperij anno. Adeo nihil virile in
Nummi mulieroso Cæsare, quod timerent exteri.
veteres
apud Pa-
tinum
pag. 175.

An. Chri- Delectus dehinc Pertinax Cæsar, bonus militiâ, & bellicis re-
sti 195. bus clarus, Rexerat is Germaniam aliquando, in quâ & matrem ami-
Pertinax sit, monumento diu superstitem. Brevis fati Cæsar, quem intra pau-
Cæsar. cos menses trucidavere prætoriani milites. Mox in plura capita
Didius divisum Imperium, quod Romæ Salvius Julianus, Niger in Oriente,
Julianus Albinus in Galliâ, Septimius Severus in Pannoniâ rapuit. Cessit de-
Cæsar. mum Severo; homini gente Afro, postquam à Germano exercitu
Septimig appellatus Cæsar. Eò jam prolapsa erat Romani nominis majestas,
Severus ut primum exteros, deinde Barbaros, Afros, Syros, Mauros, Panno-
Cæsar. nes, Thraces ab exercitu datos accipere imperatores necesse fuerit.
Dionis Epit. Non Germani unquam in hunc numerum venêre, seu quòd nullâ
Capitolinus. suâ parte in corpus Reipubl. & provinciæ venerant, seu quòd veriti,
Entropius. ne totum genti suæ assererent, quibuscum perpetua bella erant. At
Zonaras. Septimius Severus crudelitate in cives, & tyrannide in Christianos
Herodian 9. Severi nomen explevit. Multis ille bellis Orientem peragravit; de-
Aurelius mum in Britanniam transgressus, Eboraci extinguitur. Germania
Victor in magis bello affectata, quàm vel oppugnata vel oppressa, Romano
Traiano. in eâ milite præter incultas urbibus regiones, bellicosos viros, & fata-
An. Chri- lium cladium aspectus reformidante. Moriens Severus Antoninum
sti 213. cognomento Caracallam Getamque filios dixit Cæsares, superbo
Antoni- cum documento: *Convenite inter vos, milites ditate, ceteros contemnite.*
nus Ca- Geta mox sublato, Caracallâ solus imperium gessit, homo omnibus
racalla & Caligulæ & Neronis vitijs & sceleribus contaminatus. Ausus ta-
Geta men Germanici Cæsaris nomen sibi sumere, quòd cum patre ali-
Imp. quando iter in Germaniam ingressus fuerat. Nullus tam ignavus
Herodian 9. Cæsar, qui non Germanicum nomen sibi vindicare expetierit:
Dion in Epit. tanquam cum nullâ gente gloriosus bellum gereretur, quam
Aurelius tamen adhuc diem prolatis trans Rhenum armis nemo Cæsarium
Victor. subegerat: scilicet vicisse alias gentes, & pugnasse cum Germanis
Entropius. eadem triumphii materia. Valuit interim Germanorum æstimatio
Capitolinus. apud Caracallam: quippe ob fratris necem conscientia furij agi-
Spartianus tatus,
in Cara-
calla.

ratus, peragrate orbem instituit, & Persis bellum inferre. Sed illustrata primùm ab eo Germania ac Rheni limes, ordinatæque Romani Imperij provinciæ, quantum tunc in Septentrionem porrigebantur: quâ in expeditione magnum sibi Germanorum amorem conciliavit. Nec minus ipse Germanorum moribus ac virtutibus captus, Germanos sibi Orientalis belli focios delegit, robustissimo quoque inter corporis custodes adscito, ac sæpe Romano cultu posito, vestem Germanicam indutus, Germanorumque sagulis argento distinctis inter milites conspicuus prodijt: subinde etiam ementito crine flavam capiti Cæsariem imposuit, quod nativo hoc capillitij colore Siccambri, Bructeri, alijque trans Rhenum populi notarentur: quo etiamnum nostrates passim ab alijs gentibus discriminantur. Ve. Alemanorum nomen & bellum.

rùm non omnes Germanos eo affectu expertus: Caracalla quippe novos ad Rhenum hostes nactus *Alemannos*, quorum tum nomen primò audiri cœpit, quantum id ab Aurelio Victore & Spartiano est cognitum: gentemque illam auctores populosam appellant & bellacem, quæ ex equis pugnare, & equestribus prælijs prævalere tum primùm Romanis, haud secus quàm Catti & Tencteri olim, comperta. Bellum hoc primùm cum Alemannis atrox fuit Romanis, quanquam non ab ipso Cæsare, sed ab Ælio Pertinace, Cæsaris Pertinacis filio confectum sit, gloria ad Caracallam immerito relata, qui ex eo Alemannici sibi cognomentum pari stoliditate sumpsit: ob quod ipsis etiam Romanis derisui fuit. Dio, ut Xiphilinus ex eo retulit, Alemannos hosce, quibus cum hoc Caracallæ bellum fuit, *Cennos* vitus appellare, gentem Celticam, tanta in Romanum militem ira concitatos, ut tela quibus ab Ofrœnis vulnerati erant, dentibus ex eorum corporibus evellerent, ne qua manus in illis cædendis defatigaretur. Horum uxores captæ à Romanis, cum interrogarentur à Caracalla, utrum vendi, an occidi mallet? mori se malle responderunt: at venditæ postea ultrò sibi mortem consciverunt; quædam etiam interemptis secum filijs, ne in servitutem Romanorum capti adolecerent, ultrò in mortem ière.

At quinam hi Alemanni, & unde hoc gentis nomen invaluit toties à nobis exinde memorandum? Asinius Quadratus, diligens rerum Germanicarum scriptor apud Agathiam, genus adventantium ex variâ hominum multitudine tradit. Alij abs se ita cognominatos volunt, quòd singuli essent collecti, selectique viri, ac bello nobiles. Cluverius primâ origine Gallos censuit, quique à Romanis in decumates inter Danubium & Moenum agrostraducti sint, ad tutelam Rheni, cum onere simul solvendi decimas, quod Tacitus levissimum quemque Gallorum fecisse memorat, quique inopiâ, audaciaque postea Rhenum transgressi, ulteriores sedes protenderint. At si Galli origine, Colonique ad tutelam Rheni sepositi,

Lipsius in
notis.

cur tanto furore arma in Romanos induerunt? Fuere quoque in TransRhenana Germania decumatum agrorum cultores, nec tamen Alemanni. Dio præterea gentem Celticam vocat, quò nomine auctor ille Germanos complexus, notare solet: quales & ceteri auctores agnoscunt, primà veràque origine Germanos, haud secus, quàm Francos; vel utriusque gentis nomen Germanico non Gallico sermone sonat. Hi illi Alemanni ad superioris Rheni ripam, qui primi ex Germanis in Rempublicam coalescentes, vexillum libertatis erexere adversus Romanos, ne, ut Galli ceteraque nationes, in servitutem Romanorum venirent. Horum exemplo postea Franci ad inferioris Rheni ripam, populi videlicet inter Rhenum & Visurgim in societatem communis belli adversus Romanos confurxerunt: dum postremum tam Alemanni, quàm Franci per rupto Rheni limite Imperium proferrent; tum vel maximè cum jam Imperium Romanum per intestina dissidia & Cæsarum inertiam descisceret. Atq; hi exinde Alemanni quibuscum Præsides Romani, educto Moguntia, Treviri, & Colonia exercitu, toties bella gesserunt. Repressi quidem à Caracallâ Præfecto, ut diximus, ne Rheni limitem transirent: at nullâ clade ita obtriti, quin Rempublicam suam intra suas sedes firmarent arctiùs, ac reges etiam suos modo in exitium, modo in auxilium Romanorum producerent. Nec Caracallæ arma in præsens Alemannos ultro prætere: quando Cæsar ipse *moliens adversus Parthos expeditionem apud Edessam urbem, anno imperii sexto, per insidias militis in secessu naturæ confossus interijt.*

Entropius.

An. Christi
220.
Aurelius
Heliogabalus Cæsar.

Dio.
Lampri-
dius.
Herodia-
nus

Capitolin.
An. Christi
224.
Alexander
Severus Cæsar.

Lampridius.
Herodianus.

Subrogatus Caracallæ Aurelius Heliogabalus, Caracallæ filius ex stupro consobrinæ creditus, inquinamentum naturæ, ortu perinde ac vitâ novus Sardanapalus, patre fœdior & detestabilior, sed militum potentiâ, à quibus obtrusus erat, Romanis tolerandus, dum intra triennium imperij militari tumultu necaretur: nullo bono de Republ. meritis, nisi quod Alexandrum consobrinum Mammææ filium cognomento Severum, dixerit Cæsarem. Is mox ab exercitu & Senatu Augustus Salutatus, juvenis qui præclara indole, & omnium militarium virtutum aspectu Alexandrum Magnum Romano Imperio polliceri visus. In palatio justus, in castris severus, in prælio fortis, legum omnium in foro observantissimus, quas per Ulpianum & peritissimos jurisconsultos Reip. reddidit. Bella per se omnia gessit, eaque ardua in Oriente cum Persis, in Mauritania cum Afris. Sed hunc fortunæ cursum abruptit bellum Germanicum. Nam qui Germaniæ populi per socordiam superiorum Cæsarum Rhenum, Danubiumque transgressi Gallias incurfavere, ausi etiam Italiam affectare. Quo Audito Alexander validiore cum exercitu in Germaniam acceleravit; neque enim par cum Parthis ac Germanis bellum reputabat. Ubi concitatis itineribus ad Rhenum perventum.

tum, castra haud procul Moguntia ad Rhenum locavit, ac Suevis, Cattis, Tencteris, Ulsipijs, ceterisque barbaris nationibus, quas una belli causa confociarat, opposuit. Ponte deinde ex navibus fabricato exercitus Rheno transmissus est. Magna in eo erat Parthorum, Osihoenorum & Maurorum multitudo, quod militiae genus sagittis & levibus armis expeditum Alexander consulto delegerat, traxeratque secum in Germaniam ad vasta & tarda Germanorum corpora sternenda, & certum, ut rebatur, victoriae usum. Decertatum primo velitationibus & congressibus sagittariorum; deinde collatis signis acerrime pugnatum, dubio fere utrimque praelij eventu: quibus Rex in barbaro ignotoque solo fatigatus, decrevit oratores ad Germanorum proceres mittere, qui pollicerentur omnia principem Romanum facturum, pecuniasque etiam magna copia daturum. Germani quod pecuniae cupidi essent, & auro pacem mercari soliti, quam pro ingenio tam facile rumperent, quam mercarentur, Alexandri se arbitrio permittunt. Et Caesari pacem foedusque emere placuit, quam periclitari amplius; forte tum majus sibi a suis, quam a Barbaris periculum imminere sensit. Nam cum ad veterem militiae disciplinam legiones per Galliam Germaniamque firmaret, pecuniamque Mammae mater avidius colligeret, premeretque tenax mulier, quam filius inter milites spargeret, aversi ab Alexandro milites ceptavere seditionem, rupta simul in occasionem criminationemque, pace cum Germanis inita, quam tam foedam sibi ac nomini Romano clamabant, quam turpiter empta esset. Fax auctorque seditionis Maximinus, homo gente Thrax, ex opilione adlectus in militem, vasto corpore, ingenio truci ac fallaci, qui per gradus militiae emerferat, postremoque ab Alexandro ob bellicam fortitudinem Galliarum legionibus impositus erat: quibus elatus ipsum Imperium affectare ausus, idque in praesens Alexandro sublato militum studiis sibi certum pollicitus. Eo omnia Alexandri facta criminari apud milites, & in contemptum odiumque attrahere, multa de se jactare, plura militibus promittere. Quibus concitati milites, Alexandrum una cum Mammae matre per seditionem in tabernaculo apud Moguntiacum, loco cui Sicila nomen, contrucidant, anno aetatis xxvi. Imperij xiv. magno Senatus populique luctu, majori etiam Christianorum commiseratione, quos libere passus fuerat vivere; nec Christum modo & Abrahamum inter lazaros Deos veneratus, receperat, sed & Christo templum dicare in animo habebat, ni deterritus fuisset ab Ulpiano urbis praefecto, Christianorum carnifice, ac ceteris juriconsultis; ut genus illud hominum politicis artibus saepe magis noxium est religioni, quam tyranni ferro. Auditi enim tunc dicere: si Caesaris auctoritate is honor Christianis accederet, fore ut omnes ad Christiano-

Alexan-
dri bel-
lum cum
Germanis.

Herod. l. 6.
Zosimus l. 1.
Julius Capitolinus in
Max.
Eutropius.
Aurelius
Victor.

Cassiodorus
in Chronico
Eusebij
Chronie.

Orosius 7. Christianorum sacra transfirent, desertis ceteris in urbe Deorum templis, Hauserat Mammæa Christianæ religionis principia ab Origine celebri per id tempus Ecclesiæ doctore, Alexander à matre; eo tam propensus & beneficus in Christianos semper compertus.

Sunt qui Tantam hoc Imperatore libertatem Christianæ religionis faciunt, ut sub finem imperij, dum in Germaniam descenderet cum exercitu, velint D. Ursulam cum xi. millium virginum coetu ex Britannia solvisse, aduersoque Rheno primùm Basileam, deinde pedestri itinere Romam contendisse: inde ab reditu Romanorum secundo rursus Rheno descenderent ad Coloniam Agrippinam, non ab Hunnis, sed à Maximini, de quo referemus, exercitu omnes illas virgines contrucidatas esse; unaque Episcopos, Patriarchas ac Sacerdotes, uti jam ante in Britannia, aut Romæ, aut in itinere se conjunxerant, in hanc martyrij societatem venisse. Hæc Vincentij Belluacensis, Antonini, Bebij, Gelenij sententia est, quibus postremùm accessit Crumbachius, à quo omnium exactissimè integro volumine hæc Ursulina historia pertractata est. Confici hanc sententiam maximè volunt traditâ majorum fide, Divorum quorundam testimonijs, quibus id à Deo indicatum; tum quòd Episcopos, qui in eâ societate memorantur, per id tempus vixisse compertum sit. Contra alijs id arduum creditu visum, eâ tempestate tot millia virginum convenisse, iterque per mare in Rhenum, atque inde in Italiam suscepisse, redijseque Coloniam per tot itinerum molestias & pericula, idque publicâ Christianæ religionis professione, cum ubique Christiani clam ferè colerent religionem suam; neque ipse Cæsar Alexander & Mammæa mater eam publicè profiteri ausi fuerint: cum alteram Rheni ripam obsiderent Barbari, & Gallia Germanique Romano exercitu plena esset, sævirentque palàm in Christianos Romanorum præsides tormentis & supplicijs. Inter hæc, quomodo pudori tot Virginum, ne dum vitæ consultum esse potuit? unde commeatus? Ubi hospitio quotidie? aut quis per id tempus scriptor id prodidit? Ob hæc & ejusmodi complura alij ad Christianorum Cæsarum tempora, cum Christianorum religio per Imperium publica & libera esset, hanc virginum profectioem rejiciunt. ac quidam id ad annum Christi 383. revocant, contenduntque non à Maximino Tyranno cæsas virgines, sed Maximo Tyranno post cædem Gratiani per Gallias grassante, hæc ab Hunnis patrata esse, postquam nomen hujus barbaræ gentis audiri cœpit. Alij demum ad annum Christi 451. atque ad Attilæ Tyrannidem referunt, ut suis locis memorabitur. Res etsi per se indubitata, quam tot antiquitatum monumenta, & tradita ma-

jorum

jorum fides perhibent ; cum ipsa tamen ratio temporum & narratio multum implexa : ac nihil propè difficilium , quàm certum martyrij tempus consignare : ut auctorum potiùs sententiam referre libeat, quàm quicquam certi præfinire.

Rapto per tyrannidem imperio , Maximinus ab exercitu Caesar Salutatus. Augebat famam viri , novamque dignitatem Gigantæa corporis moles , jam passim Hercules , & Autæus Cyclops , & ob sævitiam etiam Busris , & Chiron audiebat : homo cetera portenti instar , qui uno die xl. libras carnis voraret. Tales jam belluæ Romanis obtrudebantur Cæsares. Utque militi in præfens probaret fortitudinem suam , rupit mox omnia fœdera , quæ Alexander cum Germanis pepigerat , bellumque Germanis inferendum edicit. Eò ceteras legiones è Gallia evocat & pontem Rheno insternit , per quem exercitus in alteram ripam expositus. Secuta est ingens vis mortalium & barbarorum , Mauri , Osthœni , Armeni , Parthi , quos jam antè Alexander ex Oriente ad Rhenum perduxerat : & quantum ex scriptoribus conjectes , apud Ubios in eas Westfalix regiones traductus est exercitus , quæ silvis & paludibus infestæ fuere. Germani cum ex fœdere securius pacem colerent , quàm in arma convenirent , obruti repentinâ Maximini irruptione , desertis vicis agrisque se in silvas & paludes abdunt , dum gentis consilio motuque ceterorum in arma colligantur. Maximinus nullo palàm hoste reperto latè spolijs & incendijs grassatus , supra cccc. millia vicorum in barbarico solo exussit ; quo satis æstimes non tam incultas has regiones fuisse , quàm plerique tradiderunt. Nec segeti quæ maturuerat parcitum à flammis. Exciti hac Maximini sævitia Germani , armatos se offerunt , silvis contacti. Quo cognito Cæsar sagittarios Mauros Parthosque immittit ; sed pugna votis adversa , quòd inter implexos frondibus saltus cœcis cassisque ictibus pugnaretur , ac plures è Romanis , quàm Germanis sternerentur. Veritus deinde Maximinus abdita nemorum , & Vari insidias , exercitum ad planiora loca reduxit , conspicatusque aliud Germanorum agmen intra paludes signa inferri jubet. Hærebat miles tam paludum , quàm hostium incertus. Tum Maximinus specimen fortitudinis daturus , præfectus equo primus paludes intrat , & mox voragine haustus , quæ supra alvum miserat equum , præfens discrimen adiit. Eviçtus pudore miles , ne Cæsarem suum cœno hærentem desereret , confertim stagna ingreditur. Nec segnes Germani , quòd paludum gnari & natandi peritiâ valerent , hosti occurrunt , tela ingerunt , pugnam navali specie conferunt , nec desistunt , donec stagna cadaveribus op-

An. Christi 237.
Maximinus Cæsar.
Herod. l. 6.
Capitolinus in Maxim.
Zonaras tom. 2. Ann.
Orosius l. 7.
Vaillant tom. 1. Numism. pag. 143. & tom. 2. p. 137.
Patinus in Thesouro Numism. pag. 134.
Maximini certamen cum Germanis.

pleta,

pleta, & multâ utrimque cæde abruptum certamen. Germani per invia locorum in tutiora recepti. Maximinus reducto ad Rhenum exercitu, cum magnâ pecorum & captivorum multitudine in Pannoniam usque ad hiberna concessit. Superbas deinde literas ad senatum populumque Romanum scripsit, quas ex Julio Cordo recitat Capitolinus, supra cccc. millia vicorum abs se exusta, majoremque à se captivorum numerum trahi, quàm ut Roma capere possit; ac ni amnes & paludes, ac nemora obstitissent, ab Rheno usque ad Oceanum Germaniam debellari potuisse. Stolidâ jaçantia, quasi in vastâ Germaniâ nulli bellicosi amplius viri ac populi, quam Romani ne quidem ævo illo perlustratam habebant. Agnoscit Capitolinus, multo jaçantius hæc odio Alexandri scribi ab Herodiano, quàm verius. Tanta componentium hæc aut securitas, aut credulitas. Maximinus ab hac expeditione haud multum supra triennium superstes, ad Aquileiam, quam frustra oppugnabat, per seditionem militum unâ cum filio discerpitur, tabulasque, quas de Germanorum triumpho Romæ fixerat, tanquam inanium horum puderet, Senatus Romanus post mortem ejus tolli exurique jussit.

An. Christi
241.
Gordianus Senior.
& Junior
Cæsares.
Capitolinus.
Zosimus.
Aurelius Victor.
Eutropius.
Gothi primum Imperio fatales.
Carolus Patinus in Thesaur. Numism.
pag. 125.

Nondum Maximinus interierat, cum Gordianus Senior primum in Africâ à militibus appellatus est Cæsar: Roma interim intestinis seditionibus agitata ob Pupienum & Balbinum imperium ambientes: his verò interemptis, postremum Gordianus sedecim annorum adolescens Cæsar acceptus. Prospera hujus Cæsaris initia consilij Mesithei soceri, sapientissimi viri, cujus ductu Persæ in Italiam perrupturi trans Tigrim submoti. Sed mox acerbiora tempora excepere Cæsarem Gothorum irruptione. Gens barbara, quæ tot exinde cladibus Imperio fatalis fuit, tum primum innotuit. Quanquam Gordiani auspicijs, & fortitudine Romanorum militum feliciter repressa. Celebre Cæsaris hujus monumentum à militibus positum inscriptumque:

*Divo Gordiano Victori Persarum,
Victori Gothorum, Victori Sarmatarum,
Depulsoi Romanæ seditionis, Victori Germanorum.*

At quæ illa adversus Germanos victoria? Ducum opinor, qui Rheni limiti custodiendo impositi erant. Eò tum omnia reciderant, Rhenum si Imperij limitem conservarent, repulsis Germanis, satis ad Germanici nominis affectationem victoriamque reputatum Romanis. Abruptâ florentissimi Cæsaris vitâ in primo fortunæ cursu, occisus enim militari seditione, quam Philippus militiæ præfectus dolo accenderat, anno imperij vi. ætatis vigesimo: tam fluxa castrorum fides eâ tempestate, quâ Cæsarem fieri, mortis erat necessitatem adire.

Inde

Inde Philippus gente Arabs cum Philippo filio Collega imperium fortitus militum studio, quem Cassiodorus & Orosius primum inter Cæsares Christianum appellant; quanquam id facta, & alij quidam scriptores abnuant. Zonaras certe benigno erga Christianos animo affectum perhibet: imò postquam bellum Persicum confecerat, vota in Ecclesiâ Christianorum cum ceteris exsolvisse, & ritu cæterorum peccata confessum fuisse, interque pœnitentes priusquam ad communionem admitteretur, constituisse. Is deinde intra quintum annum eodem fato exutus imperio. Miserat ille Decium legatum in rebelles Pannonos, à quibus compositâ seditione imperator salutatus, versisque in Philippum armis, acie superat. Philippo Cæsari caput supra ordines dentium præcisum, filius Romæ trucidatus. ita Cæsarum capitibus lusum.

An. Christi 246.
Philippus Cæsar.
Cassiodorus.
Orosius l. 7.
Zonaras.
Baronius.

Decius inde è Pannonum gente sævus & sceleratus successor sese in Imperium obtrusit, crudelitate in primis & immani persecutione mortalibus invisus Cæsar. At quantum ille sævijt in insontes Christianos, tantum barbari furoris convertit in Imperium ultor Deus. Ipse demum à Gothis, Barbarisque prælio victus, cæsoque in conspectu filio, altero mox imperij anno in barbarico solo haustus paludum voragine, corpore nunquam postea reperto periit. Digno, inquit Eutropius, *judicio damnatus, qui persecutionem in Christianos movens, Laurentium Levitam et Martyrem igne excoxit*: quod tamen historia Ecclesiastica ad Valerianum & Gallienum refert. Multo exinde atrocius procella exterarum gentium incubuit, Vibio Gallo, & Volusiano filio Cæsaribus. Uno nimirum fatali impetu Gothi, Pannonos, Scythæ, Illyrij, Daci, Marcomanni, Germanique trans Rhenum populi perripere intra viscera Imperij. Tum primum, ut Zosimus auctor est, non pacem mercari, sed & exteris quibusdam gentibus ut quiescerent, populus Romanus tributa pendere coactus.

An. Christi 253.
Decius Cæsar.
Eutropius.
Aurelius Victor.
Zosimus l. 1.
Eusebius l. 6. hist.
Orosius l. 7.

An. Christi 254.
Gallus & Volusianus Cæsares.
Zosimus l. 1.

Nec tamen omittebant Romani sævire in Christianos, litabantur victimæ martyrum cælo, & simul Cæsarum, & cæso-
rum militum hostiæ consecrabantur

orco.

LIBER